Budžet za 2020:
DRIBLANJE NARODNIM PARAMA

Portret savremenika: Miša Vacić
IZLIV MRŽNJE U MOZAK

BiH 4,70 KM; Hrvatska 19 KN; Makedonija 175 DEN; Crna Gora 2.50 EUR; Slovenija 2.80 EUR; Greece 3.00 EUR; Austria, Germany 4.00 EUR; Switzerland 6.00 CHF

cena
250 RSD

VREME

broj
1506

14. novem 2019.

INTERVJU: SERGEJ TRIFUNOVIĆ

NEMAM PROBLEMA SA NACIONALISTIMA, NEGO SA KRIMINALCIMA

Posetite Vugl.rs !

Vugl je medijski portal namenjen razvoju političke pismenosti i kritičkog mišljenja.

Podstičemo dijalog, promišljanje i zdravu kritiku aktuelnih društvenih procesa.

Ne nudimo gotove odgovore već postavljamo pitanja: gde živimo, kako živimo, za šta živimo.

VUGL.RS

GDE ŽIVIŠ // KAKO ŽIVIŠ // ZA ŠTA ŽIVIŠ

VREME
BROJ 1506
14. novembar 2019.

izdavač
NP "VREME" d.o.o.
Kosovska 17, Beograd

direktor
Stevan Ristić

pomoćnik direktora
Vojislav Milošević

finansijski direktor
Daniela Vesić

glavni urednik
Dragoljub Žarković

odgovorni urednik
Filip Švarm

pomoćnici glavnog urednika
Jovana Gligorijević, Momir Turudić

redakcija
Dimitrije Boarov, Slobodan Bubnjević, Radoslav Ćebić, Sonja Ćirić (kultura), Zora Drčelić, Jovana Georgievski, Slobodan Georgijev, Andrej Ivanji (svet), Jelena Jorgačević, Tatjana Jovanović, Radmilo Marković, Saša Marković, Ivana Milanović Hrašovec, Marija Janković (foto), Milan Milošević, Teofil Pančić, Saša Rakezić, Mirko Rudić, Nedim Sejdinović, Tamara Skrozza, Zoran Stanojević, Bojan Stekić, Dragan Todorović, Tanja Topić, Biljana Vasić, Miloš Vasić

dokumentacija
Dragoslav Grujić (arhiva)
Jelena Mrđa (foto)

tehnička redakcija:
Ivan Hrašovec (ur.), Tanja Stanković, Vladimir Stankovski, Slobodan Tasić;
lektori: Olga Babić, Živana Rašković, Ivana Stanković;
korektori: Nikola Dragomirović, Ana Ćuk Dragomirović, Stanica Milošević

internet izdanje
www.vreme.com
Marjana Hrašovec

prodaja i pretplata
Nikola Ćulafić, Milan Radović

računovodstvo
Slavica Spasojević

marketing
Aleksandar Aleksić (direktor)

e-mail: redakcija@vreme.com
telefon redakcije: 011/3234-774
telefaks: 011/3238-662

štampa: Rotografika, Subotica

ISSN 0353-8028
COBISS.SR-ID 16907266

Prenošenje, preuzimanje ili korišćenje tekstova objavljenih u Nedeljniku "Vreme" je zabranjeno. Za svako eventualno korišćenje potrebna je posebna dozvola autora i NP VREME, kao nosioca isključivih imovinskih prava na iskorišćavanje autorskih dela koje su stvorili zaposleni u NP VREME.

04 Zoom: Da li misle da smo svi pali s Krušika
06 Budžet za 2020. godinu: Driblanje narodnim parama
13 Nuspojave: Basara i stomačna baza
14 Intervju: Sergej Trifunović
20 Portret savremenika: Miša Vacić
23 TV Manijak: Hajde da bindžujemo ove noći
24 **Kragujevac: Šetnja Dražinim sokakom**
26 Lični stav: Moskva suzama ne veruje
29 Putevi oko znakova: Mozak kao opasnost

KULTURA

30 **Intervju: Dana Budisavljević**
34 Čašćenje po novosadski: Očevi slobode
36 Inicijativa: 1% za kulturu
39 Provetravanje: Svet je velika Srbija
40 Studije: Ka novim medijima
42 Revizija: U potrazi za izgubljenim Dilanom

SVET

44 **30 godina od pada Berlinskog zida: Od dana radosti do decenija razočarenja**
49 SAD: Politika na kauču

MOZAIK

52 Izložba: Iz salona Berte Alkalaj
54 Pozorište i zajednica: Da li ste nevidljivi?
56 25 godina od smrti Milana Mladenovića: Glad je vatra
59 Navigator: Profesionalni amateri
60 Strip: Subotica/Szabadka (2)
62 Vreme uživanja: Retrogradni Merkur

Iz Skupštine grada Kragujevca stigla je vest da Mihailović nije dobio ulicu na inicijativu POKS-a, jer nije bila napisana kako zakon nalaže, već na inicijativu stanovnika sela Desimirovca, kao i da đeneralova ulica nije kragujevačka adresa, neko sokak u Desimirovcu

JOVAN KALE GLIGORIJEVIĆ

"Holokaust nad Židovima je najveća i svjetski poznata priča unutar koje manje toga treba objašnjavati. Ovdje se stranci malo gube – tko je tko i otkud sad ti pravoslavci u našoj priči. I šta je NDH? Tko su ustaše? ... I kakvu, zapravo, tu ulogu Nijemci imaju, to ne razumiju najbolje"

RAZGOVARAO: RADOSLAV ĆEBIĆ

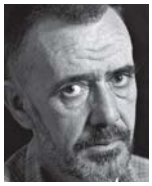

Tri decenije nakon pada Berlinskog zida nemačko društvo je i dalje podeljeno, baš kao i raspodela bogatstva. Još jednom se pokazalo da demokratiju i slobodu veličaju samo oni koji je nemaju

IVAN IVANJI

Fotografija na naslovnoj strani: **Bojan Stekić**

DRAGOLJUB ŽARKOVIĆ

Da li misle da smo svi pali s Krušika: Afera koja neće da izbledi ni uz orkestriranu kampanju Miše Vacića

Imamo pred sobom očigledan primer sukoba interesa i trgovine uticajem. I to je teško osporivo, sve da se primeni i skandalozna izjava Gorana Vesića: "Pitajte kad pobedite na izborima!"

POGLED IZ ZATVORA: KAO DA ŽIVIMO U ŠVAJCARSKOJ

Prvo upozorenje o ubrzanoj privatizaciji namenske industrije do redakcije "Vremena" stiglo je pre oko tri godine. Ispred redakcije čekao me je čovek koji je insistirao da razgovara s glavnim urednikom. Čekao je ispred vrata. Nije hteo ni da uđe u prostorije dok se nisam pojavio. Ispostavilo se posle da nije kvalifikovan za uzbunjivača. Njegov motiv je bio običan ljudski: neko je ugazio u njegovo oranje, jer i on se bavio namenskom proizvodnjom i osetio se ugroženim od "nove sile" koja je pretila da osujeti njegov posao.

Nije bio spreman da nam da bilo kakav dokument, bilo koje ime i priča je otišla u vetar, osim te napomene da dolazi do privatizacije namenske industrije. Pa šta, pomislio sam, ovde se privatizuju čitavi delovi prestonice, zemljište i objekti vredni milijarde evra. Gde god da pipneš smrde tragovi korupcije.

Sigurno je bio svestan da bi detaljnom pričom ugazio u osinje gnezdo i doživeo tužnu slavu Aleksandra Obradovića iz valjevskog Krušika, koji sad sedi u kućnom pritvoru pod optužbom da je odavao poslovne tajne i kome je pretila opasnost da ga pojede mrak.

Obradović sam kaže u intervjuu za BIRN: "Pojma nisam imao šta se dešavalo van rešetaka prethodnih dana. U zatvoru imate šest državnih TV kanala, kada ih gledate imate utisak da je u zemlji stanje kao u Švajcarskoj, da je sve u redu, da se u zemlji Srbiji ništa ne događa."

Recimo da je to zajednički osećaj mnogih građana Srbije osuđenih da budu žrtve brutalne državne propagande, sve Švajcarac do Švajcarca, i izgleda da neće osetiti da žive u Srbiji dok "mečka ne zaigra i u njihovoj kući". Iz memle apsane, digitalizovane proklete avlije, Obradovića je na svetlo dana izbacilo obraćanje javnosti.

O slučaju se sada manje-više sve zna, pod uslovom da imate bilo kakvu informativnu alternativu onima koji bi mogli da se reklamiraju sloganom "Hajde da ćutimo i lažemo", i teško da će ta afera biti zatrpana, mada se vlast trudi da je razblaži. Evo, na primer, kako odgovara Agencija za borbu protiv korupcije na sasvim umesno pitanje šta se tu događa. U odgovoru piše da je u toku "prethodna provera ispunjenosti uslova za pokretanje postupka", što ne znači ama baš ništa. I Aleksandar Vučić se upleo kao pile u kučine, oprečnim tvrdnjama o liku i delu oca ministra unutrašnjih poslova, tvrdeći prvo da on nije vlasnik firme Gim, što nikad niko nije ni tvrdio. Evo, uostalom, za one baš neobaveštene, šta je za sada poznato.

PREDUZEĆE OTAC & SIN: A GDE IDE RAZLIKA

Poslovna dokumentacija fabrike Krušik koju je medijima dostavio Obradović ukazuje da je privatna kompanija GIM kupovala oružje od Krušika po znatno nižim cenama od drugih Krušikovih kupaca. Prema navodima portala "Arms Watch", koji se poziva na zvanična dokumenta fabrike Krušik, cena po kojoj je privatna kompanija GIM kupovala oružje značajno je niža čak i od cene koju je za istu robu plaćala državna firma Jugoimport SDPR.

Krušik je na taj način oštećen za stotine hiljada američkih dolara u korist privatne kompanije GIM.

Dokumenta do kojih je došao Obradović, a koja su objavili mediji ukazuju i na veze Branka Stefanovića, oca ministra unutrašnjih poslova Srbije Nebojše Stefanovića, sa kompanijom GIM.

U pismu te kompanije od 27. aprila 2017. upućenom fabrici Krušik navedena su imena trojice predstavnika kompanije GIM i trojice predstavnika saudijske kompanije Raniad Al Jazira, koji su posetili fabriku kako bi izvršili inspekciju

Foto: BIRN Srbija

naručene robe. Među predstavnicima kompanije GIM u tom dokumentu naveden je Branko Stefanović.

U svojoj izjavi od 15. oktobra 2019. za BIRN, Aleksandar Obradović je rekao da ništa nije slagao niti falsifikovao.

"Ovo su činjenice – i to samo deo činjenica – o poslovanju Krušika. Tvrdim da je u pitanju sistematsko isisavanje novca od strane države iz ove firme. Mene su zanimala samo dokumenta koja se tiču korupcije", izjavio je tada Obradović.

Za to vreme u javnosti se svakodnevno pojavljuju nove informacije koje ukazuju na to da je firma u kojoj radi otac ministra policije, Branko Stefanović, privilegovana u trgovini oružjem. U poslednjem broju nedeljnika NIN navodi se da rashodovano oružje završava upravo u firmi u kojoj je zaposlen Branko Stefanović. I otac i sin Stefanovići ćute. Sve ovo je očigledan primer sukoba interesa i trgovine uticajem. I to je teško osporivo, sve da se primeni i skandalozna izjava Gorana Vesića: "Pitajte kad pobedite na izborima!"

VEROVANJA: KO JE PAO S KRUŠKE I KAKO SAM OTKRIO VOJNU TAJNU

Igra rečima u naslovu ovog teksta nije slučajna. U vezi sa frazom o padanju s kruške nameće se pitanje zbog čega su glupost, smušenost, neljubaznost i slične negativne ljudske osobine povezane upravo sa kruškom, a ne sa nekim drugim drvetom ili voćkom.

Objašnjenje za to može se naći u knjizi Veselina Čajkanovića *Rečnik srpskih narodnih verovanja o biljkama*. Kako piše u toj knjizi, staro kruškovo drvo je kod našeg naroda na lošem glasu. U suprotnosti sa jabukom, kruška se smatra za "zlo drvo", za drvo demona. U narodnim pripovetkama pod kruškom se skupljaju đavoli, a na njoj se nalazi i veštica. Naš narod je krušku uglavnom doživljavao kao "zlo drvo", na kojem se skupljaju demoni, đavoli, veštice i druga zla stvorenja, pa čak i sama smrt. Zato je one koji bi se slučajno našli u tom društvu, na krušci, pa pali sa nje, narod smatrao ludim, glupim, nerazboritim i slično. Tako su, onda, nastali i ustaljeni izrazi: kao da je pao s kruške (u značenju: zbunjen, smeten, smušen i sl.) i nisam/nisi/nije itd. pao s kruške (u značenju: nisam/nisi/nije itd. lud, budala, glup, ograničen i sl.).

Optužbe se šire i usložnjavaju, pa je tako narodna poslanica i potpredsednica SSP-a Marinika Tepić optužila predsednika Srbije Aleksandra Vučića da je 2013. kao ministar odbrane lično posredovao u trgovini oružjem između Slobodana Tešića i Libijaca, a posledica toga je stradanje članova srpske ambasade u Libiji 2015. i ambasadora 2017. godine.

Tepić tvrdi da je Vučić insistirao da se Tešić ubaci u državnu delegaciju, a tada se nalazio na crnoj listi UN.

"Vučić je lično zahtevao da se u državnu delegaciju ubaci pomenuti trgovac oružjem Slobodan Tešić, i to kao ministar odbrane, i to potpuno mimo protokola." Prema njenim rečima, svedoci su potvrdili i da je "upravo tada opet lično Aleksandar Vučić prisustvovao na svečanoj večeri u Domu garde". "U istoj ekipi gde je tada razgovarao i pozdravio jednog od vođa Al Kaide, koji je tada bio u delegaciji", rekla je Tepić.

U skladu sa privatizacijom vojne industrije ukinuta je, kad je reč o poslovanju, i odrednica "vojna tajna", pa sad nesretnog Obradovića optužuju za odavanje poslovne tajne.

A i ta vojna tajna jaka je stvar kad nam u Generalštabu sede oficiri NATO pakta. Ima tome podosta godina kad sam i ja otkrio jednu vojnu tajnu. U selu preko puta Kumbora, gde imam neku staru kuću, bila je stražara i niko nije znao koliko vojnika je u smeni. Jednog dana grupa njih pomogla mi je da izvučem čamac, a na moj upit da je cela smena zaslužila palačinke, svako po dve, i koliko da napravim, odmah su rekli 24. ¶

DRIBLANJE NAR

Predviđeno je zaduživanje Srbije od 250 miliona evra za "projekat urbanog razvoja sa izgradnjom nacionalnog stadiona" (jednog jedinog), 120 miliona evra za izgradnju koncertne dvorane ("naraslo" sa 100 miliona koliko je predviđao prošlogodišnji budžet), kao i 27 miliona evra za izgradnju gondole Brzeće-Mali Karaman. I dok bi za sve ove projekte moglo lako da se kaže kako u državi zbilja postoje mnogo važnije stvari na koje treba potrošiti pare, daleko je nažalost, od toga da su to jedine "bačene" pare iz budžeta. Još je budžetom za 2018. predviđen skoro 21 milion dinara za "razvoj sistema u oblasti javnog informisanja i nadzor nad sprovođenjem zakona", da bi za 2020. za istu namenu bilo planirano 29 miliona. Za šta? Koji su rezultati ovog projekta, kakav je sistem uspostavljen, kako je sprovođen zakon

Prošle godine u ovo vreme delovalo je nemoguće da predlog republičkog budžeta stigne u Skupštinu na vreme, prema budžetskom kalendaru – početkom novembra. Isto tako, delovalo je nemoguće da će poslanici imati dovoljno vremena da budžet pažljivo prouče, da neće biti hitnog postupka, da rasprava o budžetu neće da bude natrpana predlozima još desetina drugih zakona kako bi se skratilo vreme za raspravu, kao i da sve neće biti zagušeno stotinama besmislenih amandmana raznih atlagića, martinovića i drugih rističevića, e da opozicija ne bi stigla ni da zucne tokom tih nekoliko sati rasprave o najvažnijem zakonu u toku godine.

Ničeg od tih smetnji ove godine nema. Vlast je rekla da "sve predloge prihvata" i sve ustupke daje opoziciji – neće više da opstruira rad Skupštine, za budžet će biti dovoljno vremena, neće da ga "garniraju" drugim zakonima uz sve ostalo prihvaćeno na tzv. dijalogu vlasti i opozicije. Vlada je čak učinila i toliki napor da u septembru zaključkom "ukaže" kako funkcioneri i državni službenici treba da poštuju član 29. Zakona o Agenciji za borbu protiv korupcije.

Nema, dakle, smetnji za raspravu o budžetu koja treba da usledi ali, u velikom broju, nema više ni opozicije u Skupštini. Osim što je arbitrarno "dopustila" da Skupština može da funkcioniše, time efikasno pokazujući da je tu istu Skupštinu blokirala toliko dugo, vlast opoziciji – a ni građanima – nije ponudila ništa osim kozmetičkih mera u zamenu za izlazak na izbore na proleće. Nije ni taknuto pitanje medija koji su uglavnom pod kontrolom Srpske napredne stranke, nije bilo ni pomena o prestanku naprednjačkog kontrolisanja i zloupotreba tužilaštva, policije, REM-a, pomenute Agencije za borbu protiv korupcije, državnih preduzeća...

Umesto toga, Vučić i dalje šparta državom u svojoj kampanji "Budućnost Srbije", stvara pseudodogađaje koji su potom glavna vest svugde i jede burek u po noći sa radnicima Gradske čistoće. Za to vreme pripadnici opozicije i građani koji je podržavaju trpe sadističko iživljavanje te iste vlasti (valjda po "Četam haus" pravilima): vređanje i omalovažavanje po svim tabloidima, nacionalnim frekvencijama i portalima, etiketiranje da su fašisti, ološ, bitange, kriminalci, silovatelji... Naravno, sve ovo bez ikakve šanse da oni koji te uvrede trpe uopšte privire na medije. Kad se takva retka prilika i zgodi, tu su spremni razni orlići da glasno govore uglas sa opozicijom, kako se nijedna reč ne bi čula.

KAPITALCI

No, natrag na budžet. Iako je Vlada, u naletu dobre volje, u septembru Skupštini prosledila čitav niz predloga Zakona o završnom računu budžeta (za period 2003–2014), ipak su završni računi za potonje godine ostali tajna, pa tako i za 2018. i 2019, te se ne može oceniti šta je od prethodnih budžeta ostvareno, a šta nije.

Kao i prethodni, onaj za 2018, i onaj za 2017. godinu, i ovaj budžet je najavljen kao "razvojni", što može delovati čudno za zemlju koja uporno ima najniže stope rasta u odnosu na uporedive zemlje. Razlog za ovaj atribut "razvojni" nalazi se u predviđenim kapitalnim izdacima za 2020. godinu, što će, prema najavama, obezbediti "ubrzani privredni razvoj". Tako, ministar finansija magistar Siniša Mali u intervjuu za "Novosti" od 4. novembra (naslov intervjua: "Počinje preporod, dok drugi stagniraju, mi rastemo") kaže da se budžetom za 2020. godinu "označava završetak procesa fiskalne konsolidacije i nastavak ubrzanog privrednog razvoja naše zemlje", te da "ovaj budžet znači i početak realizacije Nacionalnog investicionog plana, kojim će Srbija doživeti preporod, u pravom smislu te reči", a to sve znači "da je budžet razvojni, da podstiče još veći privredni rast, a da, sa druge strane, omogućava bolji kvalitet života građana Srbije".

U istom intervjuu, ministar Mali je rekao da "dok sve evropske ekonomije usporavaju, mi, prema prvim procenama, u trećem kvartalu imamo rast od čak 4,7 odsto", da u budžetu nije bilo "nikada

ODNIM PARAMA

OSTVARENJE SNA – NACIONALNI STADION: A. Vučić

Foto: Aleksandar Dimitrijević

više novca" za kapitalne investicije, "i to prvenstveno za saobraćajnu i železničku infrastrukturu". Na tim investicijama je "najveći fokus", jer su one deo Nacionalnog investicionog plana, a taj plan je "predsednik Srbije Aleksandar Vučić definisao kao apsolutni prioritet", objasnio je Mali.

I zbilja, kapitalne investicije planirane budžetom za 2020. godinu jesu više nego ikada – planiranih 198,9 milijardi je uvećanje za čak 20,2 odsto u odnosu na ono što je predvideo budžet za 2019. godinu (165,5 milijardi za kapitalne investicije). Ovo je uvećanje i u odnosu na tek doneti rebalans budžeta za 2019. godinu, koji je predvideo 182,3 milijarde.

Pa, gde je onda problem? Najpre, za razliku od 2018. godine, kada je, nasuprot višegodišnjoj praksi, znatno premašen iznos kapitalnih rashoda (predviđeno budžetom 127,2, a prema podacima Ministarstva finansija te godine, na te namene utrošeno je 141,2 milijarde dinara), ove godine deluje da će kapitalni rashodi podbaciti.

Prema podacima Ministarstva finansija o primanjima i izdacima budžeta, država je u periodu od januara do septembra 2019. (dakle, za ¾ ili za 75 odsto proteklog vremena ove godine) potrošila svega 102,2 milijarde na kapitalne rashode. Ovo je, za sada, podbačaj i u odnosu na prvobitni budžetski plan, jer je to tek 61,7 odsto od predviđenog. Međutim, s obzirom da je u oktobru donet rebalans budžeta, kojim je za ove namene predviđeno 182,3 milijarde, situacija je onda još lošija, jer bi tako izvršenje ovog dela budžeta na kraju septembra bilo na tek 56,1 odsto.

Sa druge strane, za šta su planirane sve ove milijarde? Istina je, najveći "korisnik" kapitalnih investicija jeste Ministarstvo građevinarstva, saobraćaja i infrastrukture sa ukupno 67 milijardi dinara. Od toga, najviše "vuče" projekat mađarsko-srpske železnice (14,6 milijardi dinara u 2020. godini), potom različiti putevi: tzv. Moravski koridor (Pojate-Preljina, 4,5 milijarde u 2020), potom »

ZACRTANO – IZDVOJENO:
Za stadion, metro, koncertnu dvoranu

Foto: M. Milenković

razne deonice auto-puta ka Crnoj Gori, odnosno, odskora, po želji predsednika, auto-puta "Miloš Veliki" (Preljina-Požega, 5,27 milijardi, Surčin-Obrenovac, dve milijarde dinara), delovi obilaznice oko Beograda, auto-put Beograd-Sarajevo (4,64 milijarde), tzv. Fruškogorski koridor, odnosno put Ruma-Šabac-Loznica (5,5 milijardi)...

Ovi i slični projekti, ako budu realizovani, pomoći će rastu BDP-a, mada, ostaje pitanje cene. Na primer, država je budžetom predvidela da će da se zaduži 60 miliona evra za deonicu auto-puta "Miloš Veliki" između Surčina i Novog Beograda, koja je nešto kraća od 8 kilometara. Uprkos ravnom terenu, idealnom za gradnju auto-puta, prema najavama, ova deonica imaće 4 mostovske konstrukcije i nadvožnjak i koštaće oko 7,6 miliona evra po kilometru. Pa čak i ovako neuobičajeno skupa deonica auto-puta za ravničarski predeo jeftinija je od cene po kojoj Goran Vesić i SNS renoviraju beogradske ulice – Kraljice Marije, Cara Dušana i 27. marta, pošto one koštaju kao da se pravi auto-put u planini, oko 9 miliona evra po kilometru...

Osim ulaganja u puteve, budžet za 2020. predviđa 2,4 milijarde dinara za izgradnju Data centra u Kragujevcu, 13,2 milijarde biće odvojeno za eksproprijaciju zemljišta zarad izgradnje kapitalnih projekata, nešto iznad dve milijarde ide za drugu fazu projekta informativnog povezivanja osnovnih i srednjih škola i tako dalje.

No, osim ovih, predviđene su i "kapitalne investicije" koje neće biti od koristi za najveći broj građana. Tako, 4 milijarde je predviđeno za "zanavljanje i modernizaciju flote helikopterske jedinice" Ministarstva unutrašnjih poslova. Takođe za MUP predviđene su 1,62 milijarde za drugu fazu projekta video-nadzora u saobraćaju. I inače, MUP je sa skoro 11 milijardi predviđenih za kapitalne investicije visoko na listi ministarstava – u 2019. budžetom je bilo predviđeno 8,75 milijardi za ove namene u MUP-u, a u 2020. bi zaposlenima na sve načine u ovom ministarstvu trebalo da bude isplaćeno 53,3 milijarde dinara za zarade (2018: 45,5 milijardi).

Iako se ne vode kao kapitalni izdaci, Ministarstvo odbrane bi, prema budžetu, u 2020. trebalo da potroši 9,56 milijardi za modernizaciju i remont sredstava NVO (naoružanja i vojne opreme) – znatan skok sa 2,46 milijardi iz budžeta za 2018. Takođe, budžetom je predviđeno i 2,2 milijarde dinara za izgradnju stanova za pripadnike bezbednosti.

I Bezbednosno-informativna agencija je korisnik budžeta države Srbije, ali građani ne mogu da znaju za šta se troše njihove pare u BIA. Naime, budžetom je za BIA predviđeno 6,63 milijarde dinara, ali ta brojka je jedino što se iz budžeta može saznati (2018: 5,3 milijarde, rast od 25,1 odsto) – ni slučajno na šta će te pare biti potrošene. Takođe, za "kapitalne projekte BIA" predviđeno je 359 miliona – neznano za šta i čemu.

Kad smo već kod ovoga, ukupne kapitalne investicije Ministarstva za zaštitu životne sredine zaustavile su se na 270 miliona dinara, dok je za rekonstrukciju i dogradnju Muzeja naivne i marginalne umetnosti u Jagodini opredeljeno oko 260 miliona dinara. Poređenja radi, u 2020. planirano je oko 650 miliona dinara za multifunkcionalnu dvoranu u Košutnjaku u Beogradu.

Ko je još finansijski "avanzovao" budžetom za 2020? Nešto više od 13 milijardi opredeljeno je Kancelariji za upravljanje javnim ulaganjima sa direktorom Markom Blagojevićem na čelu (2018: 2,94 milijarde). Kabinetu ministra bez portfelja Nenada Popovića je nakon prošlogodišnjih 746 miliona dinara, u 2020. namenjeno 952,7 miliona (rast od skoro 28 odsto), Kancelariji saveta za nacionalnu bezbednost i zaštitu tajnih podataka budžet je porastao za skoro 40 odsto (sa 38,3 na 51,3 miliona dinara), dok je, na primer, Savetu za borbu protiv korupcije uvećan za manje od 4 odsto (ukupno 22,4 miliona).

ZAJMOVI, GARANCIJE I BAČENE PARE

Ima u budžetu i raznih zanimljivih planiranih zaduženja i izdatih garancija. EPS-u je, tako, odobrena garancija od 40 miliona evra za projekat pametnih brojila; za drugu fazu izgradnje stanične zgrade železničke stanice Beograd Centar garantovano je 6,4 milijarde dinara.

Podsetimo, Vučić je, u svojstvu predsednika vlade, još u januaru 2016. svečano "otvorio" ovu stanicu: "'Beograd centar' je završen, stigli smo i imamo odakle da krenemo dalje, ovde se bavimo planom, brzinom i ciljem, ovde se ne radi o vozovima, već o Srbiji, o pokretanju zemlje, o njenoj satnici, koja je precizna. Konačno znamo kuda idemo i gde ćemo da sti-

Foto: D. Kujundžić/ Tanjug

Foto: M. Drobnjaković/ AP Photo

gnemo. Voz kojim smo pokrenuli, kojim Srbija ide napred, treba da preveze i one s leve strane, i one sa desne, i one iz centra, i one koji su se ukrcali kao slepi putnici, ali svako od njih mora da plati kartu. To je karta Srbije za Evropu. Ovo je prva stanica. Kašnjenja neće biti", rekao je Vučić obeležavajući završetak "prve faze", uz napomenu da će stanica "u potpunosti biti završena do 2018. godine, godinu dana pre roka, kao i da će to biti jedna od najlepših stanica u Evropi".

Na spisku projektnih i programskih zajmova koje bi, prema budžetu za 2020, Srbija trebalo da uzme, nalaze se, između ostalog i 185 miliona evra za izgradnju prve faze dve deonice auto-puta Niš-Priština, 800 miliona evra za auto-put Pojate-Preljina ("Moravski koridor"), projekat unapređenja infrastrukture za zaštitu životne sredine vredan pola milijarde evra (bez daljih pojedinosti – šta, kome, zašto...), pa onda još 275 miliona evra za projekat izgradnje postrojenja za preradu otpadnih voda grada Beograda, milijarda evra za rekonstrukciju deonica pruge od Beograda preko Niša do granice sa Severnom Makedonijom, novi most preko Save (100 miliona evra), 550 miliona evra za brzu saobraćajnicu Novi Sad – Ruma...

Iako su Beograđani još početkom 2018. mogli od Aje Jung i ostalih naprednjaka da uzmu kartu za "metro", pa čak i da se provozaju autobusom ofarbanim da liči na metro, tek se u budžetu za 2020. javlja metro kao stavka za koju bi se valjalo zadužiti: ukupno 580 miliona evra za prvu fazu projekta, za koji je zamenik gradonačelnika Beograda Goran Vesić u septembru najavio da će da ga rade jedna francuska ("Alstom") i jedna kineska kompanija ("Powerchina"). Naravno, ne na osnovu nekog tendera ili javne nabavke, već, po običaju, na osnovu budućeg međudržavnog sporazuma (za sada je pomenut samo onaj sa Kinom).

Budžet predviđa i zaduživanje od 600 miliona evra kod kineskih banaka za izgradnju dela obilaznice oko Beograda Bubanj Potok – Pančevo, iako je, koliko u budžetu za prošlu godinu, brojka za istu ovu deonicu iznosila 510 miliona – ali dolara. Predviđeno je i izdavanje državnih obveznica na međunarodnom finansijskom tržištu u iznosu od dve milijarde evra (nedavno je postignuta rekordno niska cena za desetogodišnje državne obveznice Srbije od 1,25 odsto).

Takođe, budžetom za 2020. predviđeno je zaduživanje od 250 miliona evra za "projekat urbanog razvoja sa izgradnjom nacionalnog stadiona" (jednog!), 120 miliona evra za izgradnju koncertne dvorane ("naraslo" sa 100 miliona koliko je predviđao prošlogodišnji budžet), kao i 27 miliona evra za izgradnju gondole Brzeće-Mali Karaman.

I dok bi za sve ove potonje projekte moglo lako da se kaže kako u državi zbilja postoje mnogo važnije stvari na koje treba potrošiti pare (Fiskalni savet: Najveći ekonomski i društveni problemi zemlje su nedovoljan privredni rast, loše stanje osnovne infrastrukture /putevi, železnica i drugo/ i veliko ekološko zagađenje zemlje), nažalost, daleko od toga da su to jedine "bačene" pare iz budžeta.

Šta, na primer, reći za odeljak koji "duži" Ministarstvo kulture i informisanja? Budžetom za 2018. predviđen je skoro 21 milion dinara za "razvoj sistema u oblasti javnog informisanja i nadzor nad sprovođenjem zakona", da bi u 2020. za istu namenu bilo planirano 29 miliona. Za šta? Koji su rezultati ovog projekta, kakav je sistem uspostavljen, kako je sprovođen zakon? Koja je svrha planiranih 208 miliona dinara za "podršku ostvarivanju javnog interesa u oblasti informisanja", i tako 200 miliona svake godine? Kakvo to građani imaju informisanje, u javnom interesu, ili u interesu jedne stranke i jednog čoveka?

Ili, RTS i RTV: tri milijarde dinara za "finansiranje osnovne delatnosti javnih medijskih servisa". Šta je osnovna delatnost javnog medijskog servisa? Po zakonu, to je "ostvarivanje javnog interesa", odnosno "proizvodnja, kupovina, obrada i objavljivanje radio, televizijskih i multimedijalnih sadržaja, naročito informativnih, obrazovnih, kulturno-umetničkih, dečjih, zabavnih, sportskih, verskih i drugih koji su od javnog interesa za građane, a koji za cilj imaju ostvarivanje ljudskih prava i sloboda, razmenu ideja i mišljenja, negovanje vrednosti demokratskog društva, unapređivanje političke, polne, međunacionalne i verske tolerancije i razumevanja...".

S obzirom da prvonavedena funkcija javnog servisa – informativna – u realnosti nema nikakve veze sa onim što dalje zakon propisuje, šta su sve ovo nego bačene pare? Šta je 263 miliona dinara namenjenih "prevenciji korupcije i kontrole u funkciji sprečavanja korupcije", koje »

OMRSILI SE OD BUDŽETA:
N. Stefanović (policija)
i A. Vulin (vojska)

Foto: Filip Krainčić/ Tanjug

Foto: Jaroslav Pap/ Tanjug

će da dobije Agencija za borbu protiv korupcije, na čelu sa direktorom, bivšim finansijerom i članom SNS? Bačene pare.

PLATE I SUBVENCIJE

Još jedna stvar kojom se Siniša Mali hvalio u vezi sa budžetom za 2020. jeste novo veliko povećanje plata u javnom sektoru, jer će time, po rečima Siniše Malog, "omogućiti bolji kvalitet života građana Srbije".

Hoće – ali ne svima. Prema podacima Republičkog zavoda za statistiku, zaposleni u javnom sektoru već imaju prosečnu neto zaradu za 17,3 odsto veću nego zaposleni van javnog sektora (60.200 prema 51.318 dinara). Rebalansom budžeta, koji će efekte povećanja da prenese i u 2020, biće dodatno povećane zarade budžetskih korisnika od 8 do 15 odsto – u proseku za 9,5 odsto.

Evo šta je Fiskalni savet u oktobru rekao tim povodom: "Preterano povećanje zarada u opštoj državi podriva jedan od osnovnih stubova na kojima počiva održivost javnih finansija Srbije.(...) Višak u budžetu pripada svim građanima Srbije, a ne samo budžetskim korisnicima i trebalo bi ga usmeriti tamo gde su potrebe zemlje najveće, a to svakako nije neosnovano povećanje zarada u javnom sektoru."

I na drugom mestu: "Umesto da Vlada grešku koju je napravila u budžetu za 2019. ispravi kada za to bude vreme – tj. ublaži povećanje zarada u budžetu za 2020. godinu – ona se opredelila da već rebalansom budžeta za 2019. dodatno poveća plate u opštoj državi za još veći procenat, u proseku za preko 9,5 odsto (iako BDP usporava). Ovakvo povećanje plata u opštoj državi koje nema utemeljenje u privrednom rastu fiskalno i ekonomski je neodrživo i neodgovorno."

Uz to, Fiskalni savet opominje da se za planiranje budžeta ne uzima projekcija rasta koja kaže da će BDP u 2020. da poraste za 4 odsto – što Vlada nije poslušala, već preporučuju konzervativniji račun, sa rastom BDP od 3 odsto. I još dodaju: "Iza dugoročno niskog privrednog rasta Srbije stoje ekonomski i društveni fundamenti – visoka korupcija, nedovoljna vladavina prava, neizgrađene institucije, loš obrazovni sistem, neuspešno poslovanje javnih preduzeća, uz njihovo nedovoljno investiranje i drugo. (...) Dve oprobane i dokazane mere koje mogu ubrzati privredni rast u kratkom roku su targetirano smanjenje poreza privredi i povećanje ulaganja države u infrastrukturu – i na njih je potrebno usmeriti sav (ili makar preostali deo) fiskalnog prostora u 2020. godini."

Kada je reč o subvencijama – ima ih i u budžetu za 2020. Osim "uobičajenih" za poljoprivredu, železnicu, rudnik Resavicu, te JP "Putevi Srbije" i "Koridori Srbije", tu su i subvencije privatnim preduzećima – i opet sve "džumle", na gomili, bez previše detaljisanja koliko kojoj firmi i zašto. A suma nije mala, iako je manja nego u budžetu za 2019. – reč je o oko 100 miliona evra, tj. 11,9 milijardi dinara. Među njima su i Fijat i Er Srbija – Ana Brnabić je pre nekoliko meseci izjavila da je ono što se vodi kao "subvencije" od dvadesetak miliona evra u finansijskim izveštajima Er Srbije zapravo vraćanje istorijskih dugova JAT-a. Time je, posredno, priznala ono što je belodano svima osim vlastima ovdašnjim – da je Er Srbija debeli gubitaš: pošto od tih dvadesetak miliona evra "ni dinar nije dat Er Srbiji", a *de facto* prave nekakvu fiktivnu "dobit", bez njih bi "nacionalni avioprevoznik u 2018. bio "u buli" za više od 8,5 miliona evra.

No, za razliku od ovih subvencija privatnim preduzećima, iz godine u godinu u budžetu raste nešto još neprozirnije – odeljak "ostale subvencije": 11,6 milijardi u budžetu za 2018, 12,5 milijardi u 2019, čak 21,7 milijardi u rebalansu budžeta za 2019, i napokon 16 milijardi u predlogu budžeta za 2020. Više od pola milijarde evra za tri godine, u odeljku "ostalo". ¶

RADMILO MARKOVIĆ

Nataša Najdanović – menadžerka logistike u Coca-Cola HBC Srbija

Uspešna dama o poslovnim izazovima i putu najpoznatije boce na svetu – od ideje do trpeze

Pre više od pola veka, popularni napici u kojima je uživao gotovo čitav svet poput Coca-Cola, Schweppes, Sprite, postali su deo naše svakodnevice, deo naših slavlja i važnih događaja. Prva staklena flašica Coca-Cola proizvedena je kod nas davne 1968. godine u punionici u Zemunu u kojoj je tada radilo svega 60 ljudi. Danas iz iste, ali mnogo savremenije punionice, najpoznatiji svetski ali i lokalni brendovi osvežavaju više od 7 miliona potrošača, a o proizvodnji, distribuciji i pre svega kvalitetu proizvoda, brine sjajan tim od 1000 ljudi.

Koliko je izazovno raditi u Coca-Cola HBC Srbija, koliko kompanija ima poverenja u dame kada je reč o menadžerskim pozicijama, kao i tajnama nastanka jedne boce Coca-Cole, razgovarali smo sa Natašom Najdanović, menadžerkom logistike u Coca-Cola HBC Srbija.

Kako je tekao Vaš put do čelne pozicije u logistici?
Nisam ni sanjala da ću se kao diplomirani hemičar, sa velikom ljubavi prema nauci i laboratoriji, jednoga dana baviti proizvodnjom i održavanjem, a potom i logistikom. Moj razvojni put počeo je u fabrici vode Rosa na Vlasini, gde sam na različitim pozicijama u kontroli kvaliteta naučila mnogo toga i došla do pozicije rukovodioca proizvodnje u ovoj fabrici vode.

Kada je Rosa postala deo velikog Coca-Cola sistema, stvorena je ogromna šansa za dalje učenje i usavršavanje. Pozicija menadžera proizvodnje u fabrici u Beogradu koja mi je ponuđena, donela je i preseljenje u prestonicu, što je bio i privatno i poslovno izazovan korak. U proizvodnji sam provela poslednjih devet godina i promenila nekoliko pozicija, od čega sam poslednje tri godine provela na poziciji menadžera fabrike. Sa ponosom mogu da kažem da su sjajna radna atmosfera, dobri odnosi, stručno znanje i timski rad doveli našu fabriku na sam vrh. Potvrda da smo fabrika sa najboljim rezultatima u okviru Coca-Cola Hellenic grupe, u konkurenciji 28 zemalja sa ukupno 54 fabrike, za mene je to bilo veliko priznanje, a ujedno i signal da treba da krenem u nove pobede i sticanje novih znanja! Zato je na red došla logistika - važan i kompleksan deo lanca snabdevanja. Posle kontrole kvaliteta i proizvodnje, taj korak je došao nekako prirodno. Na novoj poziciji sam tek nešto više od tri meseca. Po treći put, u istoj firmi, krećem iz početka. Čvrsto verujem da uz ozbiljno uložen rad i ovog puta rezultat ne može da izostane!

Da li u Srbiji, po vašem mišljenju, ima dovoljan broj sposobnih i obrazovanih žena koje mogu da odgovore sve komplikovanijim zahtevima tržišta? Da li je ženi i dalje teže da se dokaže? Koja je uloga kompanije u tom smislu?
Iz mog ličnog iskustva, mogu slobodno da tvrdim da ne postoji zahtev tržišta koji je komplikovaniji za ženu, nego za muškarca. Ženama može da bude teže da se dokažu, a to povezujem sa njihovim ličnim stavom i okruženjem u kome rade. Lično, nikada nisam imala problem te prirode i svesna sam značaja uloge kompanije u kojoj radim, a koja kao jedini kriterijum prepoznaje nečiji rezultat, a ne pol.

Da li biste mogli da izdvojite šta je bilo odlučujuće u vašem napredovanju u poslovnoj vertikali?
Optimizam i upornost su presudni faktori koji su uticali na moj profesionalni put i uspeh u karijeri. Osim toga, mislim da sam i veoma radoznala. Uvek sam želela da saznam nešto novo, da se menjam i prilagođavam novom okruženju. Nikada se nisam opterećivala time šta ću postati, već šta radim. Radila sam ono što volim i stalno učila, kreirajući sebi nove prilike. Na sreću, imala sam i rukovodioce koji su to prepoznavali. Takođe, trudila sam se da i ja budem rukovodilac koji je posvećen razvoju svojih članova tima. Za mene je jedan od najvećih uspeha to što danas sa ponosom, za mnoge mlade kolege volim da kažem - to su moja deca. Znam da imaju poverenje u mene, kao što uostalom i ja imam veru u njih. Ohrabrujem ih rečima da ne žure, već da nacrtaju svoj željeni put i uporno ga slede, a moja poruka za sve mlade ljude je da za vrednu osobu koja ima viziju svoje budućnosti i želju da napreduje, uvek ima i posla i mogućnosti.

Koliko je timski rad presudan činilac uspeha?
Timski rad je aksiom uspeha. Da bi tim funkcionisao na pravi način, veoma je važna uloga rukovodioca od koga se očekuje da zna da prepozna kapacitete i potrebe svih svojih ljudi i u skladu sa tim raspodeli odgovornosti i prilagodi svoj pristup. Vodim veliki tim koji, da bi funkcionisao, mora da bude savršeno usklađen. Potpuno sam sigurna da je snaga mog tima u snazi svakog našeg člana. Zato se trudim da gradim atmosferu otvorenosti i poverenja i insistiram na otvorenoj komunikaciji. To je jedini put da budemo jaki, da postignemo maksimum i zadovoljimo kako sopstvena, tako i očekivanja koja drugi pred nas postavljaju.

Opišite put najpoznatije boce na svetu? Kako Coca-Cola stiže do naših trpeza?
Naš omiljeni napitak se priprema po strogo čuvanom receptu od najkvalitetnijih sastojaka, na najsavremenijim proizvodnim linijama, po strogim standardima kvaliteta. Kada se boca napuni, nastavlja put u naš magacin, gde spremno čeka da bude otpremljena, prvo viljuškarom u Coca-Cola kamion, a potom kamionom do komšijske prodavnice iz čijeg frižidera hladna boca stiže pravo na porodični ručak! Jednostavno, zar ne?

DRŽAVA I SOLIDARNOST

POGLED UPRT U EVROPSKO PRAVO

ZUMIRANJE

POLITIČKA EMISIJA U PRODUKCIJI NEDELJNIKA VREME

SPECIJAL

ČETVRTAK OD 18H

gosti:
BILJANA LUKIĆ
i **NEBOJŠA ZELENOVIĆ**
voditelj: JOVANA GLIGORIJEVIĆ

na **www.vreme.com**,
na YouTube kanalu Vremena
kao i na **TV Šabac, TV Sandžak, T1 Zaječar,**
Telemark Čačak, TV Valjevo Plus,
KATV Kraljevo, TV Forum Prijepolje
te na portalima **Južne vesti** i **Užička nedelja**

TEOFIL PANČIĆ

Basara i stomačna baza

Svima bi dobro došlo malo opuštanja... A u sklopu toga i malo više elementarnog poverenja u mogućnost da još neko osim nas samih autentično i bezinteresno zastupa neke vrednosti

Priznajem da nisam (još) gledao najnoviji Utisak nedelje, ali izgleda da ću morati, u sklopu permanentnog moralno-političkog vaspitanja (MPV), a da ne bih kadgod i ja prošao kao jedan od ovonedeljnih utiskivača, književnik ovdašnji Basara Svetislav. Koji je, čini se, poprilično nagrajisao na društvenim i nedruštvenim mrežama, zbog čega ga je, doduše, a koliko ga ja poznajem, intenzivno zažuljao njegov stalni sudrug Sebastian – ko ga čita, znaće o kome se radi, a ko ga ne čita, zalud čita i ovu kolumnu.

Utisak, rekoh, nisam gledao, ali koliko vidim po odjecima i reagovanjima, Basara je i tamo pričao ono što u poslednje vreme ponavlja kao Švaba tra-la-la, u svojim tekstovima i drugde: da ovaj režim vaistinu ništa ne valja, ali da je opozicija, predvođena likovima poput Đilasa, Jeremića i tzv. Boškića, još jadnija, da oni ne nude nikakvu alternativu burazersko-populističkom sistemu nego da bi samo da budu kalifi umesto kalifa, da se ovde već dvesta godina ništa bitno nije promenilo osim imena vladara, i da se neće promeniti sve dok se ceo kulturno-politički sistem vrednosti ne resetuje i ne vrati na fabričke postavke etc. Piše o tome Basara u Danasu gotovo iz dan u dan, nervirajući mnoge – neretko i mene – što može da vam zasmeta i na stomačnoj bazi, ali ne treba da smetnete s uma ni ovo: posao ozbiljnog kolumniste nije da ugađa vašim (ali bogme ni svojim) predrasudama bilo koje vrste i ideološkog predznaka, nego da ih dovodi u pitanje. Što više, što češće, što inteligentnije, štaviše: što brutalnije. On, naravno, nema tapiju na to da je u pravu, ali bez brige, nemate je ni vi...

Pa dobro, Pančiću, ali nemoj da migoljiš nego nam reci pravo: da li je Basara "u pravu"? Eh, nije to tako jednostavno kako biste vi voleli: u jednu ruku jeste, u drugu nije... Rekao bih da se piscu Famoznog u nekom (ne tako davnom) trenutku desilo nešto što inače uopšte nije novitet niti nepoznanica u tzv. psihologiji stvaralaštva: tokom stalne potrage za efektnim zaključcima i lapidarnim objašnjenjima "našeg slučaja" – a to je jedna od dužnosti javnog imača mišljenja – Basara je naleteo na jedan sklop zaključaka u kojem je prepoznao sublimaciju sopstvenih smatranja (u ovoj fazi svog dijalektičkog razvoja), i rešio da ostane kod njega na gajbi, da se s njim skući, da žive zajedno. Drugim rečima, zaljubio se u sopstvenu tezu (onu iz gornjeg pasusa). I otada je ponavlja i raubuje besomučno, i činiće to dok mu ne dosadi, ili dok se ne zaljubi u neku drugu, s kojom će početi da vara svoju sadašnju tezu, sve dok je ne ostavi. A ta druga, nova teza, načelno čak može biti i suprotna ovoj koju sada strasno ljubi. Sve je to za ljude. Sme li iko od nas da se zakune da mu se nikada nije dogodilo nešto slično?

Okej, ali kako njegova teza stoji "objektivno"? Najpre, ništa na svetu, a dosegljivo pojedinčevom umu, nije "objektivno", ali ako ostavimo filozofiranje po strani, moglo bi se reći ovako. Basara je načelno velikim delom u pravu, ali je nevolja s tom vrstom "u pravu bivanja" u tome što se ono, prolazeći kroz društveno-recepcijski filter, lako izbanalizuje i približi se onim jalovim istinama tipa "svi će umremo jednom" ili "bolje je proživjeti čitav život u bogatstvu nego tjedan dana u bijedi".

Svaka je opozicija ovdašnjim autoritarnim poretcima, od disidenata u jednopartijskom sistemu preko antislobističkih snaga u devedesetima pa do ove antivučićevske bila sa i te kako dobrim razlozima podložna razornoj kritici, jer je neretko bila šuplja preko mere podnošljivosti; to je za ovu sadašnju opoziciju po svoj prilici čak osobito važeće. I Basara te njene kratere u karakteru (i svemu ostalom) uočava lucidno i precizno, tu retko omanjuje. S druge strane, važilo je i za "Titinog vakta", i za Miloševićevog, a nema razloga da ne važi ni sada: u autoritarnom poretku svaka kritika koja nije prevashodno kritika izvora (ali i aktuelne personifikacije) autoritarne moći, a tek onda bilo čega drugog, pokazuje se kao problematična. I ranjiva. I otuda slabo otporna čak i na onu vrstu napada kojima i te kako nedostaje utemeljenost i principijelnost.

Ima, naime, u ovoj priči nešto što me još više žulja: potreba mnogih da kritici koja im se ne dopada ili je – možda i sasvim opravdano – smatraju promašenom, uskrate pravo na autentičnost i verodostojnost, da je deesencijalizuju i svedu je na neku formu pragmatičnog, trgovačkog čina, čime se kritičaru unapred i olako oduzima svaki moralni kredit. U konkretnom slučaju, to ide otprilike ovako: ne piše Basara "krivo" zato što prosto tako misli, pa makar bio u teškoj zabludi i deluzijama, nego zato što sudeluje u nekoj zaveri zlih i mračnih sila, u komplotu protiv jedine autentičnosti, a to je ona koju predstavljamo Mi. E, to je tek vrhunac "seljačkog konceptualizma" protiv kojeg je autor Fame o biciklistima napisao tolike upečatljive redove.

U redu, ako je ovo dijagnoza, šta je terapija? Za početak, svima bi dobro došlo malo opuštanja... A u sklopu toga i malo više elementarnog poverenja u mogućnost da još neko osim nas samih autentično i bezinteresno zastupa neke vrednosti, i puteve njihovog dosezanja, čak i ako to čini tako da mu se zaključci bitno razlikuju od naših. I zato takve kao Basara treba negovati i slušati čak i kad promaše poentu: možda pogode sve ostalo. U protivnom, preostaje nam samo rezonovanje Gruča Marksa: "Imam ja svoje principe ali ako vam se ne dopadaju nema veze, imam ja i druge!" ¶

Fotografije: Bojan Stekić

NEMAM PROBLEM SA NACIONALISTIMA, NEGO SA KRIMINALCIMA

“Najveći izdajnik u Srbiji je onaj koji targetira druge kao izdajnike. Tu priču o patriotama i izdajnicima slušamo 30 godina i više mi je muka od te reči, jer se svodi na zamenu teza, gle čuda. Kome neko može Srbiju da izda? Za šta? Sve su rasprodali. Sve su pokrali. Zakonski, to verovatno i može da se tretira kao izdaja, ali to je čist kriminal. Lažu, kradu, ubijaju ljude, pa to onda zataškavaju tako što ponovo lažu, kradu i ponekog ubiju. Srbija je ojađena kuća zato što je ‘glava kuće’ neotesani megaloman koji bije celu porodicu, pa babi krade penziju da bi platio kurve”

Intervjuisati Sergeja Trifunovića posebna je vrsta “pakla” za svakog novinara koji već ima kakvu-takvu rutinu u intervjuisanju političara. Ne drži se baš uvek teme, odlazi u digresije, što nije strašno kad je reč o pisanim medijima, ali za TV novinare ne postoji ništa gore. S druge strane, ni Trifunović ne krije da mu je davanje intervjua u svojstvu političara takođe “pakao”, pa se u neformalnom delu razgovora žali kako mu trebaju samo dva dana “da iskulira od svega” i kako je deset sati dnevno na telefonu. Od momenta objave da će se kandidovati za predsednika Pokreta slobodnih građana do danas, Trifunović je u stanju konstantne političke kontroverze, za šta, iskreno rečeno, dobar deo zasluga ima i sam. Međutim, koliko god da je verbalno konfuzan, sklon tome da priča o više stvari u isto vreme, ponekad izuzetno grub prema novinaru ili novinarki kojoj daje intervju, ovaj političar je ipak sasvim otvoren dok odgovara. Pristojnost u uobičajenom, kolokvijalnom smislu nikad mu nije bila jača strana, pa smo stalno pred dilemom šta mu se tačno zamera onda kad je nepristojan: psovke ili uvrede? Politička kontroverza koja se odaziva na ime Sergej Trifunović nekako baš i nije zamisliva bez psovki, pa smo (ponovo) rešili da ovaj intervju ne čistimo od “ružnih reči”. Zauzvrat, dali smo mu priliku da neke od svojih i stavova PSG-a koji su u javnosti ostali nejasni ili nedorečeni – elaborira. Na kritike upućene novinarskoj profesiji ovom prilikom nismo odgovarali, jer za razliku od televizije, rasprava sa sagovornikom na papiru ne funkcioniše dobro.

“VREME”: Jedini ste opozicioni političar koji je eksplicitno odgovorio na pitanje o statusu Kosova. Naveli ste da biste priznali nezavisnost pod određenim uslovima. Zašto ste se usudili da uopšte to tako eksplicitno kažete?

SERGEJ TRIFUNOVIĆ: Situacija je takva kakva jeste, ne možemo je poricanjem promeniti. Neću da lažem ljude s kojima živim zato što je to danas popularno. Neću da lažem zato što je to postalo prihvaćen način ponašanja. Ne možemo se praviti da je sve u redu i time rešiti probleme ljudi kojima život prolazi u bedi dok svi licitiraju. Kad ti gori kuća, prvo probaš da gasiš. Ali ako zakasniš i plamen postane preveliki, spasavaš iz nje šta možeš, prvo ljude, pa onda i vrednosti, ne ideš po selu da »

„Ne moraš da uzmeš Vučićeve pare. Ne moraš da pristaneš na ucenu. Reci NE MOŽE. Ne moraš da budeš plaćeni samoubica za Vučićevih pišljivih 500.000 evra, ne moraš da prodaš sebe, ne moraš da izneveriš ljude koji ti veruju. Možeš da opsuješ kad te neko zajebava zato što nećeš da budeš deo loše ekipe. To nije protivrečnost, to je doslednost. Ne moraš da botuješ za njih. Ne moraš da glasaš za njih, jer su ti tako rekli. Ne moraš ništa. Neće ti se desiti ništa. Oni su babaroga. Upali svetlo i nestaće strah"

skupljaš potpise komšija koji smatraju da ti kuća nije zapaljena.

To je jedna prljava politička demagogija koja ljudima uliva lažnu nadu, daje im lažnu sliku o nama kao nekakvim pobednicima dok svi gorimo. To se radi zato što su oni gubitnici. Oni su izgubili sve, u naše ime. Poricanjem smo samo dalje od realne pobede, a to je da ljudi za čiju smo slobodu i kvalitet života odgovorni imaju šansu za normalan život. Moja parola će uvek biti da ljudi imaju pravo da očekuju od države da im omogući uslove za normalan život prvo, pa sve ostalo.

Pitanje je zašto ne bi Srbija priznala Kosovo ukoliko se ispune uslovi koji se tiču omogućavanja povratka Srba i poštovanja njihovih prava, rešavanja pitanja imovine, položaja Crkve, zaštite kulturnog nasleđa koje je neprocenjivo i drugih životno važnih tema? Želeo sam da ukažem na potrebu promene vizure. Imate te "velike Srbe", koji po kafanama i Tviteru brane Kosovo. Super. I šta da nam ga "daju"? Zamisli da se sutra svi probude i kažu – Evo vam Kosovo, samo ne serite više. Šta ćemo? Imamo u Srbiji milion i po Albanaca, za dve godine možemo da imamo Albanca za premijera. Šta će onda da kažu "veliki Srbi"? Ja nemam problem sa nacionalistima, imam samo sa kriminalcima i ološem, ali za ove galamdžije nisam baš siguran. Zanima me šta bi onda radili? Sve su to odvratne demagogije, koje štete ljudima.

Mi se "koljemo" oko teritorije na kojoj sve manje ljudi želi da živi, i tu jednako mislim i na Srbe i na Albance. To su prava pitanja i to mora da bude glavna misao svim državnim zvaničnicima koji se bave ili će se u budućnosti baviti tim pitanjem. Nije ovo "monopol", pa da ti raspoređuješ kućice, bacaš kocke, čekiraš placeve i gradiš Beograd na vodi gde god stigneš. Ovo je život – ljudi, deca, škole, posao, plate, penzije, lečenje, bezbednost, kultura, i pre svega – sloboda. Ako ne možeš sa tim pitanjima da se izboriš, džabe ti teritorije, čime ti upravljaš? Zašto? I glavno pitanje – kako ćeš se izboriti za bolji život Srba na Kosovu ako sprečavaš razvoj Kosova? Kojim čarobnim štapićem? Tamo su Dečani, tamo je Pećka patrijaršija, to su mesta na kojima se, kad odeš, osećaš kao da si stigao kući. Bio sam letos, jedva čekam da odem ponovo. Zašto ne uredimo odnose i državu tako da nam deca svake godine idu tamo na ekskurziju, da uživaju u toj lepoti, da čuju reči oca Save i vide tu istoriju o kojoj uče? Patriotizam je ljubav i briga o ljudima koji žive u tvojoj zemlji, čuvanje vrednosti, ne laganje sebe i svih ostalih.

Zašto se, po vašem mišljenju, drugi suzdržavaju da o statusu Kosova govore jasno i nedvosmisleno? Da li je to posledica hiperprodukcije ideja koje dolaze od Aleksandra Vučića (razgraničenje, pa razmena teritorija, pa ništa, pa sve...) ili nečeg drugog?

Zato što postoji uvreženo mišljenje o tome da je uvreženo mišljenje "naroda" da se plaše istine. Ja ne mislim da je "narod" glup, ali mislim da su političari predugo bezobrazni i da zloupotrebljavaju visok prag tolerancije koja postoji u "narodu".

Ovim pitanjem su se uglavnom bavili oni koji su već probali nešto da reše pa nismo videli neke rezultate, a za divno čudo, nije se ni problem sam od sebe rešio. Kapiram i da imaju strah da bilo šta kažu u uslovima u kojima je javno mnjenje preplavljeno rečju "izdajnik". Mnogima je to verovatno previsoka cena za iznošenje stava, ali ja sam već bio "propali narkoman koji krade pare od bolesne dece" i više ne mogu da smisle ništa ogavnije i pokvarenije čime će me uplašiti.

Kako vam se čini Aljbin Kurti kao osoba koja će najverovatnije biti premijer Kosova?

Zajeban igrač – obrazovan, principijelan, oštar, deluje kao neko koga ne mogu da potkupe, ucene ili uplaše. Ne mislim

“Mi trpimo ponižavanje, jebu nas u zdrav mozak i zloupotrebljavaju imperativ pristojnosti. Niko ne priča o bezobrazluku i nepristojnosti koje je doživela Marinika Tepić u ‘Upitniku’. Ili o besmislenoj količini verbalnog nasilja koje trpi Aleksandra Jerkov od ‘smradikalskog’ oca Šešelja”

da će biti ništa blagonakloniji pregovarač od onih prethodnih, ali sa njim makar može da se razgovara. Sa onima koji su ubijali decu i vadili Srbima organe to nije bilo moguće. Ono što je meni najtragičnije jeste što su takvi ljudi, poput Tačija i Haradinaja, kreirali demokratskije okruženje i izborne uslove u kojima opozicija može da pobedi. Činjenica da nama to sada deluje nedostižno je zaista tužna, ali nije opravdanje za apatiju već uzbuna za akciju.

Sastali ste se, kao i većina opozicionih lidera, sa Metjuom Palmerom. Kako je iz vaše perspektive izgledao sastanak, o čemu je bilo reči, jeste li mu nešto rekli i šta?

Rekli smo mu koji su naši uslovi za izlazak na izbore od kojih nećemo odustati. Ništa novo. Ovo je bila neka vrsta redovnog sastanka, ništa spektakularno se nije dogodilo. Doduše jeste, pogled sa terase u Puškinovoj je najspektakularniji pogled u Beogradu.

Sa Palmerom se sastao i Vučić. Tabloidi ga zbog toga hvale. Opozicija je, iz istog razloga, u tabloidima proglašena za “izdajničku”. Kako to?

Kako to misliš “kako”? Prati fabulu pa ćeš videti kako je zamišljen taj koncept. “Heroj” Vučić se sastaje sa ozloglašenim Palmerom, koji je ceo život smišljao kako da nam napakosti i u tom susretu mu Vučić pokazuje zube i pobeđuje ga. Onda poraženi Palmer zove “izdajničku” opoziciju i sa njima kuje plan kako da sruši Vučića. Narodu ostaje samo da se divi predsedniku, a njihova patriotska dužnost postaje mržnja prema svemu opozicionom. Mi živimo u paralelnoj stvarnosti i suludo je tražiti logična objašnjenja apsurdnih situacija.

Ko je najveći izdajnik u Srbiji trenutno?

Najveći izdajnik je onaj koji targetira druge kao izdajnike. Kao u krimi filmovima, ko prvi izjavi saučešće, taj je ubica. Tu priču o patriotama i izdajnicima slušamo 30 godina i više mi je muka od te reči, jer se svodi na zamenu teza, gle čuda. Izdajnik je, po definiciji, neko ko je izdao svoju zemlju u teškom trenutku iz ideoloških ili nekih sličnih razloga. Srbija nema problem sa “izdajnikom”, ima problem sa kriminalom kojim se bavi bagra na vlasti. Oni stalno prave teške trenutke, spinuju, lažu i dovode do toga da Srbija bude u poziciji da neko može da je izda. Mi nismo u ratu, koliko znam. Nemamo taktiku napada na bojnom polju koju neko može da otkuca “neprijateljskoj vojsci” pa da nas dočekaju u zamku i pobiju kao piliće jer nas je “neko izdao”. Kome neko može Srbiju da izda? Za šta? Sve su rasprodali. Sve su pokrali. Zakonski, to verovatno i može da se tretira kao izdaja, ali to je čist kriminal. Lažu, kradu, ubijaju ljude, pa to onda zataškavaju tako što ponovo lažu, kradu i ponekog ubiju. Srbija je ojađena kuća zato što je “glava kuće” neotesani megaloman koji bije celu porodicu, pa babi krade penziju da bi platio kurve. Dakle, da je pitanje ko je najveći kriminalac u Srbiji trenutno, odgovor bi bio nedvosmisleno Aleksandar Vučić. Izdaja je za njega suviše elegantna kategorija.

Oko vašeg tvita o Oliveri Jovićević nastao je skandal, pa ste se izvinili. Međutim, u poslednje vreme ste oštri i prema slobodnim medijima i nezavisnim novinarima. Zašto?

Zato što smo tako uređena zemlja da tvit može da bude skandal. Ponašanje Olivere Jovićević je skandal, a to što na nacionalnoj televiziji gostuju kriminalci, dok se ona pući i prenemaže pred njima kao konkubina je tragedija, prvo njena lična, a onda i celog društva koje gleda tu moralnu i političku pornografiju. RTS bi više dobra uradio za ovu zemlju kad bi prenosio program PornHuba nego što prenosi TV Pink.

Teza o nezavisnim novinarima dovoljno govori o tome gde živimo. Kakvi crni nezavisni novinari? To bi, za početak, trebalo da bude pleonazam. Kao, na primer, lekar koji je završio medicinu ili sveštenik koji veruje u boga. Novinar po difoltu treba da bude nezavisan. U Srbiji toga nema. Imamo izvođače propagandnih aktivnosti koji su deo smradikalske mašine za zaglupljivanje i ubijanje volje za životom u ljudima. S druge strane, imamo novinare koji su ozbiljni, ali su ekonomski u problemu i stalno su u grču. To ne utiče na njihovo izveštavanje, ali utiče na način na koji žive, odnosno ne žive zbog toga što neće da učestvuju u zaglupljivanju. I letargični ste, pasivni ste, a vaša uloga u društvu je jedna od najvažnijih, ona je prosvetiteljska. Ljudi se kroz školu edukuju jedan deo života, a kroz medije ceo život. Vi diktirate nivo pismenosti u društvu, vi određujete parametre političke, društvene i kulturološke osvešćenosti.

Imate udruženja koja se ne bave vašim poslom, koja ne brane vašu etiku, koja neće da osude one koji se nazivaju novinarima dok uništavaju vašu profesiju. Zašto se ne organizujete? Zašto se ne ugledate na advokate? Dovoljno vas je, jači ste i neuporedivo pametniji i važniji od onih koji vam urušavaju i profesiju i živote. Zašto se ne pobunite zaista glasno kao što sigurno možete? Zašto ne napravite pravo udruženje novinara koje će svako spinovanje da osudi, koje će da se oglasi svaki put kad se u informativnom programu neke svinjske televizije pojavi dezinformacija? Zašto ne spasavate te mlade duše koje posle diplomiranja greškom završe u nekom tabloidu pa ne znaju posle šta će? Zašto ne kažete – gospodo, mi smo novinari, oni nisu, oni vas lažu!

Cela država se bori za slobodu medija, došli evroparlamentarci da posreduju u razgovorima o slobodi medija, o vašoj slobodi, da radite po savesti, a ne na narudžbinu, da ne trpite pritiske, da vam »

oglašivači ne trpe pritiske, da vas ne zastrašuju, a gde ste vi? Treba u prvim borbenim redovima da budete. Ne treba političari da se bore za to, to je vaša struka. Neće nikad biti slobode u medijima dok novinari, od najmlađih do superstarova, jednom za svagda, ne kažu: ne može, vi svi političari koliko vas je odjebite zauvek od nas, zvaćemo vas kad nam treba izjava, vi nas nećete više zvati nikad. Umemo sami da se izborimo za to da ovo društvo ne bude hronično zatrovano lažima, to su naši čitaoci, naši gledaoci, mi smo za njih odgovorni, ovo je naš poziv, naša etika, naša sloboda.

Vas je zbog tog tvita osudio i pokret koji vodite. Šta to govori o PSG-u?

Da je, kao što mu u imenu piše, Pokret slobodnih građana. Nisam ja ušao u politiku zato što mislim da sam najpametniji, nego zato što znam da nisam slab i sujetan da se okružim pametnijima od sebe. U Pokretu mi nemamo sastanke na kojima ja drvim o politici sat vremena. Ja sam kao moderator na našim sastancima. Volim da okupim sve te sjajne, neverovatno bistre i obrazovane ljude, često suprotnih stanovišta o nekoj temi i da podstičem dijalog, da vidimo koji je pristup nekom ozbiljnom političkom pitanju najstabilniji. Nisu Srbijanka Turjalić, Ratko Božović, Staša Babić, Dragan Velikić, Petar Miletić, Saša Milenić i ostali u Pokretu da bi jednom nedeljno došli "kod mene po mišljenje". Oni su tu da svojom pameću pomognu ovoj zemlji, a ja sam tu da pomognem svojom upornošću, besom i rešenošću. Tako zajedno donosimo sve odluke.

Kako mislite da plivate u politici i opstanete dok vas prati protivrečna slika – s jedne strane, prelazite granicu pristojnosti, s druge, prilično je jasno da ste nepotkupljivi?

Neću ja da plivam u govnima. Hoću da ih počistim i zasadim nešto lepo. To je plan. Dokle god političari prave strategije za plivanje u govnima, građani će se u njima daviti. Ja nisam ušao u politiku da bi stvari ostale iste, a samo se akteri promenili. Srbija je puna divnih ljudi, koji su pametni i sposobni. Čak su i političke stranke pune takvih ljudi, ali se ne vide jer "ne umeju da plivaju", jer nisu predatori naviknuti na lov u mulju. Ne mora da bude tako. Ne može da bude tako, jer je država dovedena do granice pucanja.

Priča o pristojnosti i nepristojnosti je smešna u današnje vreme. Kad neko tuče ženu, on je nasilnik, koga tada zovete? Ne zovete instruktora joge ili one što grle drveće. Zovete policiju jer policija ima pravo, čak i obavezu da ga u tome spreči, a ako ovaj neće da pođe s njima i ostavi ženu na miru, ako se opire i nastavi sa divljanjem, gospoda i dame iz policije imaju puno pravo i mogućnost da ga polome kao vola.

"Pitanje je zašto ne bi Srbija priznala Kosovo ukoliko se ispune uslovi koji se tiču omogućavanja povratka Srba i poštovanja njihovih prava, rešavanja pitanja imovine, položaja Crkve, zaštite kulturnog nasleđa koje je neprocenjivo i drugih životno važnih tema"

Mi trpimo ponižavanje, jebu nas u zdrav mozak i zloupotrebljavaju imperativ pristojnosti. Niko ne priča o bezobrazluku i nepristojnosti koje je doživela Marinika Tepić u "Upitniku". Ili o besmislenoj količini verbalnog nasilja koje trpi Aleksandra Jerkov od "smradikalskog" oca Šešelja. To nije ponašanje za protestnu notu, hajde da se ne lažemo.

Imamo još jednu protivrečnost: vi jeste političar jer predvodite politički pokret. Ali i niste političar jer ni po jednom kriterijumu ne možete da se uklopite u klasičan obrazac ovdašnjeg političara. Koliko od toga politička scena može da ima koristi, a koliko štete?

Hvala na komplimentu da se ne uklapam u klasičan obrazac pošto je trenutno klasičan obrazac da su političari govna. Za taj obrazac koji je zaživeo u javnosti možemo da zahvalimo "smradikalima", koji se održavaju na vlasti tako što lažu, obmanjuju i potkupe deo biračkog tela koji mogu, a ostalima ogade politiku i političare. Sa 24 odsto "podrške" drže celu zemlju kao taoca.

Mi nismo u normalnoj političkoj situaciji, mi smo okupirani od strane vrlo organizovane, ali srećom i vrlo trošne, kriminalne grupe. Trošni su jer nemaju ništa zajedničko osim interesa, jer u biti nisu ni za šta sposobni, jer su loši i kvarni i već su njihove mane počele da rade protiv njih, urušavaju se iznutra. Oni, dakle, nisu političari, oni su kriminalci. Ja nisam kriminalac, ja sam glumac i predsednik Fondacije Podrži život, sada i predsednik Pokreta koji čine građani koji su slobodni i koji, takođe, nisu kriminalci, niti imaju ambiciju da postanu kriminalci jer, za početak, nisu iskompleksirani paceri. Mislim da to može da nanese štetu samo onima koji jesu kriminalci na državnoj plati.

Majka svih političkih tema u poslednje vreme je bojkot. Stav PSG-a je za široku javnost nejasan. Hajde da ga objasnimo.

Ne znam kako je nejasan. Mi smo objasnili hiljadu puta da je naša uloga da učestvujemo u pregovorima koje smo tražili i dobili, a u kojima posreduju evroparlamentarci, i da ćemo se na taj način boriti za poboljšanje izbornih uslova. Ako to ne urodi plodom, bojkotovaćemo. Za sada, bliži smo ideji o bojkotu jer pregovori prilično tapkaju u mestu.

Imali ste čuvenu nepristojnu ponudu od 500.000 evra. Sad je već proteklo neko vreme od tada i sad kad se buka slegla, šta možemo da zaključimo iz tog slučaja?

Ne moraš da uzmeš Vučićeve pare. Ne moraš da pristaneš na ucenu. Reci NE MOŽE. Ne moraš da budeš plaćeni samoubica za Vučićevih pišljivih 500.000 evra, ne moraš da prodaš sebe, ne moraš da izneveriš ljude koji ti veruju. Možeš da opsuješ kad te neko zajebava zato što nećeš da budeš deo loše ekipe. To nije protivrečnost, to je doslednost. Ne moraš da botuješ za njih. Ne moraš da glasaš za njih, jer su ti tako rekli. Ne moraš ništa. Neće ti se desiti ništa. Oni su babaroga. Upali svetlo i nestaće strah. ¶

JOVANA GLIGORIJEVIĆ

Uskoro...

...nešto novo.

nedeljnik
VREME
www.vreme.com

IZLIV MRŽNJE

Predsednik partije "Srpska desnica", lider ekstremno desničarskog pokreta SNP Naši 1389, sa uslovnom kaznom zatvora iza sebe, sin gastarbajtera kojem patriotizam nije dozvolio da ostane pod suncem nemačkog neba, čovek koji je u prepucavanjima na Tviteru obećao da će lično mobilisati srpsku decu da ratuju na Kosovu i vlasnik jednog crnog rotvajlera, Miša Vacić sve je suprotno Marku Kraljeviću, kakvim bi voleo da ga doživimo

"Zelenoviću, pakuj se, došao sam da te proteram sa Šapčanima u zatvor u Sremsku Mitrovicu... Ma, napravićemo u Šapcu zatvor jedan, da ga izložimo, da ga gledamo, da ga pljunemo za svaki dan koji su proveli pljačkajući nas. Iz svih gradova u kojima postoji Srpska desnica doći će najzajebaniji ljudi da stanu iza nas, a vidim i vi ste zajebani, i da mu kažemo: 'Dosta, Zelenoviću! Šabac će da bude slobodan'", slikovito je poručio lider Srpske desnice Miša Vacić u petak 8. novembra na osnivačkoj sednici lokalnog odbora ove partije u Šapcu. Iako je ideja o izlaganju ljudi u rešetkama ograđenom prostoru u svetu umrla još pre sedamdesetak godina, nakon što su na Svetskoj izložbi u Belgiji 1958. poslednji put izloženi crnci iz Konga, Vacić je rekao šta je rekao, a niko iz vlasti ga nije iskritikovao. Šabačko Osnovno javno tužilaštvo zatražilo je od policije da utvrdi da li je lider Srpske desnice Miša Vacić na osnivačkoj sednici stranačkog odbora pretio gradonačelniku Šapca Nebojši Zelenoviću. Predistražni postupak je u toku. Za govor mržnje, od pre dve nedelje pred Osnovnim javnim tužilaštvom u Vranju vodi se još jedan predistražni postupak, a na pomolu su još dva.

TURNEJA MRŽNJE

"E, pa, Zelenoviću, evo me u Šapcu, tvome Šapcu", pozdravio je Miša Vacić gradonačelnika Šapca Nebojšu Zelenovića. Sintagma "tvome Šapcu" otužno je odzvonila u sali, kao da je istrgnuta iz neke epske pesme pokosovskog ciklusa. Međutim, Vacić je u vidu imao aluziju na Prvi i Drugi svetski rat. "Srušili smo Austrougarsko carstvo", nastavio je Vacić. "Ovde u Šapcu su se skoncentrisale snage da im zadamo završni udarac, da ih gurnemo niz Cer u srpsku Drinu i podavimo. E, tako ćemo i sa Zelenovićem i njegovim kriminalcima". Austrougarsku Vacić je spomenuo najverovatnije aludirajući na "strane agenture" (čitaj: zapadne) protiv kojih je više puta pozivao na borbu, svrstavajući tu i nedeljnik "Vreme".

Gradonačelnik Šapca oglasio se saopštenjem koje je u subotu izdala stranka Zajedno za Srbiju, čiji je Zelenović predsednik. "Miša Vacić za Vučićeve potrebe danas ima istu ulogu strašila za pristojan svet", uporedivši to sa periodom kada su Šešelj i Vučić služili Miloševiću". Zelenović je partiju Miše Vacića nazvao "paramilitarnom frakcijom Srpske napredne stranke". "Vacić uz podršku Srpske napredne stranke putuje po Srbiji i psuje, preti i vređa mirne građane sa jednim ciljem i jednom porukom: 'ako nećete Vučića – ovo će vam biti vlast'", navodi se u saopštenju.

Udruženje za zaštitu ustavnosti i zakonitosti se povodom govora Miše Vacića u Šapcu oglasilo saopštenjem u kojem su ocenili da pretnje gradonačelniku Šapca Nebojši Zelenoviću ubistvom predstavljaju ugrožavanje elementarnih političkih

U MOZAK

prava u Srbiji. "Najveću bojaznost izaziva sprega koja postoji između grupa koje se bave zastrašivanjem, a povezane su sa vladajućom strukturom u Srbiji", navelo je Udruženje u saopštenju. Oni su podsetili da je slična situacija bila vidljiva i tokom nedavnog protesta ispred RTS-a, kada je na protest građana tokom gostovanja predsednika Aleksandra Vučića organizovan kontraprotest pripadnika navijačkih grupa, ali i zaposlenih u javnom sektoru.

Bio je to Vacićev drugi izliv govora mržnje u samo dve nedelje. Naime, Vacić je sredinom oktobra u Bujanovcu predstavnike lokalne vlasti nazvao "navodnim Srbima". Vacić ih je sve nazvao "domaćim izdajnicima" i optužio ih da "šuruju sa Šiptarima", pa ih, zaključio je, takve treba proterati. Međutim, čini se da Vacić ne gubi nadu u budućnost Srbije, a sve će se, kako kaže, promeniti kada na vlast dođu predstavnici Srpske desnice. Zbog ovog govora, protiv Vacića se od pre dve nedelje pred Osnovnim javnim tužilaštvom u Vranju takođe vodi predistražni postupak.

U ponedeljak, većina ljudi u Srbiji odmarala se na državni praznik. Ali ne i Miša Vacić, koji je u Pančevu uputio pretnje potpredsednici Stranke slobode i pravde Mariniki Tepić, za koju tvrdi da je njima opterećena, pa u skupštini pominje samo njega i Vučića. "Marinika, shvati – nećemo stati! Srpska desnica će da pravi odbore i da oslobađa Srbiju", rekao je Vacić. Na pitanje novinara N1 šta znači to "nećemo stati", Vacić je odgovorio da neće stati sa podizanjem odbora.

U utorak 12. novembra Vacić je i treći put repetirao pušku u Svrljigu, opet tokom osnivačke sednice lokalnog odbora Srpske desnice. Pohvalio je lokalnu vlast zbog "borbe za srpskog seljaka" i najavio proterivanje "žutih" iz svih institucija nakon izbora, prenosi "Blic". "Žuti više neće vladati kao danas u Šapcu, Paraćinu i u Opštini Stari grad u Beogradu" i da "neće dozvoliti da se povampire na vlasti", citirale su Vacića "Južne vesti". Vacić za sebe kaže da je "najveći antibiotik za domaće izdajice". "Žuta tužilaštva neka i dalje istražuju moje govore", poručio je Vacić. Podela je jasna: ko Vaciću ide niz dlaku, on je dobar, a ko se usudi da ga preispita, taj je "izdajnik", "žuti" ili _____ (dopunite sami). Ali, Miša Vacić se zasigurno nije uplašio niti zabrinuo zbog interesovanja tužilaštva za njegov slučaj, s obzirom na to da mu ne bi bio prvi put da ga sud uzima u razmatranje.

RAZVOJNI PUT MIŠE VACIĆA

Ne mogavši više da izdrži da se budi pod suncem tuđeg neba, Vacić se 2004. godine vraća u Srbiju iz Nemačke. Ostaje na nivou gađanja u prazno da li je presudni faktor za Vacićev povratak bila ogromna ljubav prema rodnoj zemlji koju često ističe ili to što, možda, jednostavno nije više mogao da podnese toliku demokratiju oko sebe pa je morao da ode. U Nemačku je Vacić (rođen 1985) sa roditeljima otišao početkom dvehiljaditih, kada je imao 16 godina. Vratio se 2004. godine sa završenom višom ekonomskom školom i krenuo u osvešćivanje srpskog naroda koji se, prema njegovim rečima, u to vreme nalazio "pod demokratskom represijom".

Učlanio se u pokret SNP Naši 1389, istakao se trudom i zalaganjem. Kada je 2008. godine uhapšen osuđeni ratni zločinac Radovan Karadžić, SNP je organizovao protest, a Vacić se našao u prvim redovima. Slično se ponovilo i kada je 2011. uhapšen (takođe osuđeni ratni zločinac) Ratko Mladić. Više aktivista SNP-a tada je privedeno jer su lepili plakate sa likom Ratka Mladića na Bulevaru Zorana Đinđića u Beogradu.

Posebno se istakao pred najavljenu i na kraju otkazanu Paradu ponosa 2009. godine. Posledično, u julu 2013. godine, Prvi osnovni sud u Beogradu osudio je Mišu Vacića na godinu dana uslovne kazne za tri krivična dela: zbog širenja diskriminacije protiv LGBT populacije, nedozvoljeno držanje oružja i ometanje službenog lica u obavljanju dužnosti. Na sve sankcije koje je prema njemu primenio sud, Vacić ima jedan odgovor – radi se o represivnoj demokratskoj politici i "žutim" sudovima, kojima se mora stati na put.

PATRIOTSKA POZA: Miša Vacić
Fotografije: Đorđe Kojadinović

Još nije bio istekao rok provere od četiri godine kada se Miša Vacić pohvalio da radi kao savetnik u Kancelariji za Kosovo i Metohiju, podelivši vizit karte u čuvenom oslikanom vozu koji je u januaru 2017. sa stare Železničke stanice krenuo na Kosovo. U nastaloj pometnji, direktor Kancelarije Marko Đurić opovrgao je tvrdnje da je Vacić zaposlen u Kancelariji, objašnjavajući da mesto savetnika ne postoji u sistematizaciji radnih mesta kancelarije. Međutim, Vacić nije odustajao od objašnjavanja da on jeste savetnik direktora Kancelarije za KiM, te da ga je za tu poziciju preporučio "višegodišnji staž u aktivizmu oko Kosova". "Prevashodno sam se bavio humanitarnim pitanjima i kroz taj moj angažman ljudi koji odlučuju su se zainteresovali, na osnovu poverenja koji je moj rad ulio i ja sam kontaktiran, i prihvatio sam", objasnio je tada Vacić u gostovanju na N1. Na pitanje ko ga je i kada zvao da radi na toj poziciji, javnost u Srbiji nikad nije dobila odgovor.

Međutim, ispostavilo se da ugovor jeste postojao, a Miša Vacić dobio je otkaz, sa obrazloženjem da je povredio radnu disciplinu i interna pravila službe. Godinu dana kasnije, Vacić je u Zemunu osnovao Srpsku desnicu. Ovog septembra, na lokalnim izborima u Medveđi, Srpska desnica dobila je svoje prvo odborničko mesto u nekoj od opština u Srbiji. Međutim, ni to nije prošlo bez maltretiranja drugih, u ovom slučaju glasača, s obzirom na to da je u danima pred izbore Vacić objavio snimke štampanja glasačkih listića, kao i spisak korisnika Narodne kuhinje.

Vacić podržava saradnju sa Rusijom i Kinom, naoružavanje i vraćanje obaveznog vojnog roka. Međutim, osim profesionalnog rada, Miša Vacić ističe rad na sebi. Kroz nazovi-dokumentarni film "Ko je Miša Vacić" iz februara ove godine (inicijalno naslovljen prosto "Miša", dostupan na Jutjub kanalu SNP-a) Vacić se potrudio da ga javnost bolje upozna, a evo i kako.

'DE SI, KRALJEVIĆU MARKO, NISMO TE PREPOZNALI

"Po sopstvenom priznanju, oduvek je osećao kao da pripada nekom drugom vremenu, kada su vladale istinske moralne vrednosti. Vremenu časti, dostojanstva i viteštva", jedna je od uvodnih reče-

Foto: privatna arhiva

nica u filmu (naziva se dokumentarnim) o Miši Vaciću iz februara ove godine

Da nije grubog stava i opakog jezika, moglo bi se pomisliti da je Miša Vacić prosto jedna nežna ljudska duša: zaljubljen u istoriju, gaji ljubav prema svojoj zemlji, voli decu, a kada postigne, druži se sa njima po školama. Setimo se samo njegove prošlogodišnje posete proslavi Dana škole "Jelena Ćetković" na Zvezdari, gde se fotografisao sa učenicima, a posle tvrdio da je došao privatno na poziv prijatelja, a ne kao političar, dok se direktorka škole pravdala da ga baš i nije očekivala.

Reklo bi se da od početka svoje političke karijere Miša Vacić pokušava da odneguje i rafiniraniju stranu ili barem neki oblik onoga što Vacić zamišlja kao rafiniranost. Ističe da redovno čita novine i knjige. Promoviše zdrav život i sportski duh, pa tako Voždovcu pre više godina poklanja teretanu na otvorenom u Kraljevačkoj ulici. Autorka ovih redova, koja je slučajno provela prve tri svoje studentske godine u Beogradu, prolazeći svakodnevno kroz ovaj park, može samo da kaže da se sve vreme osećala vrlo bezbedno zbog nepisanog pravila da se u taj park, ako nisi iz kraja, noću ni danas ne ulazi; ali istovremeno napeto zbog čestih bliskih susreta sa ekipom koja onde redovno vežba, da je jedva dočekala da se odatle odseli.

O Miši Vaciću, kao o harizmatičnom lideru koji okuplja ljude oko sebe, te ima bliske saradnike i prijatelje koji ga podražavaju i još važnije – uvažavaju u filmu "Ko je Miša Vacić" govore: glumica Ivana Žigon, koja je nastupala na humanitarnim koncertima "Za naše Kosovo i Metohiju" u Herceg Novom, portparolka Srpske desnice Ivana Borić, predsednik Udruženja ratnih vojnih invalida Srbije svih ratova Saša Dujović, kreacionista i osumnjičeni nadrilekar i nadriapotekar Miroljub Petrović (koji je pod istragom jer se sumnja da je svojom praksom ugrozio zdravlje više ljudi), bivši šef obezbeđenja Ratka Mladića Branislav Puhalo ("što se tiče ljudskosti, Vacić je dobar čovek", priča u filmu Puhalo), poslanici SNS-a Vladimir Đukanović Đuka i simpatizer partije glumac Zoran Janković, kao i Vacićev mlađani "saborac" (članovi pokreta se međusobno tako nazivaju) Stefan Janković.

Stefan Janković odigrao je možda najbolju ulogu u ovom skoro-pa-igranom filmu, ispričavši da se posebno divi Vaciću na tome što je u stanju da za "samo jedno veče pročita knjigu od 250 strana i da razgovara o njoj". Janković, takođe, ne naročito ubedljivo pokušava da ubedi gledaoce u Vacićev kosmopolitizam, prepričavajući kako je Vacić ostvario odličnu saradnju sa Albancima u Preševskoj dolini, kada su predstavnici SNP-a išli da "obiđu migrante". Ali, podsetimo se samo koje je reči pre samo nekoliko nedelja u Bujanovcu Miša Vacić smestio u istu rečenicu: "navodni Srbi", "domaći izdajnici", "saradnja sa Šiptarima", "proterati".

Na sve to, Miša Vacić je čovek koji ne voli pojedine kuće i novinare, uključujući naš list kojim povremeno zagrgolji pa ispere usta. Kako je u filmu o sebi (ali i u brojnim javnim nastupima pre i posle toga) upozorio, "bezbednost svih građana ugrožena je iznutra, upravo od strane onih koji sebi dozvoljavaju da se zovu nezavisnim i takozvanim udruženjima novinara, koji za interese stranih sila pokušavaju da potkopaju i razore sistem odbrane i bezbednosti Republike Srbije".

Spisak onih koje Miša Vacić ne voli je podugačak: Zelenović, Tepić, kompletna vladajuća garnitura u Bujanovcu, LGBT+ populacija, novinari. Kad se sva ta mržnja koncentriše na jednom mestu, postavlja se pitanje voli li Miša Vacić bilo šta osim svoje zemlje, što smo toliko puta čuli? I te kako.

Vacić voli pse. U jednom od završnih kadrova filma on se igra sa psima u Pionirskom parku i priča kako, pored borbe za srpstvo, smatra da se treba boriti za "život plemenitih životinja kao što su psi". I baš poput jednog takvog psa, poput crnog rotvajlera nalik onom koji je pre godinu i desetak dana osvanuo na naslovnici "Ilustrovane Politike" sa natpisom "Psi su pušteni", čini se da se i Miša Vacić ovih dana odvezao sa lanca, putuje po Srbiji i vređa. I za sada mu se još niko nije isprečio na putu. ¶

JOVANA GEORGIEVSKI

DRAGAN ILIĆ

Hajde da bindžujemo ove noći

Da li bi gledaoci bili spremni da profesionalan, objektivan informativni program, bez političkog marketinga, dodatno plate

Ove nedelje počelo je emitovanje druge sezone serije "Senke nad Balkanom". Posle velikog uspeha prve sezone, koja je emitovana na RTS-u, došlo je do velikog transfera i sada nove epizode ekskluzivno gledaju samo korisnici SBB-a, na kanalu Nova S. Transfere ove vrste već smo u Srbiji videli i ranije, pa deluje ohrabrujuće kada se tržišni zakoni pojave u oblasti filmskog ili serijskog programa. Ko plati više, dobiće kvalitetan sadržaj, bez obzira na trenutnu hiperprodukciju serijskog programa.

Međutim, "Senke nad Balkanom 2" ući će u istoriju domaće televizije kao prvi sadržaj koji će moći da se kompletno pogleda odjednom, ako platite. Na ovom mestu, shodno novim okolnostima moram čitaoce da obavestim da u nastavku teksta neću "spojlovati" tj. otkrivati sadržaj epizoda, slobodno čitajte dalje!

Producenti serije, a tu je prvenstveno Dragan Bjelogrlić, odlučili su da u Srbiji primene praksu koje poznate platforme poput Netfliksa ili HBO-a odavno koriste.

Naime, kada se lansira nova sezona određene serije, ako platite, možete odmah u određenom periodu (obično mesec dana) gledati celu sezonu na više uređaja (3 do 5). Već opis aparata, od smart televizora, preko tableta, računara do mobilnih telefona govori nam o novoj generaciji gledalaca kojima se produkcija obraća. To je publika iz digitalnog doba, koja je navikla da serije i filmove gleda na savremenim platformama, u velikim zalogajima, a za to postoji nova reč – bindžovanje. Odvojite vikend, ili tri radna dana, kada ćete gledajući nekoliko epizoda zaredom odgledati celu seriju. Za ovaj, jednosatni format, moj dnevni maksimum je tri epizode. Znam da ima i onih koji mogu više, ali se plašim da onda koncentracija značajno opada pa nećete imati potpuni užitak gledalačkog iskustva.

Stvari su se dakle promenile iz korena. Ove nedelje je za "analogne" gledaoce emitovana prva epizoda na kanalu Nova S, pa sada sledi cela nedelja odjeka i reagovanja u novinama. Navodno je neko već u prvoj epizodi primetio u kadru na nekom od krovova Loga 3 antenu. Jednako smešno i pomalo naivno zvuče komentari na erotske scene, naročito kada pomislite da među nama ima mnogo gledalaca koji su već odgledali kraj.

Inače, bindžovanje u Srbiji ima svoju praistoriju, u vidu usmenog predanja. Naime, kada je devedesetih u Srbiji emitovana megapopularna telenovela "Kasandra", viđao sam na Kalenić pijaci švercerke iz Bugarske koje su našim domaćicama za sitne pare prepričavale sadržaj narednih epizoda. Valjda je nestrpljenje bilo toliko da se svesno "spojlovao" nastavak serije.

Veoma me zanimalo kako će publika prihvatiti ovu mogućnost, dodatnog plaćanja za priliku da se odgleda cela sezona. Naši gledaoci su navikli da je TV program besplatan, a nedavno se burno reagovalo na minimalno povećanje pretplate, pardon, takse za RTS za par desetina dinara. Zato sam bio pozitivno iznenađen činjenicom da je za samo nekoliko dana 10.000 gledalaca u Srbiji bilo spremno da plati gotovo "jednu crvenu" da bi odgledali sezonu "Senki". Dakle, ukoliko postoji kvalitetan sadržaj, ljudi će biti spremni da plate za njega. Pošto vam jedna pretplata daje mogućnost gledanja na više uređaja, možemo proceniti da je realan broj gledalaca 3 do 5 puta veći. Jer, ko će odbiti kuma, pa ćete dati svoju šifru da i prijatelji pogledaju seriju, prosto biće glupo ako nemate sa kim da podelite svoje utiske.

Foto: printscreen

Danas smo stigli do momenta kada se jedan isti sadržaj publici mora plasirati putem najmanje tri kanala komunikacije. Za najveće fanove ili milenijalce, kompjuterski pismene, biće to bindžovanje putem neke od veb-platformi. Bez reklama, dostupno 24 časa.

Zatim slede korisnici kablovske televizije, gde ćete seriju gledati sa minimumom reklama, ali u tradicionalnoj frekvenciji, jednom nedeljno, eventualno uz mogućnost vraćanja i odloženog gledanja.

Nakon toga, serija se emituje na nekom od kanala sa nacionalnom frekvencijom (RTS, Prva ili Pink), gde vam sleduje 20 minuta reklama po satu. Ista serija, ali drugačija publika i količina reklama. To će svakako u budućnosti uticati i na način na koji će se serije snimati. Već se koriste timovi scenarista i reditelja, da bi imali dramaturšku i vizuelnu svežinu u epizodama, ali će kao u svetu uticati i na način na koji je filmska priča ispričana. Pokazalo se da je naša publika sazrela i da ima velika očekivanja, jer joj je dostupna i svetska ponuda. Nije dovoljno da snimite domaću seriju i da to garantuje gledanost, zbog velike konkurencije, odnosno, da parafraziram košarkaški termin, zbog gužve u reketu na malim ekranima.

Pitam se samo da li će sledeći korak u razvoju televizije biti slična revolucija u oblasti informativnog programa. Da li bi gledaoci bili spremni da profesionalan, objektivan informativni program, bez političkog marketinga, dodatno plate?

Pa da bindžujemo vesti! ¶

Šetnja Dražinim

Iz Skupštine grada Kragujevca stigla je vest da Mihailović nije dobio ulicu na inicijativu POKS-a, jer nije bila napisana kako zakon nalaže, već na inicijativu stanovnika sela Desimirovca, kao i da đeneralova ulica nije kragujevačka adresa, neko sokak u Desimirovcu

Kragujevčanima nije ništa novo da im se menjaju nazivi ulica. Prva, veoma vidljiva promena je usledila odmah posle Majskog prevrata, kada je dinastija Karađorđevića na srpskom prestolu smenila Obrenoviće. Tada je jedna od najstarijih i najvećih ulica, do tada nazvana Sime Milosavljevića Paštrmca, preimenovana u ulicu Svetozara Markovića. Potomcima Karađorđa više je odgovaralo ime jednog od prvih srpskih socijalista, nego upravnika Miloševog dvora.

Česte promene vlasti krajem 20. i početkom 21. veka značile su da se menjaju ne samo nazivi ulica, nego i toponimi, istorijska mesta i sl. Neke od tih promena su i zasmejavale građane Kragujevca, a jedna je baš bila, onako, antologijska.

Jednog dana, mladi i novopostavljeni upravnik Narodnog muzeja na Lepenici uđe u dvorište kuće Svetozara Markovića, koja je bila pod njegovom upravom, sruši bistu srpskog socijaliste uz uzvik: "Dosta mi je, bre, tih komunjara!" i naredi da se kuća ima od sad zvati imenom njenog pravog vlasnika prote Miloja Barjaktarevića. Sve bi bilo manje smešno osim "komunjare Svetozara Markovića" da je tu priči kraj. Miloje Barjaktarević jeste bio prota, tj. član klera SPC, što ga je afirmisalo u očima mladog upravnika muzeja, ali je bio i jedan od najvećih sledbenika ideja Svetozara Markovića, jedan od organizatora demonstracija poznatih kao "Crveno barjače" i uopšte ništa manja "komunjara" od Svetozara, koji je, boraveći u Kragujevcu, zato i stanovao u protinoj kući.

FINO VASPITANI ČETNICI

Društvene mreže su taman prestale sa oktobarskim prebrojavanjem žrtava u kragujevačkim Šumaricama, kad je ponovo došlo do navalice gneva mnogih Kragujevčana u vidu postova, lajkova koji odražavaju ljutitost ili ispuštaju suzicu, te komentara prepunih istorijskih činjenica, uspomena na, raznim načinima umorene, rođake i pretke, a boga mi i raznih psovki i opscenosti upućenih vesti da je ulicu u njihovom gradu dobio đeneral Dragoljub Mihailović Draža. Naravno, oglasili su se i ljubitelji druge strane sve citirajući broj žrtava revolucionarne pravde i uzvraćajući na psovke prvih pridevima koji vuku korene iz bogate srbijanske faune. Pritom je primećeno da se ljubitelji četnika više trude da ostave utisak suzdržanosti i lepog vaspitanja, dok iz postova i komentara poštovalaca partizanskog pokreta vrcaju gnev, psovke i suze. Verujemo da oni prvi misle da je 1:0 za njih i da iz toga sledi razlika u formi i ekspresiji narativa.

O čemu je zapravo reč?

Na sednici Skupštine grada Kragujevca, održanoj 1. novembra o. g, na teritoriji Kragujevca 1206 ulica i 115 zaselaka dobilo je ime. Čitava stvar se zove "Ažuriranje adresnog registra", koje se već godinu dana radi u sklopu projekta Vlade Srbije. Cilj je da svaka ulica dobije naziv, a svaka kuća broj. Vlasnici novih adresa su obradovani i delom odluke koji kaže da će promena adrese u ličnim kartama biti besplatna, a ostali dokumenti u vidu vozačkih dozvola i sl. neće morati da se menjaju dok im ne istekne važnost.

U lokalnim medijima ova vest je prezentirana pod naslovom "Pendula dobio ulicu". Reč je o jednom od najpopularnijih Kragujevčana, Ljubomiru Ubavkiću Penduli, komičaru, prvaku kragujevačkog teatra, tumaču uloga u mnogim TV serijama i nespornom ljubimcu Kragujevčana skoro svih generacija. Vesti su govorile da su ulice dobile imena i drugih poznatih i veoma popularnih Kragujevčana – Dragomira Bojanića Gidre, kompozitora popularnih narodnih pesama Dragiše Nedovića, pevačice Vasilije Cice Radojčić, akademika Nikole Koke Jankovića i mnogih drugih, među kojima i đeneral Dragoljub Draža Mihailović.

Jedan broj Kragujevčana je veoma ponosan na činjenicu što dvojica narodnih heroja i visokih članova KPJ – Ivo Lola Ribar i Sava Kovačević još uvek imaju ulice u Kragujevcu

Možda bi čitava stvar sa đeneralovim imenom prošla bez velike buke, jer je vest da je Pendula tri godine posle smrti dobio ulicu zaista mnogo obradovala Kragujevčane, da se nije oglasio POKS – Pokret za obnovu kraljevine Srbije, oličen u zameniku predsednika Mirku Čikirizu, inače zaposlenom u Vladi Srbije na radnom mestu državnog sekretara u Ministarstvu pravde. Čikiriz je za medije izjavio: "Kragujevačka Skupština je prihvatila inicijativu POKS i time je posle sudske rehabilitacije i moralno rehabilitovala jednu od najznačajnijih istorijskih ličnosti Srbije. Kragujevac je tako postao prvi veći srpski grad koji je dodelio naziv jednoj ulici po đeneralu Mihailoviću".

Osim već narečenog uzbuđenja na društvenim mrežama, ova vest je izazvala i neke nedoumice. Jedan deo građana sklon monarhiji bio je zatečen inicijativom POKS-a. Naime, ako se taj pokret zalaže za povratak dinastije Karađorđević na čelo Srbije, onda se mora imati na umu poruka kralja Petra II od 12. septembra 1944. koju je posredstvom BBC-a uputio mini-

sokakom

MALENIM SOKAKOM NE PROLAZIM VIŠE: Dragoljub Draža Mihailović

stru vojnom Dragoljubu Mihailoviću i pripadnicima Jugoslovenske vojske u otadžbini, tj. četnicima, da prekinu saradnju sa okupatorom i priključe se Narodnooslobodilačkoj vojsci Jugoslavije. Kako je Draža odbio da sledi kraljeve naloge, Petar II Karađorđević ga je smenio sa svih funkcija. Pitanje je zapravo, za čiju se obnovu zalaže POKS – monarhije ili četničkog pokreta. Da, postoji dilema izrečena u tvrdnji da je kralj Petar II svoje odluke doneo pod prisilom tadašnjeg britanskog premijera Vinstona Čerčila. Nije nemoguće, ali onda moralnu rehabilitaciju Mihailovića ne treba tražiti u skupštini Kragujevca, nego u vladi njenog Veličanstva.

NIJE ULICA, NEGO ŠOR

Druga stvar koja je u izjavi POKS-a, oličenom u Mirku Čukirizu, pogrešna, a i zapanjujuća, jeste to što je u obrazloženju presude Višeg suda u Beogradu od 14. maja 2015, koju je javno izrekao sudija Aleksandar Trešnjev, poništena osuda na smrt izrečena 15. jula 1946. Vojnog veća Vrhovnog suda ondašnje Jugoslavije, kojom prilikom je naglašeno da se Viši sud rukovodio činjenicama po kojima Dragoljub Draža Mihailović nije imao fer suđenje, te da svojom presudom ne ulazi u to da li je narečeni bio ratni zločinac ili ne. Zanimljivo je da državni sekretar u Ministarstvu pravde nije uočio u presudi razliku i da je naziva pravnom rehabilitacijom. Najprostije rečeno, Viši sud u Beogradu je ukinuo jednu presudu iz 1946, ali ne i optužnicu za ratne zločine.

Treća stvar, koja je verovatno razočarala i pokvarila radost POKS-u je što je iz Skupštine grada Kragujevca stigla vest da Mihajlović nije dobio ulicu na njihovu inicijativu, jer nije bila napisana kako zakon nalaže, već na inicijativu stanovnika sela Desimirovca, kao i da đeneralova ulica nije kragujevačka adresa, neko sokak u Desimirovcu, selu udaljenom desetak kilometara od samog grada.

Ovo je drugi put da Čikirizu propadne inicijativa da neka ulica u Kragujevcu ponese ime Dragoljuba Draže Mihailovića. Prvi put je to učinio posle 2000. kad je sa još nekoliko istomišljenika prelepio tablu sa imenom Ive Lole Ribara u centru grada. Javnost nije pokazala preterano interesovanje, komunalne službe su reagovale, tj. očistile tablu čim su se inicijatori razišli i ime Ive Lole Ribara dotična ulica u centru grada nosi do dana današnjeg. Kao što jedna druga kragujevačka ulica, takođe u centru grada, nosi ime narodnog heroja Save Kovačevića.

Jedan broj Kragujevčana je veoma ponosan na činjenicu što dvojica narodnih heroja i visokih članova KPJ još uvek imaju ulice u Kragujevcu. Međutim, čaršijske priče govore nešto sasvim različito od razloga za ponos – zli jezici kažu da to nije zbog pijeteta prema jednom od sekretara SKOJ-a i komandantu Treće udarne divizije, već što su neki Kragujevčani te dve ulice bezecovali za sebe. Naravno, još su živi pa nije ni red, a nije ni po zakonu.

Sasvim je izvesno da se neće predugo čekati na odgovor ko je u pravu – simpatizeri KPJ ili oni što šire abrove po gradu, pa ćemo čuti i razglasiti. ¶

JOVAN KALE GLIGORIJEVIĆ

Moskva suzama ne veruje

Danas u Srbiji gotovo neverovatno zvuči da je Moskva međunarodno priznala Hrvatsku pre Sjedinjenih Američkih Država. U tom kontekstu, ni predsednik Rusije nije propustio priliku da samo godinu dana nakon Oluje odlikuje Franju Tuđmana Medaljom "Georgij Konstantinovič Žukov" za zasluge i doprinos antifašističkoj borbi. Treba naglasiti da takvo odlikovanje Srbija ni do danas nije dobila jer osim jubilarnih medalja niti jednom našem zvaničniku nije uručen ruski orden za doprinos u pobedi srpskog naroda nad fašizmom

Piše: **Nikola Lunić**

Izvršni direktor Saveta za strateške politike

Ima li života u Srbiji posle povratka S-400 u Rusiju? Toliko tabloidno ushićenje, a potom molbe i apeli za ostanak S-400. Sistem je ipak odleteo, a emotivcima ostaje samo saznanje da Moskva očigledno suzama ne veruje. Ili je, što je verovatnije, posvećena isključivo svojim interesima, kao što je to oduvek i bila. A posebno 90-ih godina kad je naoružavanjem Hrvatske ubirala i finansijski i spoljnopolitički benefit. Čak je i ambasador Rusije u Zagrebu Anvir Azimov eksplicitno izjavio da su Rusi dali Hrvatima protivvazduhoplovni (PVO) sistem S-300 PMU da obuzdaju Srbe. Takva izjava bi mnoge otreznila, ali ne i Srbe koji se svega mogu odreći osim sopstvenih zabluda.

KRŠENJE SANKCIJA I OLUJA

Iako pomenuti PVO sistem S-300 nije nikad u Hrvatskoj vojsci postao operativan, sama vest o nabavci je u to vreme imala geostrategijski značaj. Prikazivanje takvog sofisticiranog sistema na vojnoj paradi u Zagrebu na Jarunu 30. maja 1995. godine imalo je i jak psihološki značaj na strane involvirane u sukobe. Ali pored tog sistema, Rusija je kataloški nudila Hrvatima sve osim nuklearnih balističkih raketa. Tako je u to vreme iz Rusije ili uz njeno posredovanje Hrvatska dobila i 18 transportnih helikoptera Mi-17, 12 borbenih helikoptera Mi-24 sa odomaćenim nazivom "đavolje kočije", 40 aviona lovca/presretača MiG-21, kao i ceo niz sofisticiranog naoružanja i vojne opreme (NVO) poput protivoklopnih sistema Fagot, protivoklopnih raketa Šturm, PVO raketa R-60 i nevođenih raketa S-5.

Od ukupno 40 lovaca, u operativnu upotrebu su uvedena 23 jednoseda MiG-21bis i 3 dvoseda MiG-21UM, dok je ostatak aviona upotrebljen za rezervne delove. Ono što je Hrvatskoj vojsci bilo od neprocenjivog značaja jeste ruska logistička podrška njihovim vazduhoplovnim snagama jer su osim obuke pilota uspostavili tehničku bazu za popravak i podršku sa ruskim inženjerima i tehničarima, ali i isporučili rezervne delove sa ukupno 25 motora za MiG-21, Mi-17 i Mi-24.

Možemo samo da zamislimo koliko je NVO dostavljeno Hrvatskoj jer su Rusi svojim transporterima AN-124 Ruslan i Iljušin IL-76 realizovali preko 160 letova sa prosečno po stotinak tona tereta po letu. Vazduhoplovno-transportna operacija koja se izvodila od 1992. do 1997. godine nazvana je kodnim imenom "Pero", a zbog embarga UN izvodila se na prilično naivan, ali efikasan način. Naime, ruski piloti bi ulaskom u hrvatski vazdušni prostor obično prijavljivali tehnički kvar zbog kojeg bi im kontrola leta odobravala sletanje na aerodrome u Puli ili na Krku. Ne treba naglašavati da se sa istovarom tereta automatski i tehnički kvar "otklanjao". Posredništvo je u uslovima međunarodnog embarga obezbeđeno uglavnom preko kompanije *Winsley Finance Limited* i njenog vlasnika, hrvatskog trgovca oružjem Zvonka Zubaka, koji i danas pokušava naplatiti potraživanja za PVO sistem S-300 PMU. Po njemu, sistem nikad nije isplaćen, te on sudskim putem traži isplatu 200 miliona dolara, nagodbu ili da mu se sistem vrati u izvornom stanju. Nepotvrđene informacije govore da je 2004. godine sistem S-300 PMU završio u SAD, a tada je i rasformiran 1. raketni divizion 205. raketne brigade Hrvatske vojske.

Danas paradoksalno zvuči da su u to vreme Nemci i SAD striktno sprovodili embargo na izvoz oružja prema Zagrebu, dok je Moskva – kršeći sankcije UN – znatno unapređivala sposobnosti Hrvatske vojske. Sled istorijskih događaja će kasnije pokazati da je to upravo bio jedan od direktnih razloga što su se desili Miljevci, Maslenica, Medački džep, Bljesak i Oluja, a možemo samo nagađati koliki je bio uticaj na egzodus srpskog stanovništva iz Hrvatske.

"SLOBODA 2019": Parada pripradnika Vojske Srbije sa ruskim helikopterima u pozadini na zajedničkoj vežbi, oktobra 2019.
Foto: Zoran Žestić /Tanjug

Nije teško da kulturno bogatstvo i prirodne lepote Ruske Federacije lako impresioniraju i opčine svakog čoveka, a posebno Srbina. Pored religijske bliskosti, to predstavlja osnovni razlog naklonosti Srba prema Rusima. Ali pritom treba imati svest o nacionalnom interesu, jer istorija je eksplicitna – slepo praćenje ruske politike često može biti pogubno

Naklonost Zagrebu je Rusija jasno pokazivala ne samo prodajom naoružanja i vojne opreme, već i spoljnodiplomatskom podrškom, kao i dodeljivanjem odlikovanja. Danas u Srbiji gotovo neverovatno zvuči da je Moskva međunarodno priznala Hrvatsku pre Sjedinjenih Američkih Država. U tom kontekstu, ni predsednik Rusije nije propustio priliku da samo godinu dana nakon Oluje odlikuje Franju Tuđmana Medaljom "Georgij Konstantinovič Žukov" za zasluge i doprinos antifašističkoj borbi. Pritom se Boris Jeljcin nije obazirao na kontroverznu istorijsku ulogu Tuđmana koja, nažalost, zbog smrti nikad nije imala i svoj sudski epilog.

Ali nije samo Jeljcin gajio takvu naklonost prema Hrvatskoj. I Vladimir Vladimirovič Putin je 2005. godine odlikovao predsednika Hrvatske Stjepana Mesića za doprinos koji su hrvatski narod i Hrvatska kao država dali u konačnoj pobedi nad fašizmom. Time je Mesić upotpunio kolekciju porodičnih odlikovanja u kojoj mu je stric Marko odlikovan NDH Vojničkim ordenom železnog trolista i nemačkim Gvozdenim krstom prvog reda za izuzetan doprinos koji je komandujući domobranskom 369. legionarskom pukovnijom dao u borbama kod Staljingrada. Treba naglasiti da takvo odlikovanje Srbija ni do danas nije dobila jer osim jubilarnih medalja, »

niti jednom našem zvaničniku nije uručen ruski orden za doprinos u pobedi srpskog naroda nad fašizmom.

Ulogu Rusije 90-ih je na pragmatičan način opisivao njihov prvi ambasador u Zagrebu. On je često naglašavao da "nikad, ni u najfantastičnijim špekulacijama, nije dopuštao mogućnost da bilo koji deo tzv. Krajine ne bude sastavni deo Hrvatske". A Moskva ga je u tim stavovima podržavala.

INTERESI I EMOCIJE

U to vreme, Kremlj je znalački kapitalizovao "meku" moć koju je posedovao kod Srba. Takva diplomatija je omogućila Rusiji da se pozicionira kao relevantni medijator sa Srbijom, dok je istovremeno svoj spoljnopolitički interes projektovala kroz investicije sa zemljama Evropske unije i članstvo u NATO Partnerstvu za mir. Dok je Moskva svoje članstvo u NATO-u PzP obezbedila još 22. juna 1994. godine, Srbiji je trebalo više od 12 godina da sledi njihov primer.

I ne treba ovakve činjenice, koje Srbi neće da vide, ni da čuju, dovoditi u kontekst emocija. Upravo suprotno, jer nije teško da kulturno bogatstvo i prirodne lepote Ruske Federacije lako impresioniraju i opčine svakog čoveka, a posebno Srbina. Pored religijske bliskosti, to predstavlja osnovni razlog naklonosti Srba prema Rusima. Ali pritom treba imati svest o nacionalnom interesu, jer istorija je eksplicitna – slepo praćenje ruske politike često može biti pogubno.

Setimo se samo da je od Aprilskog rata do početka operacije Barbarosa, dakle punih 77 dana, Moskva ćutala na pogibiju hiljada Srba u najbrutalnijem bombardovanju Beograda. Neposredno pre bombardovanja je na inicijativu jugoslovenske strane penzionisani pukovnik Božin Simić boravio u Moskvi sa ovlašćenjem da pripremi ugovor dve zemlje o uzajamnoj pomoći.

Ali s obzirom na Pakt o nenapadanju između Nemačke i SSSR, odnosno čuveni Sporazum Ribentrop – Molotov, to jednostavno nije bilo politički logično. Zaključen je samo benigni ugovor o prijateljstvu i nenapadanju između SSSR i Kraljevine Jugoslavije, i to paradoksalno u zoru 6. aprila 1941. godine. Činjenica je da je tadašnji SSSR nesumnjivo dao najveći doprinos celom svetu u borbi protiv fašizma, ali tih 77 dana je "bolelo". Posebno Srbe koji uvek pokušavaju naći emocionalna opravdanja.

I današnji odnos Rusije prema Srbiji predstavlja odnos jedne velike svetske sile u skladu sa sopstvenim interesima i mogućnostima da globalno projektuje svoj uticaj. Sa tako ostvarenim kapitalom uvek se moglo lako trgovati na tržištu moćnih sila, a posebno kad je reč o sudbinama "malih" naroda. A zaborav kod Srba je obično vezan za brzinu sušenja obraza. I bez obzira na to što znamo da se ništa ne suši tako brzo kao suza, ne umemo da naučimo da nam interes nacije mora biti večan. Emocije treba samo da isplačemo. ¶

LAZAR DŽAMIĆ

Mozak kao opasnost

Nije sve kako izgleda: ono što izgleda kao curenje mozgova je samo njihovo pranje, podmazivanje, usavršavanje i unapređenje

Poleteo je san do jedne zemlje na brdovitom Balkanu, a moglo bi i bilo gde na planeti gde je društveno samoubistvo glavna mera života, do čudne zgrade, pune mašina i motora. Stara je to zgrada, muzej nauke i tehnike, skromna ali bela, ima tu neka brižna ruka koja voli red iako nema para. U jednom uglu, skriveno, što je možda i dobro kada se shvati priča, samuje par panoa. Na njima, staro čudo.

Snoviđenski, maše sa panoa žuta robotska ruka, jedna od prvih na svetu; probija kroz belinu formula domaćeg naučnika

Snoviđenski, maše sa panoa žuta robotska ruka, jedna od prvih na svetu; probija kroz belinu formula domaćeg naučnika, teorijski koncept na kome se bazira kretanje svih svetskih antropomorfnih robota; svetle slova još nekoliko primera svetskog liderstva. San nas povuče, poletimo iznad grada, iznad zemlje, iznad regiona, i vidimo prostor gde se o robotima znalo više nego skoro bilo gde na svetu u to vreme...

Ta zemlja, sanjamo, našla je najjeftiniji način za inovaciju: svoje diplomce šalje u svet, svoje oči i uši nauke i privrede pomaže da nađu mesta na prestižnim fakultetima, daje im stipendije za odlazak i za učenje. Čude se staromodni zašto im pomaže da odu, zašto ih ne zadrži, zašto ih ne okuje u lokalne okvire?! Ali ova zemlja je pametna i zna da nema zamene za svet. Zato pomaže. Ali i zato što zna i šta će da radi posle: da će ih privući da se svi oni vrate i to novo, moderno znanje donesu nazad u zemlju.

Nije sve kako izgleda: ono što izgleda kao curenje mozgova je samo njihovo pranje, podmazivanje, usavršavanje i unapređenje. Uče strane jezike. Uče strane kulture. Razumeju svet. Znaju s njime da pričaju kao sa sebi ravnim. Znaju vrhunce svoje struke, na najskupljim univerzitetima na svetu. Popnu se na vrh, odakle se sve bolje vidi: i kako brže, i kako bolje, i kako jeftinije, i kako kvalitetnije... Kako kome parirati u džungli koja se zove svetsko tržište; kako imati bolje bolnice, škole, fabrike, prevoz, vojsku i svašta drugo. Kako da svima bude bolje.

Jer ova država želi i daje im razlog da se vrate. Odliv je više nego nadoknađen prilivom. Kada osete život napolju, kada nauče svoje, kada se osete kao kod kuće i "tamo", kada mašina eksploatacije proradi, mnogi shvate da bi im, nekako, bilo bolje kod kuće. A kuća je spremna da ih dočeka kao heroje.

Jer su to što su, čekaju ih najbolja radna mesta, svi hoće njihovo znanje; nude im se stanovi i plate, nude im se pozicije s kojih mogu da upravljaju svojim strukama: da uče druge u zemlji, da prave programe na svojim školama, da ih čine najboljima na svetu, kao i njihovi slavni preci. Da vode domaće firme u svet, ili da prave svoje, uz podršku svojih. Da su zvezde, u novinama i na televiziji. Da se o njima piše. Da se o njima uči u školama. Da su važni, jer je znanje važno, a oni ga imaju.

Ne boji se ova država što joj mozgovi odleću avionom, doleteće nazad na krilima prilike, bogatiji za sve. Poučiće nas sve, za sadašnjost, za budućnost, za stare i za mlade...

Vitlaju snovi u toplom vazduhu, ka panou na kome je robotska ruka, od njega, zamišljaju tu zemlju jednostavnih čuda, gde je društveni interes sve, gde su najbolji najvoljeniji. Lete snovi oko panoa i, u jednom trenutku, u snu udare u njega, i trgne se spavač i bunovno se okrene oko sebe i legne nazad s teškim uzdahom. Postoji taj pano i taj muzej, ali pričaju tragičnu priču o nekadašnjoj slavi.

Nije to njegova zemlja, nažalost.

Oko njega, mozgovi samo odlaze, ali se ne dočekuju. Raduju se vladari njegove zemlje što odleću: mozak glasa protiv njih, mozak se buni, mozak ne trpi poslušnost, mozak hoće promene, hoće poštovanje i poštenje, hoće stabilnost, hoće struku oko sebe, hoće zasluženu čast, ali je nema. Hoće da njime ne komanduju poltroni i tupavci; ne želi partijske, nego stvarne robote oko sebe; nove gvozdene ruke, ali u nauci, ne u vlasti. Hoće da mu decu leči neko kao on, pun znanja, besplatno. Da mu decu za svet sprema neko ko zna svet. Da mu grad gradi neko ko ga voli.

Iz njegove zemlje mozak odleće avionom, da bi ga zamenila glupost doklackana autobusom.

U njegovoj zemlji mozak nije na ceni. U njegovoj zemlji mozak je opasnost. ¶

Diana, rodonačelnic

“Zašto su Srbi, a nisu Židovi? Šta sad tu radi Austrijanka? Zašto sad, odjednom, Nijemci gone Srbe? Pa, tko su ti katolici? Već izvan naših prostora niko ne zna da su Hrvati katolici, a Srbi pravoslavci. Holokaust nad Židovima je najveća i svjetski poznata priča unutar koje manje toga treba objašnjavati. Ovdje se stranci malo gube – tko je tko i otkud sad ti pravoslavci u našoj priči. I šta je NDH? Tko su ustaše? Dobro, ustaše su sad neki domaći fašisti, to shvate. Da ganjaju Židove, to je jasno, ali zašto se sad ganjaju Srbi pravoslavci i kakvu, zapravo, tu ulogu Nijemci imaju, to ne razumiju najbolje”

Razgovor sa najboljom rediteljkom ovogodišnjeg filmskog festivala u Puli Danom Budisavljević započinjemo šalom da su srpski mediji dobili još jednog Petera Handkea. Naime, saznali smo da rediteljka filma o Diani Budisavljević, ženi koja je tokom Drugog svetskog rata spasla više od 10.000 srpske dece iz ustaških logora, ima podosta srpskih krvnih zrnaca, da je u srodstvu i sa Teslom i sa Jovankom Broz i sa samim Julijem Budisavljevićem, zagrebačkim lekarom i Dianinim suprugom. Upozoreni smo da je Dana Budisavljević u Puli pobedila favorizovanog srbomrsca Antuna Vrdoljaka i njegov film *General* koji govori o mrskom neprijatelju Anti Gotovini. Dana je skromna, malo stidljiva žena razgaljujećeg osmeha, koja je upisala filmsku i televizijsku montažu 1994. u Zagrebu. Iste godine zgrada zagre-

a građanske akcije

Fotografije: Bojan Stekić

bačke filmske akademije je granatirana i poginuo je Danin kolega sa godine. Kasnije je radila kao montažerka, producentkinja i rediteljka. Sa Nenadom Puhovskim pokrenula je 2005. ZagrebDox. Snimala je filmove o ženama: o sebi u *Nije ti život pjesma Havaja* i o drugima u *Sve pet*. Sa *Dnevnikom Diane Budisavljević* rasplakala je mnoge koji žive na prostoru ranije poznatom pod nazivom Jugoslavija.

"VREME": Od kada sam pre desetak godina saznao ko je Diana Budisavljević naišao sam na najmanje tri osobe koje su želele da snime film o njoj. Neki su to i uradili, ali vi ste svojim filmom najviše postigli. Šta vas sve zajedno toliko intrigira o Diani Budisavljević?

DANA BUDISAVLJEVIĆ: Ta priča je toliko velika da sigurno zaslužuje puno filmova. Nama je bio važan kut gledanja iz »

Dianine perspektive. Zato smo se i pozivali na njen dnevnik, a mislim da je sama akcija spasavanja i, uopće, sve to što se događalo u NDH, udomljavanje i sudbine sve te djece... Po meni, to je priča veličine Sutjeske i Neretve. Zapravo, mislim da je jedan film premalo i to je meni bila velika odgovornost i prepreka. Moraš previše toga objasniti, moraš jako puno toga obuhvatiti jer se radi o ogromnom broju spasene djece i baš je, nekako, nezgodno kad si prvi. To je priča epskih razmjera.

Već ste pričali o tome da ste film spremali punih deset godina. Da li ste ga u samom startu ovako zamislili? Da bude igrano-dokumentarni?

Prva ideja je bila da to bude dokumentarni film jer je to meni blisko. Međutim, ono što je prvo trebalo uraditi je bilo povijesno istraživanje. Tema je preosjetljiva, predugo je stajala povijesno neobrađena i nepoznata i morali smo prvo to razriješiti – da, uopće, vidimo tko su bili ti ljudi, o Diani se gotovo ništa ne zna, tko su bili njeni suradnici, pronaći povijesne dokumente koji to potvrđuju ili ne potvrđuju, pronaći arhivu, svjedoke... To je bio ogroman istraživački posao za jednu filmsku ekipu. Nekako, taj proces istraživanja je počeo određivati buduću formu filma. Problem je bio što smo, u dokumentarnom smislu, zakasnili – Diana je umrla 1978. svi njeni suradnici također, i više nije bilo nikoga tko je mogao nešto autentično posvjedočiti. Jedino autentično što je ostalo od Diane je taj dnevnik i onda je samo bilo pitanje kako ga rekreirati. Nismo htjeli raditi sasvim igrani film, mislim da to ne bih baš ni znala, s druge strane, bilo mi je užasno važno da ta priča bude autentična. Kad je već toliko dugo čekala, da, nekako, bude vjerodostojna i točna i autentična i da nitko poslije ne može reći: "Ma, to je samo film." Mislim da je istinitost te priče jako važna za nas danas. Onda sam mislila: "Okej, Diane nema, ali je ostao dnevnik iza nje, a spasenu djecu nema smisla da neko glumi zato što su oni još živi." Živi su, ali su u poodmakloj dobi, oni svi imaju po osamdeset godina i više, i razmišljala sam da ako njih sad ne snimimo, onda smo i za njih zakasnili. Tako je meni ostalo da nađem rješenje da njih spojim u jedan film, a činilo mi se da je na nekom energetskom, simboličnom smislu važno da ono što je povijest nepravedno razdvojila da sad film spoji. Jer jedino film to danas može.

Jeste li onda prvo snimili ispovesti preživelih?

Da, njih sam snimila 2014. i bio me je strah da dok mi nađemo sva sredstva za igrani dio i da će sve to još tko zna koliko potrajati, da oni možda više neće biti u stanju cijeli dan da budu na snimanju. Na koncu, snimci preživjelih su jako dobro ispali tako smo to i koristili u finalnoj verziji filma, a igrani dio smo snimali krajem 2017. Premijera je bila ovog ljeta na Puli i oni su tada prvi put vidjeli film. Dvije mi se želje oko filma nisu ispunile – jedna je da svjedoci dočekaju gotov film, troje je živo, a gospođa Zorka je preminula u međuvremenu, a druga je što je Dianina unuka Silvija, koja pronašla njen dnevnik i koja nam je bila velika pomoć u istraživanju i koja se, zapravo, jedina sjeća Diane, nažalost, bolesna i nije mogla doći na premijeru. Pogledala ga je na kompjuteru doma, ali nije to to. Sretna je, odobrila je film, zadovoljna je, jako joj se sviđa kako Alma Prica glumi njenu baku i misli da je ovaj film jako potresan i točan. Ali, nije mogla doživjeti to uzbuđenje i povrat emocija i energije koje možeš doživjeti samo na premijeri, kao što smo mi doživjeli na Puli.

A kako ste došli na ideju da Alma Prica igra Dianu Budisavljević?

Zaista nisam nikad ni o kom drugom ni razmišljala. Kad je došla ideja da ćemo imati igrane dijelove u filmu, Alma Prica mi je bila prvi izbor. Nekako mi je Alma nosila to što ima i Diana. Alma je poznata što medijski uopće nije eksponirana, gotovo nikad ne daje intervjue, jako je samozatajna i čini mi se da je to nešto što je imala i Diana. Sama Diana nakon Drugog svjetskog rata više nikad nije pričala o toj svojoj akciji, tako da kad je unuka pronašla njen dnevnik, ona ništa nije znala. Nikada to nije čula od bake. Alma je onako, sitna i krhka, ali kad stane na scenu, nevjerojatna snaga se oslobađa iz nje. Diana je isto tako bila sitna, a tako nešto veličanstveno je napravila i nikad o tome nije govorila. Moj susret sa Almom je bio jako smiješan zato što sam ja nju tad trebala pitati da li bi išla sa mnom na jednu radionicu u Poljskoj. Kako ja nisam

Nismo htjeli raditi sasvim igrani film, mislim da to ne bih baš ni znala, s druge strane, bilo mi je užasno važno da ta priča bude autentična. Kad je već toliko dugo čekala, da, nekako, bude vjerodostojna i točna i autentična i da nitko poslije ne može reći: "Ma, to je samo film"

prije radila igrane filmove, trebala sam ići na neke radionice da to malo savladam. I sad, možeš misliti, ja sad trebam pitati Almu Pricu da ide sa mnom na radionicu! (smeh) A njoj to ništa nije bilo teško.

I otišle ste zajedno?

Da, baš joj je pasalo da se malo odmakne. Alma je predivna kao osoba, i beskrajno je lako sarađivati sa njom. Ona dosta razmišlja, ali nikad neće nametati svoj stav. Nema ništa od ponašanja neke kao zvijezde, nije zahtjevna, sve će ti napraviti, ništa joj nije teško. Puno smo snimali njene krupne kadrove i ona je u svakoj repeticiji bila sve bolja. To je nešto nevjerojatno. Bila mi je i od velike pomoći na snimanju. Nisam imala iskustva u radu s glumcima, a radila sam sa, zaista, glumačkim kapitalcima. Nekako, mislim da baš zbog te njene mirnoće i kako je ona svedeno glumila Dianu, da su svi glumci tako nju slijedili. Sad dobivam baš lijepe kritike kako su glumci jako funkcionalni, minimalistički. To je bila moja želja, ali nisam sigurna da bih ja to znala njima tako dobro objasniti koliko je Alma zračila i zapravo vodila glumačku igru.

Kako su svi ti veliki glumci pristali da igraju u filmu koji režira neko ko nema skoro nikakva iskustva u radu sa glumcima?

Zaista nije bilo nikoga koga smo zvali da je rekao ne. Priča je, nekako, bila velika i važna i taj scenarij je bio dobar – i pristali su. (smeh) A bilo mi je i važno da glumci koje zovem, u svom javnom i privatnom životu budu, također, ljudi jasnih antifašističkih stavova.

Koliko je važno Dianino austrijsko, a na neki način, posle Anšlusa, i nemačko poreklo u akciji spasavanja dece iz logora koju je sama organizovala i vodila? Da li bi joj bilo teže da je bila Hrvatica?

Sigurno bi joj bilo teže. To je jedinstven sklop okolnosti. To što je ona Austrijanka apsolutno je njena beneficija kojom ona raspolaže da bi preko Nijemaca izvršila neki pritisak na ustaške vlasti da se djeca puste iz logora. Mislim da to kao Hrvatica ne bi mogla jer bi se u tom času mogla obraćati samo ustašama, a ovako je mogla svojima. Nijemcima. Kako je Živko, jedan svjedok iz filma, rekao nakon jedne premijere: "Pa, gledam taj film i onda se pitam – pa kaj je to njoj sve trebalo?" To je kod nje fascinantno. Ona nije sama sve to radila, bila je to razgranata mreža suradnika i nisu sve zasluge njene, međutim, ona je jedina koja nije imala nikakvu dužnost to da napravi. Ona je, zaista, mogla čak i u NDH svoj život proživjeti vrlo mirno i vjerojatno bez ikakvih posljedica i rizika. Ali se ona, ipak, odlučuje na taj rizik koristeći svoju beneficiju da pomogne onima koji tu beneficiju nemaju. To je, u biti, osnova bilo kojeg aktivizma – ako hoćeš pomoći, moraš dati ono što ti imaš onima koji to nemaju.

Mnogi su primetili da vaš film i vizuelno i temom liči pomalo na *Šindlerovu listu*. Da li je to slučajnost ili ste o tome svesno razmišljali?

Mislim da to ljudi povezuju isključivo zbog priče jer je *Šindlerova lista* najpoznatija priča o spasavanju. Ali, mislim da su to dva vrlo različita filma. Prvo, *Šindlerova lista* je kompletno igrani film, radio ga je Stiven Spilberg u svojoj zreloj fazi i to je stvarno vrhunsko djelo. Priča je potpuno drugačija od Dianine – promatramo priču iz jednog svjetski poznatog konteksta, holokaust nad Židovima. U njemu proučavamo transformaciju jednog pojedinca koji kreće iz koristoljublja, da profitira na besplatnoj radnoj snazi, da bi se pretvorio u čovjeka kojem je jedino važno da spase ljudske živote. Diana je potpuno drugačija – ona kreće iz humanosti, iz osjećaja građanske dužnosti i nema tu vrstu osobne transformacije. *Šindlerova lista* je najpoznatija priča, čak se i naš projekt u razvoju dugo zvao *Dianina lista* jer nam je to bio naziv koji je bio jako komunikativan. Ljudi iz svijeta filma su odmah znali o čemu se radi, u kojem smo vremenu, odmah im je to bila neka referenca, ali znali smo da se naš film nikada tako neće zvati. Izvan naših prostora naša se povijest vrlo loše zna. Producentici Miljenki Čogolj i meni uvjek je bilo užasno komplicirano kako strancima objasniti kakva je to priča. Zašto su Srbi, a nisu Židovi? Šta sad tu radi Austrijanka? Zašto sad, odjednom, Nijemci gone Srbe? Pa, tko su ti katolici? Već izvan naših prostora nitko ne zna da su Hrvati katolici, a Srbi pravoslavci. Holokaust nad Židovima je najveća i svjetski poznata priča unutar koje manje toga treba objašnjavati. Ovdje se stranci malo gube – tko je tko i otkud sad ti pravoslavci u našoj priči. I šta je NDH? Tko su ustaše? Dobro, ustaše su sad neki domaći fašisti, to shvate. Da ganjaju Židove to je jasno, ali zašto se sad ganjaju Srbi pravoslavci i kakvu, zapravo, tu ulogu Nijemci imaju, to ne razumiju najbolje.

Vi ste aktivistkinja, vi ste dugo u borbi za ženska prava, manjinska, radnička...

Za razna prava.

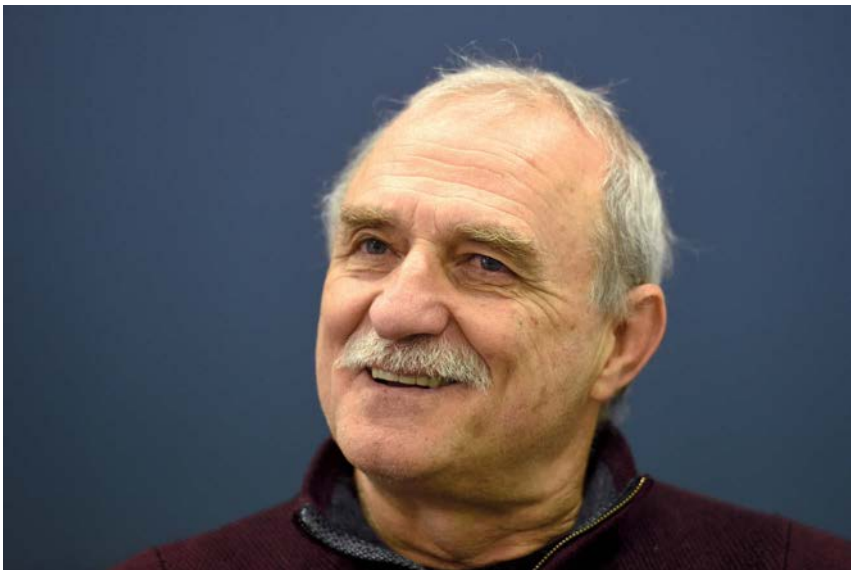
Često se bavite ženama u svojim filmovima, uostalom, i vi ste glavna akterka jednog vašeg filma. Da li je vaš poriv da napravite film o Diani Budisavljević, između ostalog, i zato što je žena?

Sigurno. Mislim da je baš to što je žena jedan od razloga zbog kojeg je ta priča ostala nepoznata. Meni je to, pa i sa tog feminističkog stajališta, veoma vrijedna priča da smo mi imali takvu heroinu. Bio mi je jako zanimljiv i njen odnos sa mužem, doktorom Julijem Budisavljevićem, o kojem ona u svom dnevniku vrlo malo piše, ali u svakom slučaju je njen suprug nju podržavao kroz cijelu akciju. To je neko lijepo čitanje – ja imam uglednog supruga koji me podržava u nečem vrlo riskantnom što činim, što bi i danas bilo jako moderno i progresivno, a pogotovo za ono vrijeme. Nekako mi se činilo kako je, zapravo, nepravedno da znamo imena zločinaca Pavelića i Luburića, a ne znamo imena heroina. U Jugoslaviji su se napravili neki tektonski pomaci za ravnopravnost muškaraca i žena, ali još uvijek je tu veliki nesrazmjer. Zato mi je bilo fascinantno kada je žiri u Puli proglasio da *Dnevnik Diane Budisavljević* dobiva nagradu za najbolji film, Veliku zlatnu arenu, kroz par minuta je netko iz organizacije festivala rekao: "Ajme, pa to je prvi put nakon 1957. da je film žene autorice dobio glavnu festivalsku nagradu." Dobila ju je Soja Jovanović i to, pazite, za prvi jugoslavenski film u boji *Pop Ćira i pop Spira*. Bilo mi je to nevjerojatno da 62 godine nemaš ženu autoricu da dobije glavnu nagradu. Uopće, način na koji je Diana Budisavljević to radila je nekakav ženski princip, gotovo da je to organizirala kao neko kućanstvo. Sve je to serija malih koraka, sve se to radi iz njene kuće. Ona ima jednu beskrajnu upornost, ali ni u šta ne srlja sumanuto. Meni se činilo da je Diana jedan moderan tip heroine. Ona je rodonačelnica građanske akcije. Kako je to ona tada radila puno je bliže onome što mi danas možemo raditi. ¶

RADOSLAV ĆEBIĆ

Jedan Zilion = deset

Kako je filmski projekat Ristovskog, Bajića i Vitezovića dobio pedeset puta više gradskog novca od svih drugih

DRŽAVNO PODRŽAN: Lazar Ristovski
Foto: Tanjug / Dragan Kujundžić

Krajem prošle nedelje, pre odlaska na čari produženog vikenda, ekipa filma *Očevi slobode* završavala je snimanje u Novom Sadu. Na keju kraj Dunava okupila se ekipa na čelu sa rediteljem Darkom Bajićem, ali i direktorom Zillion filma, firme koja realizuje ovo ostvarenje, Lazarom Ristovskim. U njihovom društvu našao se i gradonačelnik Novog Sada Miloš Vučević, koji im je potpisom na rešenje o dodeli sredstava za sufinansiranje projekata iz oblasti filmske industrije obezbedio 10 miliona dinara iz gradske kase, čime je podržao film koji će pratiti priču Svetozara Miletića i borbu Srba za prisajedinjenje sa Srbijom.

Film rađen po scenariju Milovana Vitezovića trebalo bi da bude premijerno prikazan u maju 2020. u Novom Sadu, a kako aktuelna vlast voli da pridaje značaj simbolici, ne bi čudilo da se za datum odabere 3. maj, na 172. godišnjicu Majske skupštine. I možda u maju naredne godine sa velikog platna Ljubomir Bandović s dugom bradom, kao Svetozar Miletić, uzvikne ono čuveno: "Mi smo Srbi, ali i građani."

Gotovo vek i po nakon Miletićevog srpsko-građanskog koncepta, nekoliko filmskih stvaralaca u Novom Sadu nije imalo mnogo vajde od toga što su građani, a ni eventualna "srpskost" nije mogla mnogo da im pomogne. Gradska uprava za kulturu Grada Novog Sada po prvi put je raspisala konkurs za sufinansiranje filmova, na kojem je dodelila ukupno 15 miliona dinara. Od ovog iznosa, 12,25 miliona dinara bilo je namenjeno za sufinansiranje privatnih preduzeća i tu je ubedljivo najviše novca odnelo preduzeće kojim rukovodi Lazar Ristovski – čak 10 miliona. Komisija, uz razumevanje Miloša Vučevića, odlučila je da preostalih 2,25 miliona nameni za 11 projekata. Svi osim *Očeva* su "nagrađeni" sa po, uglavnom, 200.000 dinara.

Iako filmski stvaraoci u Novom Sadu pozdravljaju inicijativu da zaseban konkurs bude namenjen samo za filmsku umetnost, utisak im je ipak da je na kraju sve ispalo traljavo, jer je jedan projekat nagrađen sa 50 puta više sredstava u odnosu na svaki drugi ponaosob. Uz to, najviše novca otišlo je preduzeću Ristovskog, a njegova "ljubav" sa naprednjačkom vlašću nije tajna.

Na zvaničnoj stranici Gradske uprave za kulturu nema obrazloženja čime se komisija rukovodila prilikom dodeljivanja novca projektima. Međutim, predsednik komisije Đorđe Kaćanski objasnio je za portal 021.rs da su *Očevi* dobili podršku jer je u pitanju priča koja do sada nije bila tema domaće kinematografije, a ekipa koja ga realizuje je kompetentna i eminentna. Na njegovom tragu je i izjava gradonačelnika Novog Sada, koji je prilikom posete filmskom setu, uz prethodnu najavu samo za probrane medije, izjavio kako "ne može da zamisli bolju reklamu za naš grad od ovakvog filma". Iako će tu "reklamu" Novosađani platiti 10 miliona, Vučević veruje da ćemo "konačno imati ekranizovanog Svetozara Miletića, ali je suština da kroz ekranizaciju doživimo kako je to Novi Sad živeo u drugoj polovini 19. i početkom 20. veka, i kako su se naši preci borili i političkim životom i radom za slobodu, za prisajedinjenje, za ispunjenje vekovnog sna i suštine osnivanja Vojvodine".

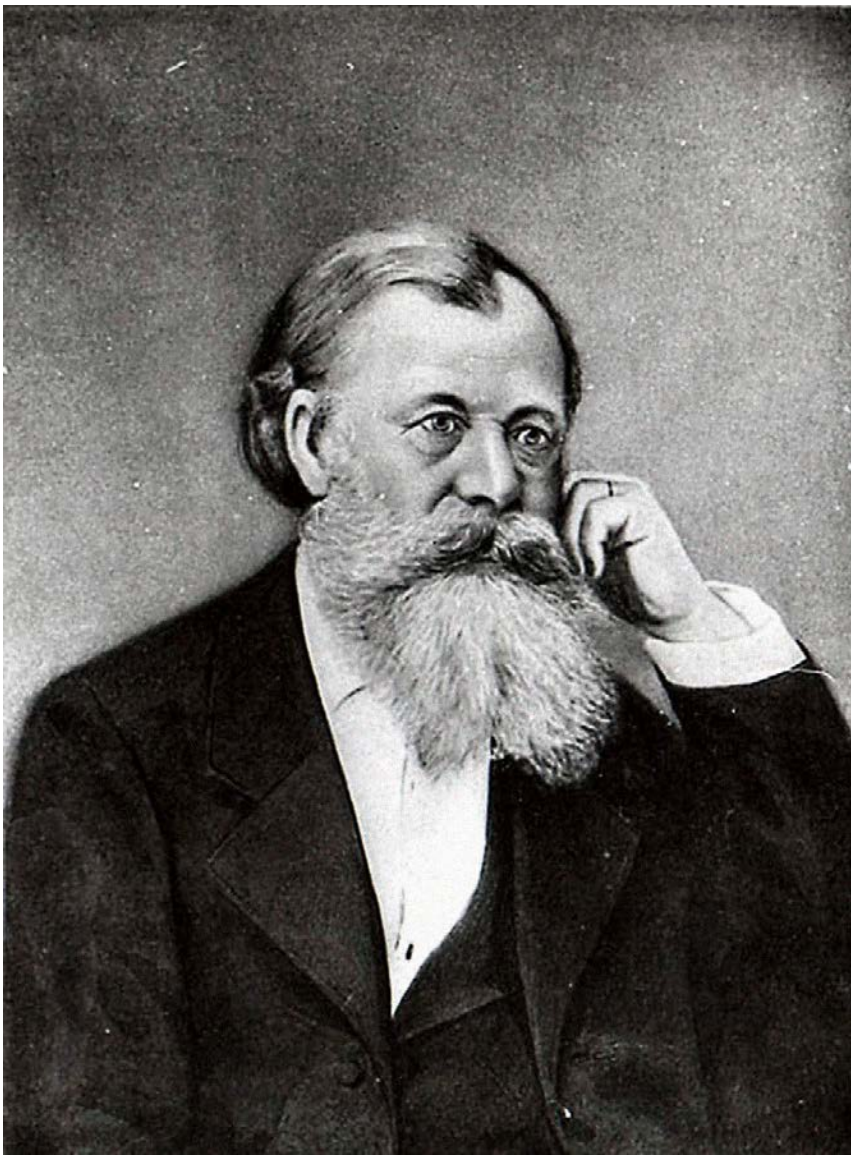
Novosadski reditelj Miloš Pušić, koji je za svoj film *Heroji radničke klase* dobio 200.000 dinara, koje ne želi da prihvati, kaže za "Vreme" da bi sa tim novcem mogao da plati dan i po korišćenja dobre kamere. Za njega je suštinsko pitanje ovog konkursa to kako je komisija vrednovala sve ostale projekte, jer je u slučaju *Očeva* vrednovanje jasno.

"Kako mogu jednako da se vrednuju dokumentarni i igrani film srednjeg metra sa dugometražnim igranim i dokumentarnim filmom, odnosno različite filmske kategorije, koje su različitih organizacionih i produkcionih potreba? Druga stvar je u tome da, ako već mogu da se daju izjave medijima o konkursu, zašto ne može da se napiše i objavi obrazloženje tamo gde mu je i mesto? Mislim da se postavlja ozbiljno pitanje, da li je komisija čitala ijedan drugi projekat, pa da zbog toga još uvek ne znamo po kojim kriterijumima su ih ocenjivali", kaže Pušić.

Film *Očevi slobode* već je naišao na podršku institucija, donatora, lokalnih samouprava. Na sajtu Košutnjak filma na-

miliona

EKRANIZOVAN:
Svetozar Miletić

vode se Pokrajinski sekretarijat za kulturu, Filmski centar Srbije, Pokrajinska vlada i Odbor za obeležavanje prisajedinjenja Vojvodine, a tu su još i Ministarstvo kulture, kao i, prema navodima medija, više od 30 lokalnih samouprava u Vojvodini. Biće zanimljivo videti da li će *Očevi* biti svesrdno nagrađeni i na konkursu za filmsku umetnost koji je raspisao Pokrajinski sekretarijat za kulturu, preko kojeg se raspodeljuje 40 miliona dinara, pogotovo zato što je, po rečima Ristovskog, predsednik Pokrajinske vlade Igor Mirović bio jedan od inicijatora ideje za snimanje filma.

Međutim, nisu *Očevi* izuzetak kada je u pitanju državna podrška koju dobijaju određeni filmovi. Na novom talasu nacionalne renesanse u domaćoj kinematografiji, filmovi koji igraju na kartu istorije koja prikazuje borbu srpskog naroda za slobodu ili pak njegove muke, mogu da računaju na podršku naprednjačke vlasti i institucija. Tako je bilo i u slučaju filma *Kralj Petar Prvi* Lazara Ristovskog, koji je dobio podršku u tolikoj meri da se novac iz budžeta izdvajao za karte i pre nego što je film bio snimljen. Svakako, Ristovski može da računa na podršku sve dok je ona dvosmerna, odnosno dok i on podržava aktuelnu vlast i predsednika Aleksandra Vučića. Naprednjačka podrška možda je i na tragu one komunističke, koja je sredstva davala filmovima o partizanskim herojima. Sumirao je to u jednu rečenicu Veljko Bulajić, reditelj *Bitke na Neretvi*, jednog od najskupljih filmova jugoslovenske kinematografije, koji je rekao da "svaka država, svaka vlast forsira svoje teme, tako je bilo i prije, tako će to uvijek biti, svaka vlast će forsirati sebe".

"Ne vidim baš neku analogiju između finansiranja filmova u Jugoslaviji i ovakvih primera. Iz jugoslovenske kinematografije izašli su neki važni filmovi. Jesu postojali dvorski reditelji, ali nisu se ponižavali ostali, kao u slučaju ovog konkursa", zaključuje Pušić.

Ipak, kritike koje su se pojavile Ristovski tumači kao neshvatanje suštine. Kako je rekao, "uvek postoje oni koji ne shvataju suštinu potrebe snimanja istorijskih filmova". Disonantni glasovi koji već sada mogu da se čuju, samo su deo našeg folklora, kaže proslavljeni glumac, što ga ne tangira mnogo. "Onaj koji ne shvata važnost ovog trenutka, kada snimamo film o Svetozaru Miletiću, on ne poštuje ni sam sebe, i to je ono što mene stvarno čudi", kazao je Ristovski prilikom boravka u Novom Sadu.

Bilo u pitanju "nerazumevanje suštine" ili ne, i Ristovski i Bajić mogli bi da priznaju da je situacija u kojoj jedno ostvarenje na konkursu dobija 50 puta više sredstava od svih ostalih učesnika, u najmanju ruku zanimljiva, ali i problematična. U Upravnom odboru Asocijacije Nezavisne kulturne scene Srbije poručuju za "Vreme" da se u ovom slučaju radi o zloupotrebi konkursa u korist jednog projekta, iz čega proizlazi čitav sled neregularnosti koje se tiču transparentnosti u radu – od izbora i sastava komisije pa do konačnih rezultata sa obrazloženjem. Ipak, u situaciji kada su ukupni budžeti mizerni, a institucije partijski plen, ne čudi ih slučaj da jedan film dobija 50 puta više sredstava od drugih, smatraju u Asocijaciji. »

"Ovakva preraspodela je poprimila jedan oblik kontinuiteta kada je Novi Sad u pitanju, jer dok su budžet i konkurs za savremeno stvaralaštvo u Novom Sadu bili objedinjeni kroz samo jedan poziv, postojao je dug niz godina primer 'privilegovanih' preraspodela sa više od 50 puta većim iznosima, a primer je Exit festival. Sada se na posebnim konkursima samo multiplikovao model redistribucije ovakvom praksom, koja nikada nije sankcionisana", ukazuju u NKSS, dodajući da ovakva praksa guši razvoj lokalne produkcije.

Ova Asocijacija trenutno sprovodi i kampanju "1%" kojom se zalažu da minimum jedan odsto iz republičkog budžeta bude namenjen za kulturu, ali istovremeno i da se uvede transparentnost prilikom raspodele novca građana. Kako navode, Novi Sad je grad koji trenutno izdvaja najviše za kulturu – gotovo sedam odsto od ukupnog budžeta, ali ipak ovaj grad postaje paradigmatičan primer zamiranja scene i sve manjeg ulaganja u stvaralaštvo u trenutku kada statistički sve raste, jer sedam odsto nije malo, te je nagradno pitanje: gde taj novac završi?

U trenutku kada je ekipa *Očeva sloboda* snimala kadrove u blizini Vladičanskog dvora u centru Novog Sada, na samo nekoliko desetina metara udaljenosti, završen je mural koji je prikazuje istorijske ličnosti. Na muralu nazvanom *Srpska Atina* osvanuli su Miletić, Đura Jakšić, Marija Trandafil... I tu negde dolazimo do toga da, izgleda, istoriju Srbije prate brljotine i u sadašnjosti. Jer, kao što će uz *Očeve slobode* ostati to da su bili favorizovani u odnosu na druge, narušavajući upravo ravnopravnost za koju se zalagao Miletić, tako će i uz *Srpsku Atinu* ostati da svojim bojama, i simbolično i bukvalno, prekriva *Jedinu istinu*, mural francuskog umetnika Remeda, koji je svojim delom govorio o odnosu čoveka i velikih sila.

I kad već *Srpska Atina* skriva jedinu istinu, ostaje nam da se nadamo da će *Očevi* svojom slikom reći istinu, te da neće biti nacionalistička romantizovana reklama jednog grada ili ideje, koja je trenutno na ceni. Ali, strepnja nam je dublja od nade... ¶

ZORAN STRIKA

Inicijativa: 1% za kulturu

Ronjenje ispod

Srbija izdvaja za kulturu manje od svih ostalih zemalja u regionu. Cilj kampanje "1% za kulturu" je da pomenuti problem učini vidljivim i da tako utiče na raspodelu državnog budžeta

Nedavno je objavljeno da Srbija još neko vreme neće dobiti Strategiju razvoja kulture, mada je trebalo da bude gotova još pre dve godine. Podsetimo, to je ona Strategija čiji je Predlog na javnim raspravama oštro kritikovan zbog načina izrade, metodološkog pristupa, neoliberalnog principa na kome je zasnovan, i ideološkog okvira koji je ocenjen kao etno-nacionalistički. Tekst tog Predloga je sada na doradi, a za taj posao angažovani su inostrani konsultanti. U Ministarstvu kulture i informisanja kažu da se može očekivati da će se novi tekst Strategije razvoja kulture odnositi na period 2020. do 2030. godine.

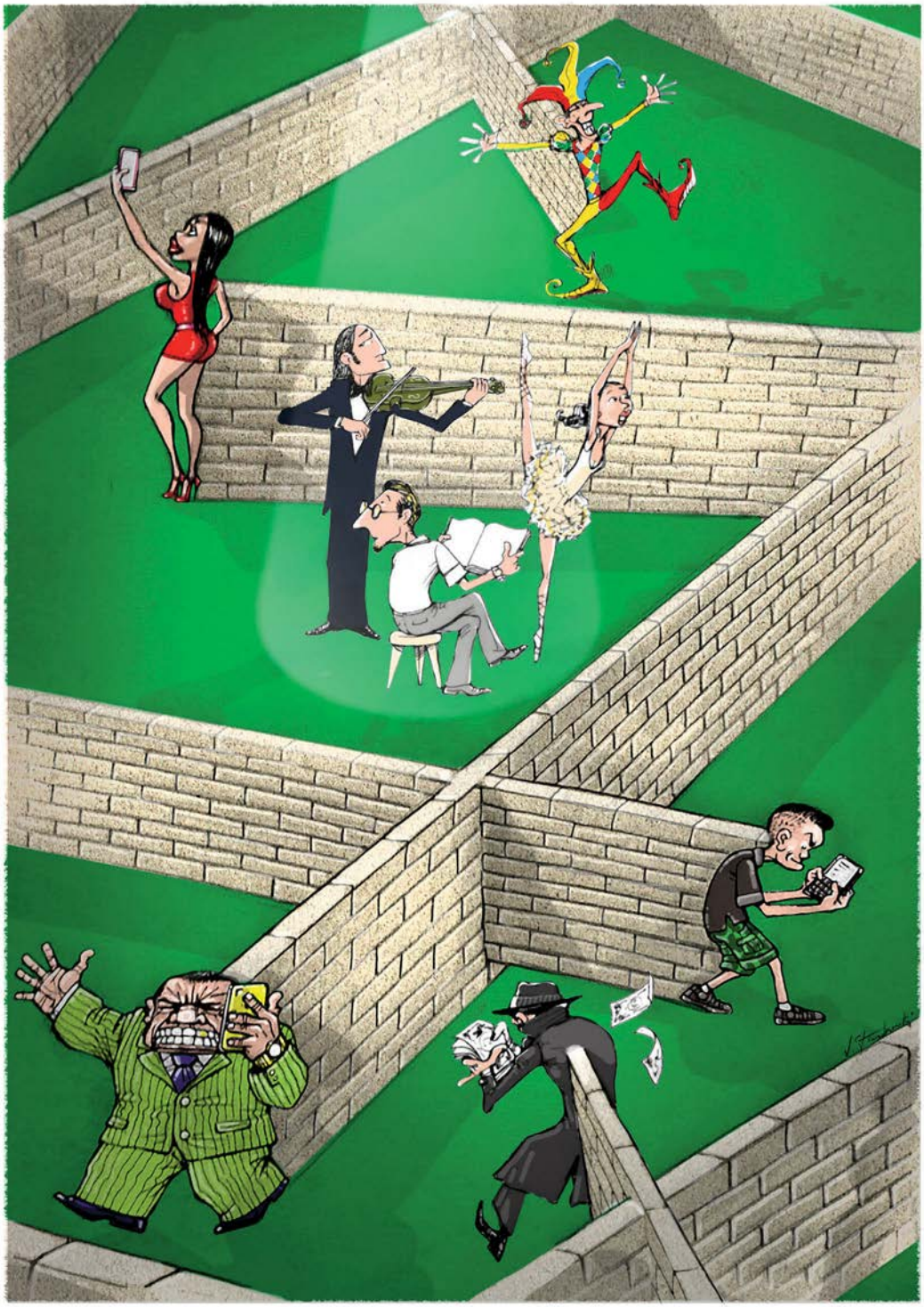
U tom kontekstu, a podstaknuti činjenicom da Srbija izdvaja za kulturu nedopustivo mali procenat svog budžeta, najniži u regionu ("Vreme" 1481, 1484), Nezavisna kulturna scena Srbije pokrenula je letos kampanju "1% za kulturu". Jedan posto iz državnog budžeta je procenat koji UNESKO podrazumeva kao najmanji s kojim kultura neke zemlje može da funkcioniše. Nezavisnoj kulturnoj sceni se do sada pridružilo nekoliko reprezentativnih umetničkih udruženja i organizacija kulture. Cilj ovih aktera kulturne scene je da pomenuti problem učine vidljivim i da tako utiču na donosioce odluka od kojih zavisi raspodela državnog budžeta.

Na tribini kojom je 1. novembra počela realizacija ove kampanje, čulo se objašnjenje da Ministarstvo kulture i informisanja, od koga se očekuje da rešava ovakvu vrstu problema, nije u stanju da bitno utiče da Srbija dostigne taj jedan odsto za kulturu zato što su prioriteti države novi putevi, bolnice i ostalo bez čega se ne može. Pa ipak, Ministarstvo kulture i informisanja smatra da za kulturu godišnje treba odvojiti jedan i po odsto a ne samo jedan. U pomenutom Predlogu Strategije, Ministarstvo je predložilo da se taj procenat dostigne za deset godina, godišnjim povećanjem budžeta za 0,1 odsto. Postepeno povećanje budžeta za kulturu bilo je verovatno jedini deo Predloga Strategije koji nije pretrpeo kritike.

U odsustvu Strategije, prilikom raspodele novca koji dobije od države, Ministarstvo kulture mora da poštuje instrukcije zato što su "prioriteti utvrđeni na višem nivou", kako je rečeno na pomenutoj tribini. Kao prioriteti, navedeni su Novi Sad – Evropska prestonica kulture 2021, infrastrukturne investicije, zgrada Radio-televizije Vojvodine... Očekuje se da će kada budu završene ranije planirane investicije i kada prestane finansiranje RTS-a, moći lakše da se diše. Inicijatori kampanje ne spore da prioriteti imaju prednost, ali bi bilo poželjno da se preispita da li su svi u toj kategoriji zaslužili status prioriteta, na primer TV Pink i njegove 1,4 milijarde poreskog duga. Problem je, kažu, raspodela a ne visina budžeta, pogotovo što se taj problem godinama ponavlja i podseća da je za obeležavanje jubileja Milanskog edikta i Prvog svetskog rata te godine potrošeno koliko i za rekonstrukciju Muzeja savremene umetnosti. Zato, kampanja "1% za kulturu" želi da utiče i na uvođenje jasnih i transparentnih procedura koje bi omogućile odgovorno upravljanje i distribuciju javnih sredstava u kulturi.

Ovogodišnji budžet za kulturu je za 17 miliona veći u odnosu na prethodni, ali to nije smanjilo problem zato što je povećanje namenjeno infrastruktu-

minimuma

Karikatura: Vladimir Stankovski

ri, što znači da ga umetnici nisu ni osetili. Od budžeta za kulturu, koji iznosi 65 odsto ukupnog budžeta Ministarstva kulture i informisanja, na kulturnu baštinu odlazi 11 odsto, na međunarodnu saradnju 7 odsto, na savremenu kulturnu produkciju 6 odsto, dok se 4 odsto izdvaja za samo Ministarstvo, a 2 odsto za takozvane nacionalne penzije. Tokom poslednjih pet godina povećana su sredstva za međunarodnu saradnju i za zaštitu kulturne baštine, ali uglavnom nauštrb savremene kulturne produkcije. S tim u vezi, kampanja "1% za kulturu" želi da podstakne rešavanje problema vezanih za konkurse za sufinansiranje savremenog stvaralaštva, naročito beogradske. Naime, Grad Beograd godinama sufinansira projekte organizacija koje su osnovane neposredno pre i tokom konkursnog roka. Osim što je to krivično delo, ovaj postupak utiče na raspodelu budžeta. Tako su organizacije civilnog društva (OCD) ove godine dobile oko 1 odsto budžeta predviđenog za pomenuti konkurs, od čega su članice Nezavisne kulturne scene Srbije dobile oko 0,2 odsto. U prevodu na dinare, a prema istraživanju od pre tri godine, OCD dobijaju prosečno godišnje 5000 evra, a same obezbeđuju od međunarodnih donatora oko 30.000 evra. To znači da više daju državi za PDV, porez i doprinose nego što od nje dobijaju.

Nepostojanje Strategije razvoja kulture je opravdanje za pomenute i za sve ostale probleme i nepravilnosti u vezi s budžetom kojim raspolaže Ministarstvo kulture i informisanja. Prema Zakonu o kulturi iz 2009. godine, Strategija razvoja kulture trebalo je da bude usvojena godinu dana kasnije. Možemo se nadati da će stići iduće godine, na desetogodišnjicu. ¶

SONJA ĆIRIĆ

Sam svoj jevanđelista

Ono što bi kod nekoga drugog postalo galimatijas u kojem je nemoguće (a posle nekog vremena i nepotrebno) snaći se, kod Rackovića ni za trenutak ne gubi unutrašnju logiku sasvim dovoljno razaznatljivu svakom čitaocu

Umetnici su najdosadniji ljudi na svetu.

Umetnici s aurom starih majstora, zanatlija. Zlatno vreme Starog sajmišta. Šetnja preko Brankovog mosta, i tako se živelo decenijama.

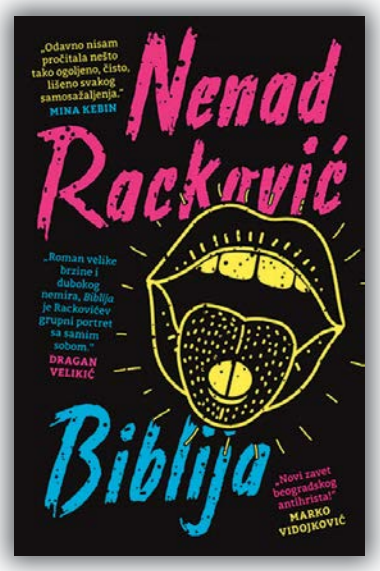
Onda su došli mlađi, divlji, neukrotivi. Pogodovale su turobne osamdesete. Nešto se u svima iščašilo.

On je sebe programirao kroz pisanje. Sagoreva sećanja, osećanja. Zato mu teško pada to navikavanje na realnost. Mašta radi, otfura ga svetlosnom brzinom kroz crnu rupu svesti. Posledica sumanutih stanja, blekauta, predoziranja.

Šta je i šta sve danas može da bude roman? Nedavno sam s još nekolicinom kolega razmatrao slučaj jedne knjige koja je pisana s intencijom da je čitamo kao roman, autor je, uostalom, relativno iskusan romanopisac, pa ipak, ostali smo neubeđeni da imamo posla s romanom – i to, čak, za dobro te knjige. S druge strane, knjiga Nenada Rackovića šarmantnog naziva *Biblija* (Laguna 2019), zaodenuta u formu tobožnjih izveštaja lekara specijaliste (psihijatra) nakon pregleda pacijenta koji s piscem deli ime i prezime, te gotovo proizvoljno prošarana proznim fragmentima drugačije strukture, knjiga, dakle, koja se "formalističkom" oku nadaje kao kupusara ludog šeširdžije, nedvosmisleno je roman: takva joj je struktura, takva joj je i elastičnost i čvrstina, takva je, naposletku, i vrsta pažnje koju joj čitalac poklanja.

Biblija se, dakle, čita s nepopuštajućom pažnjom i uzbuđenjem, baš kao da čitalac bez treptaja prati napetost radnje i jedva čeka da vidi šta će biti na kraju. Napetosti, međutim, nema, jer nema ni radnje ako je shvatimo u njenoj iole konvencionalnoj linearnosti, a ni na kraju se neće desiti ništa posebno, jer zašto bi se desilo na kraju kad se nije dešavalo ni do tada?

Pa opet, daleko od toga da je *Biblija* Rackovićeva knjiga ni o čemu. Niti je Racković taj pisac, niti bi bilo istinski moguće da Racković piše o nečemu što nije on sam. U čemu je, uostalom, sličan drugim piscima, samo što on to uopšte ne krije. Nije ovladao kobasičarskom veštinom pretvaranja ispraznosti u "lepu književnost", i sreća je da nije, jer ta je veština ionako socijalna, a ne literarna.

Šta se, dakle, *događa* u novom romanu Nenada Rackovića, poznatijeg kao Džoni (što mu danas smeta, kaže da to pripada mladosti; i stvarno, ko je još Džoni u šestoj deceniji?!). Događaju se ciklični raspadi svesti i raspadi odnosa, koji se zatim uvek iznova krpe do sledećeg rasprsnuća, a sve to u jednoj "disfunkcionalnoj porodici" – kako stoji, kao kakav disclaimer, na kraju svakog od sedamdesetak izveštaja – sastojećoj se od pripovedača o sebi govorećeg u trećem licu i kroz usta lekara, osim kada, neretko i usred rečenice, prelazi u prvo lice i nastavlja kao da se ništa nije dogodilo, te od živih i pokojnih s kojima je u neprestanim turbulencijama. Ali, ako su životi ovom knjigom defilujući u popriličnom neredu, nereda u tekstu nema: ono što bi kod nekoga drugog postalo galimatijas u kojem je nemoguće (a posle nekog vremena i nepotrebno) snaći se, kod Rackovića ni za trenutak ne gubi unutrašnju logiku sasvim dovoljno razaznatljivu svakom čitaocu. Elem, Racković, junak *Biblije*, umetnik u raznim formama krize i kriziranja među kojima se našla čak i tzv. kriza srednjih godina, nastoji da preživi dan po dan u složenim odnosima sa suprugom i majkom – koje se pojavljuju u svojim "civilnim" identitetima, a čitalac zna koliko je to naposletku varljivo – i u bezbrojnim reminiscencijama na društvo juče i danas, na grad koji se menja ili se gasi, na neminovnost mirenja s trošnošću tela i opadanjem snaga, na vlastita dostignuća, promašaje, iluzije. Oh, zar je to Racković sazreo i rešio da napravi racionalan inventar vlastitog života, usput se hladne glave locirajući na odgovarajuće mesto na mapi ovdašnje umetnosti, andergraunda, multimedijale ili čega već...? Pa, ne baš tako: narator Racković kojeg nam prikazuje pisac Racković i dalje kormilari svojim svetom u kojem vladaju apartni kriterijumi i u koji događaji iz spoljnih svetova prodiru samo kroz jak filter. Verovatno nije lako živeti s tim, ali otkad je to naš problem?

Ono što je važno nekome ko uzme ovu knjigu u ruke jeste činjenica da Racković ovaj rastresiti tekst koji u svakom trenutku preti da se rasprhne na sve strane, ali se to ipak nikada ne dogodi, suvereno vozi kroz sve kniferovske meandre i naposletku ga privodi u luku neoštećenog, štaviše, u društvu putnika kojima je vožnja bila podsticajna i ne bi imali ništa protiv da je i duže potrajala. A ko po dužnosti ili iz nekih drugih, verovatno mračnijih razloga, čita i prati kakve sve tekstualne olupine naša etablirana piščad prodaje onako kako se prodaju muda za bubrege, svakako će se zahvaliti Rackoviću što je takav kakav je: beskrajno težak za podnošenje, beskrajno lak za uživanje.¶

TEOFIL PANČIĆ

Svijet je velika Srbija

Nešto mi govori da će svijet izvan svih naših beograda ostati veći od onog u njima, i da će redovi za autograme kusturica i ratnih zločinaca i dalje biti duži od onih za autograme jergovića, valjarevića i velikića, te da će vučići još puno puta dobiti više glasova na demokratskim izborima. A mi ćemo tonuti sve dublje u opoziciju

Piše:
Goran Vojnović

Autor je pisac i reditelj iz Ljubljane

Bilo je to prije desetak godina, za vrijeme moje prve posjete Beogradskom sajmu knjiga. Taksi koji me trebao odvesti u hotel nikako se nije uspijevao probiti kroz kolonu nadirućih posjetilaca. Čitatelji raznih uzrasta hrlili su prema sajamskim halama kao što fudbalski navijači hrle prema stadionima, i za trenutak sam, zaboravljajući gdje se nalazim, pomislio kako možda i nije sve izgubljeno, kako možda ipak postoje zemlje u kojima ljudi još uvijek čitaju. Iz te naivne sanjarije dozvao me moj taksista kome neprebojan lanac knjigoljubaca očito nije bio nimalo simpatičan. Svi čitaju knjige, a vidi *našta* nam država liči, rekao je on podrugljivo, bez imalo razumijevanja za ljude koji bi čitali knjige dok on radi.

Tog davnog oktobra i sâm sam neuspješno pokušavao povezati iskustvo Beogradskog sajma sa Srbijom, koju sam poznavao od ranije. Dok u Srbiju nisam došao kao pisac, ja sam naime znao samo za Srbiju koja nije ličila *ni na šta*, a kamoli na jednu ozbiljnu, kulturnu zemlju. Moja Srbija bila je jadna, izbjeglička zemlja, zatrovana siromaštvom, nacionalizmom i ratnim traumama, zemlja koja nije ni čula za Petera Handkea, ali koja je, duboko povrijeđena i uvrijeđena, handkeovskom naivnošću vjerovala pričama o *belosvetskoj* uroti protiv Srba i Srbije. Nekoliko puta godišnje obilazio sam tu utučenu, bombardovanu i embargovanu zemlju, u kojoj su gradovi, rijeke i ljudi bili sivi, a kultura ružičasta, zemlju koja će onoga oktobra na Sajmu knjiga u dugom redu čekati na autogram Ljiljane Habjanović Đurović, naredne godine na autogram Emira Kusturice, a naposljetku i na autogram osuđenog ratnog zločinca.

To je bila moja Srbija, zemlja koju sam poznavao i koju sam donekle i razumio, a koju nikako nisam uspio povezati sa Beogradom koji sam otkrio kao pisac. Svoju tužnu Srbiju nisam mogao povezati sa gradom u kom se taksi ne uspijeva probiti mimo posjetitelja Sajma knjiga; gradom čijih bezbroj knjižara na Knez Mihailovoj oduševljava moje ljubljanske prijatelje; gradom koji je preveo sve do jedne knjige Patrika Modijana i Olge Tokarčuk davno prije nego su postali nobelovci; gradom koji, za razliku od drugih jugoslavenskih gradova, zaista liči na grad.

Beograd mi je zapravo te jeseni otkrio tajnu o tome kako veliki gradovi mogu živjeti neovisno od svijeta izvan njih, kako mogu živjeti mimo vlastitih država ili čak usprkos njima. Beograd mi je otkrio postojanje te čudesne dvojnosti, dvije mimoilazeće stvarnosti koje ću kasnije prepoznati u Istanbulu i Londonu, u Moskvi i Njujorku, u Budimpešti i Krakovu. I kad u jednom trenutku čitav svijet počne govoriti o jazu između gradova i sela te otvoreno sumnjati kako nam je baš taj jaz donio trampove, erdogane i orbane, ja ću se u mislima vraćati u Beograd i razmišljati o tome kako se svijet u posljednjih desetak godina zapravo pretvorio u jednu veliku Srbiju.

Na bezbroj mjesta u svijetu vi danas možete naći beogradsku manjinu koja manje-više neometano živi od sajma do sajma čitajući vrhunske prevode izraelskih, turskih i albanskih pisaca, manjinu koja ima svoje filmove i pozorišne predstave, koja voli, pa ne voli, pa opet voli svoje marine abramović, a čija je sudbina sve vrijeme čvrsto u rukama nekakvog vučića. Jer svi vučići ovoga svijeta govore ružičasti jezik beogradskim manjinama često nevidljivih većina, jezik povrijeđenih i uvrijeđenih, jezik siromaštva, nacionalizma i kolektivnih trauma, jezik kojim dopiru do ljudi do kojih nijedna beogradska manjina ne dopire.

Ali dok se svijet nada da su vučići tek prolazna bolest i da će se sve bolesne amerike i engleske i bivše zemlje proleterske ubrzo dozvati sebi te će u njima opet zavladati glas razuma i glas kulture, to jest glas grada, ja se plašim da se tu ne radi ni o čem iole prolaznom. Nešto mi naime govori da će svijet izvan svih naših beograda ostati veći od onog u njima, i da će redovi za autograme kusturica i ratnih zločinaca i dalje biti duži od onih za autograme jergovića, valjarevića i velikića, te da će vučići još puno puta dobiti više glasova na demokratskim izborima. A mi ćemo tonuti sve dublje u opoziciju i sve više ličiti na Umberta Sabu u pjesmi *Nakon izbora* talijanskog pjesnika Vitoria Serenija koju mi je neki dan poslala moja draga prijateljica i prevoditeljica Patricija Raveđi.

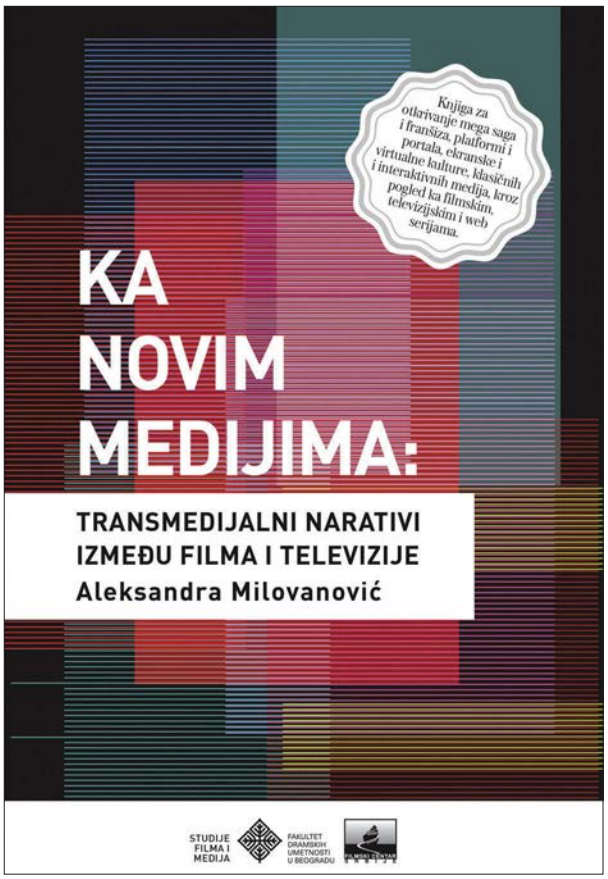
I dan, dan ili dva nakon 18. aprila / vidio sam ga kako luta sa jednog trga na drugi. / S jedne kafe na drugu u Milanu / proganjao ga je radio. / "Porca" – vrištao je – "Porca". / Začuđeni su ga gledali ljudi. / Italiji je to rekao. Skrušeno, / kao da govori ženi.

Godina u pjesmi je 1948, a Talijani su se pjesme i razočaranja Umberta Sabe nad Italijom, koja je te godine izabrala desnicu, sjetili nakon nedavnih izbora na kojima je pobijedila Salvinijeva Liga. Povijest naše zemlje je povijest kontinuiteta, piše mi razočarana Patricija, a ja joj odgovaram kako to ne važi samo za Italiju, nego za većinu zemalja ovoga svijeta. Svi smo mi u tim našim velekulturnim gradovima nebitni i nemoćni jer ne znamo kako sve ono što tako strastveno stvaramo, sve ono što pišemo i čitamo, podijeliti sa ljudima van gradova. Mi sa tim nesretnim ljudima ne umijemo, pa čak i ne želimo komunicirati, i zato nam preostaje tek da zamjeramo onima koji to žele i koji to umiju. ¶

Kako su serije *izdominirale*

Nekada omalovažavana, televizija u ovoj svojoj postanalognoj eri dobija na zamahu, postajući i važan ekonomski faktor. To ne bi trebalo nikoga da začudi, podseća nas autorka ove studije

Kanda nam je suđeno da svako malo (a različitim povodima) spominjemo onu u dobroj meri zabrinjavajuću, pa i zastrašujuću brojku od dvadeset i kusur srpskih igranih serija koje nastaju u ovom trenutku (ili su na par koraka do prve klape ili u poodmakloj fazi postprodukcije). Naravno, pitanje svih pitanja je "ko će to sve (stići) da odgleda", a nedavno se u očiglednoj vezi s tim fenomenom i u ovdašnjim knjižarama pojavila knjiga, zapravo akademska studija koja, između ostalog, nastoji da pojasni toliku dominaciju serijskog programa i raspomamljenu produkciju serijskih sadržaja u ovih, recimo, desetak godina.

Knjiga *Ka novim medijima: Transmedijalni narativi između filma i televizije*, koju su združenim snagama objavili Filmski centar Srbije i Fakultet dramskih umetnosti u Beogradu, deo je višegodišnjeg istraživanja Aleksandre Milovanović na temu novomedijskih trendova; kako je pojašnjeno, ova studija "višeslojno sagledava sinergiju medija, prelazak granica između tekstova, spajanje i ukrštanje žanrova u cilju proizvodnje novih hibridnih formi...". Naravno, previše je to tema i ciljeva za knjigu od oko 150 stranica prijatnog proreda, ali mora se istaći da je autorka uspela da na ubedljiv i svrshishodan način potrcrta i ilustruje tezu ove studije, dodatno rasvetljavajući nekoliko iznimno zanimljivih fenomena koji se tiču i proizvodnje serijskog programa, njegove dominacije nad filmskim medijem, ali i popularne kulture u dobrom delu njene upadljive širine. I sve to u formi akademski serioznog i strogo ukrojenog teksta na (samo)zadatu temu.

Već negde pri početku ove svoje knjige Aleksandra Milovanović ističe da se mnoge serije (poput *Porodice Soprano*, *Žice*, *Ljudi sa Menhetna*, *Kuće od karata* i *Igre prestola*) izdvajaju "sofisticiranošću (pripovedanja i stila), žanrovskom hibridizacijom i inovativnim formama". I zbilja, i mimo ličnih gledalačkih preferenci, pomenute serije predstavljaju sam vrh talasa te prevratničke sile u pomenutom domenu i popularne kulture i industrije zabave, a zanimljivo je, neke od tih naslova je posebno obradila Sanja Kovačević u sveobuhvatnoj studiji *Kvalitetne TV serije: Milenijsko doba ekrana* (u izdanju zagrebačke kuće Jesenski i Turk, a koja se u Srbiji može nabaviti preko smederevskog Heliksa).

Ove dve knjige u neku ruku jesu komplementarne, ali studija Aleksandre Milovanović ipak kreće iz drugog ugla, akademski nedvosmislenijeg, a sličnog u nastojanju da se razgrne barem deo magle koji i dalje pokriva ovaj fenomen koji se tiče upadljive superiornosti jednog medijskog formata. Milovanović i sama ističe da ovo naše doba po pitanju te borbe sa jasnim pobednikom u ovom trenutku jeste i doba krize holivudskog glavnog toka i (re)evaluacije televizije (barem u segmentu ponude serijskog programa). Nekada omalovažavana (na konto repetitivnih struktura, konvencionalnosti i stereotipnosti, suvišnih zapleta, ograničenja programske šeme i robovanja pretpostavljenom prevladujućem ukusu ciljane publike) televizija u ovoj svojoj, postanalognoj eri dobija na zamahu, postajući i važan ekonomski faktor. To ne bi trebalo nikoga da začudi, podseća nas autorka *Ka novim medijima*... imajući u vidu da je još od samih početaka postojala evidentna veza između ekonomije i estetike, gde ekonomija može da formira novu estetiku, da bi potom krenulo i u rikverc, kada primećena i hvaljena estetika uspeva da generiše i pozitivne pomake na širem, ekonomskom planu. A da je tako potvrđuje nam i ak-

tuelna hipertrofija proizvodnje serijskih programa i u našoj zemlji, zar ne?

Kako, uostalom, glasi i jedan od podnaslova u ovoj knjizi, stare priče sada nam stižu i putem novih medija (ili barem medija koji su doživeli preporod u aspektu proizvodnje serijskog igranog programa), i ova knjiga je najzanimljivija kada se dotiče upravo tog prelaza od starog ka novom, odnosno toj naoko jednostavnoj, a u biti, u kognitivnom smislu prilično složenoj tranziciji od klasičnih do kompleksnih serija. Aleksandra Milovanović nas tu podseća na neke od ključnih mustri, koje su i same evoluirale prateći razvoj serijskog programa i promene u dominantnim ukusima i interesovanjima jednako fluidne publike; tu su i dalje kružna i policentrična narativna struktura serija, uz varijacije koje sa sobom nose posezanja za narativnim lukom ili palimpsest efektom, kao i rizomska struktura i sistem lavirinta. Kako praćenje aktuelnih zahtevnijih serijskih sadržaja danas naprosto iziskuje i dosta toga što nadilazi (ali i osnažuje) puku gledalačku strast/glad/potrebu, ova knjiga u tom svom delu na ekonomičan način daje smernice za ključne idejne koncepte nužne za razumevanje suštine, kao i privlačnosti i superiornosti izvesnih serija u odnosu na neke druge koje možda nude slično ali u niskokaloričnijem stilskom i idejnom izdanju.

Najuspeliji deo knjige predstavljaju poglavlja iz drugog dela ove studije, naslovljena *Novi prostori žanra* i *Pokreni Play na svakom ekranu*, koja se bave žanrovskim finesama, odnosno sveprisutnom mogućnošću konzumacije filmova i serija na planetarnom nivou danas. U prvopomenutom poglavlju, Aleksandra Milovanović primećuje da "u pojedinačnom filmu, bez obzira na stepen složenosti žanrovske hibridizacije, zbog ograničenog vremena prikazivanja, žanrovske i narativne ekonomije, jedan žanr je uvek dominantan i dobro razvijen, a njegovo mešanje i hibridizacija odnose se na manji broj veza sa drugim žanrovima. Nasuprot tome, televizijske serije, zbog potencijalno neograničenog broja nastavaka, mogu mnogo više varirati, mešati, hibridizovati različite žanrove i to samo u jednoj seriji."

Može biti da je to jedan od značajnijih aduta koji doprinose nepobitnoj dominaciji serijskog programa danas, a možda nešto čari potiče i iz činjenice da serije, a uvek je bolje kada su kvalitetnije i/ili osobenije, ipak konzumiramo iz intimnije atmosfere, iz svog ličnog zabata, što sa sobom nosi komfor poznatog i sigurnog. Na planu sadržaja, sudova i procena iznetih u ovoj ukupno uzev vrlo dobroj studiji, lako je i nadahnjujuće polemisati, što svakako predstavlja njen veliki plus, ali, ne gubeći iz vida njenu strože kodiranu akademsku prirodu, biće zanimljivo videti kako će ova knjiga bitisati kada dođe do manje-više laičkog, ali strastvenog šireg čitateljstva, odnosno kada iskorači iz primarnog akademskog okvira i stupi, baš kao što to biva sa svakom novom serijom, ovdašnjom ili stranom, u javni (javniji) prostor. ¶

ZORAN JANKOVIĆ

U potrazi za izgubljenim

Bob Dilan uživo: Zemun 1991. / Severna Kalifornija 2019.

I

Na kraju filma *Rolling Thunder Review: A Bob Dilan Story* pojavljuje se spisak koncerata koje je Dilan odsvirao od ove turneje iz 1975. pa do trenutka izlaska filma 2019. Između gusto nakrcanih imena gradova i datuma, nalazi se i Beograd, 11. jun 1991. Koncert je bio zakazan na stadionu FK Zemun. Zašto baš Zemun, pitali smo se dok smo se truckali u autobusu GSP-a? To mi je bila prva poseta tom fudbalskom stadionu. I poslednja. Od tada više nikad nisam bio čak ni u tom delu Zemuna.

Sećam se da smo na teren ušli za dana, u kasno popodne. Bina je bila postavljena u dnu stadiona, sa leve strane od ulaza kroz koji smo prošli. Ispred nje smo zatekli malu grupu ljudi. Ostatak travnjaka je bio prazan. Kako je prolazilo vreme, grupice su se skupljale na terenu, ali nikada dovoljno da ga popune. Tribine su bile prilično puste. Ne znam da li sam zaista video kokoške koje kljucaju po travi ili sam kasnije izmislio tu sliku kao hiperbolu slabe posećenosti koncerta ove rok legende. U svakom slučaju, ta fantomska memorija ostala mi je urezana u pamćenje kao jedan od najupečatljivijih prizora sa koncerta.

Mislim da je postojala predgrupa koja je odužila sa svirkom, i da smo u jednom trenutku pomišljali da se radi o ispali. Napokon su se pojavili Dilan i njegov bend. Svirali su žustro, tačno i uvežbano. Imao sam utisak da žure da što pre završe sa tim, pa da idu dalje. *Band on the run*. Ne sećam se koje su stvari svirali, ni kako su bile primljene. Na kraju su dobili pristojan aplauz, odsvirali nešto na bis, pokupili se i otišli.

Jasno se sećam da sam sa koncerta poneo pomešane utiske. Sa jedne strane, bio sam nezadovoljan posetom, pa čak i malo posramljen. Kako to da takva legenda nije uspela da napuni stadion Zemuna? Takođe, sam koncert mi je delovao nekako previše sterilno i neangažovano. Tada u srednjim dvadesetim, od rok koncerata sam još uvek očekivao jak, ekstatičan doživljaj. "Rokačinu", kako su neki govorili. Ovaj koncert je bio sve sem toga.

II

To su sirova sećanja, nepotpomognuta bilo kakvom dokumentacijom. Drugi korak u ovom eksperimentu sa sopstvenim sećanjima bio je da pronađem i pročitam tekst o beogradskom koncertu koji sam objavio u "Vremenu". Sada ga čitam prvi put posle 28 godina.

Tekst je objavljen je u broju 35 od 24. juna 1991. pod naslovom "Od Gatrija do Šajloka". Tekst koji čitam podseća me na jedan snažan doživljaj stvarnosti, koji ni na koji način nije bio povezan sa ovim muzičkim, već pre svega sa političkim dešavanjima koja su se odigravala tih meseci. Ni kriv ni dužan, Dilan je upao u jednu atmosferu tako gustu da je mogla da se seče nožem. Sve je tih predratnih dana dobijalo, bar u mojim očima, sudbonosne dimenzije. U odnosu na neizvesnu budućnost, svaka trivijalnost dobijala je epohalne razmere. Tu se radilo o jednoj simbolizaciji koja je, činilo se, svakom događaju dodavala oštru jasnoću, dok mu je u isto vreme krajnja neizvesnost oduzimala svaki smisao. Taj tragični ritam koračanja ivicom provalije postao je ključ čitanja svakodnevice. Sećam se jasno da sam u jednom trenutku pomislio šta će biti ako to neumitno koračanje stane, ako se sve odjednom stiša, ako eskalacija sukoba popusti i ako se vratimo u normalnost: o čemu ću onda da pišem? Da li ću umeti da razmišljam? Istog trenutka sam se postideo te misli.

U ovom čitanju, Dilan je pre svega postao simbol antiratnog pokreta iz šezdesetih. Tako, tekst počinje podsećanjem na svojevrsni povratak mode šezdesetih koji se tog proleća na Terazijama prelio u jedan politički stav suprotstavljen nasilju koje će se desiti, i koje se već uveliko dešavalo. Nešto od toga zadržalo se i do koncerta, u mladim posetiocima odevenim u svoju verziju hipi odeće. Za razliku od njih, muzičari su nosili tamna odela, koja su delovala strogo i kao sušta suprotnost razbarušenim mirovnjacima. Razočaranje je nastupilo mnogo pre prve odsvirane note: "Jedino što je odudaralo od opšteg utiska utopije koja se upravo ostvaruje, bio je izgled ulaznica koje su na poleđini nosile strogu formulu ponašanja na koncertu i nagoveštavale ne očekivani rok hepening, već izvođenje."

Zaključio sam da je "neobuzdanog Vudija Gatrija pobedio Šajlok iz 'Mletačkog trgovca'", a da nisam ni bio svestan rasističkog prizvuka ovog poređenja. Pozivanjem na Šajloka hteo sam da ukažem na komercijalni i korporativni duh čitave ove predstave: na odsustvo komunikacije sa publikom, na svirku od tačno 90 minuta, na zapostavljanje aktivizma i jednu opštu apolitičnost autora nekih od najčuvenijih protestnih pesama ovog veka. Sve ovo je odudaralo od pozivanja na zajedničku akciju koja je, kako se činilo na Terazijama, jedina mogla da zaustavi ono što je neumitno nastupalo. Zemun nije bio srpski Woodstock: "Jedino vredno saznanje koje je polurazočaranim obožavaocima Bob Dilan doneo sa dalekog puta – jeste saznanje o civilizaciji u kojoj se uzbuđenja kupuju i samim tim gube smisao, postaju predstave o uzbuđenju." Poslednja rečenica bila je potpuni promašaj: "Za većinu bivših posvećenika, bolje bi bilo da Dilan nikada nije sišao sa izbledelog postera u zamračenoj sobi. Za ostale ovaj događaj i nije toliko važan, jer će industrija zabave sigurno doneti veća i bolja uzbuđenja."

Da, ali ne u Beograd, i ne u Srbiju, i to na jedno duže vreme. Tekst o koncertu objavljen je u broju "Vremena" od 24. juna 1991. Na naslovnoj strani stajao je naslov "Jugoslavija: 1943–1991. Politika na divljim vodama." Naslovnica sledećeg broja, od 1. jula 1991, bila je uvijena u crno. Naslov: "Kraj druge Jugoslavije". Na prvoj unutrašnjoj strani, umesto uobičajenog "U ovom broju" stajalo je: "27. jun 1991, prvi ratni dan". Koncert je održan svega dve nedelje pre izbijanja rata, a tekst objavljen samo tri dana pre pucnjave koja je ubila Jugosla-

Dilanom

Foto: AP / David Vincent

viju, raznela budućnost svih nas, i odnela hiljade života. Domaća industrija rata donela je uzbuđenja koja niko od nas okupljenih ispred Dilanove pozornice nije mogao ni da zamisli. Potraga za uzbuđenjem je odlika egoizma. Umetnost je davanje. Dolazak u zakazano vreme i na zakazano mesto, makar to bio stadion Zemuna u zemlji koja je na ivici da ode u bestraga bilo je mnogo više nego što je izgledalo u tom trenutku.

III

Sa odstojanja od skoro trideset godina, podnaslov teksta iz "Vremena" čini mi se rečitiji od svega drugog što sam tu napisao: "Da li je Dilan uopšte bio u Beogradu?"

U filmu *Rolling Thunder Review* reditelj Martin Scorcese prepliće dokumentarne snimke nastale tokom Dilanove istoimene turneje sa novim materijalom, koji mahom čine razgovori sa učesnicima i očevicima turneje. Među njima je i izvesni Stefan van Dorp, koji je predstavljen kao autor dokumentarnog materijala iz 1975. U jednom trenutku, Van Dorp, ogorčen na producente filma koji su mu drpili snimke, kaže da sa Dilanom nikad nisi znao o kome se zapravo radi: "On je bio kao da se gledaš u ogledalu: ili ti se sviđa to što vidiš, ili ga prezireš." Recimo, "u to vreme sam pušio i držao sam cigarete na evropski način", između srednjeg i domalog prsta. Ubrzo je primetio da je i "Bob počeo tako da ih drži. To sam bio ja!" Prgavi Van Dorp je jedan od fiktivnih likova koji su ubačeni u film.

Koncertom na UC Irvine nedaleko od Los Anđelesa Dilan je 11. oktobra započeo 2019–2020. poglavlje svoje beskrajne turneje. Nekoliko dana kasnije, put ga je doveo bukvalno na moj prag u severnoj Kaliforniji. To je stavilo van svake sumnje poslednji korak u potrazi za propuštenim Dilanom.

Na fotografiji sa koncerta u Beogradu on ima crni kaput, belu košulju, kravatu i beli šešir ravnog oboda. U poslednje vreme, Dilan se izdaje za muzikanta iz koktel bara, i shodno tome nosi crne pantalone sa bočnom štanglom od šljokica, crni sako sa sličnim ukrasima na reverima i leđima, i snežnobelu košulju. Prati ga bend klasične postave. Koncert pod vedrim nebom počeli su sa *Beyond Here Lies Nothin'* sa njegovog albuma iz 2009. *Together Through Life*. Dilanov glas je hrapaviji i dublji nego ikad, a zloglasna dikcija još gora. Na ramenu mu je gitara, koju odlaže odmah posle prve numere. Ostatak koncerta provodi za uspravnim klavirom postavljenim na sredinu scene, ili stojeći sa mikrofonom. U Beogradu je imao 50 godina i delovao mi je umorno i oronulo. Imao je električnu gitaru okačenu o rame i legendarni držač za usnu harmoniku oko vrata. Sada ima 78 godina, i nastupa skoro svake večeri. Električna gitara je previše teška za tako nešto.

Kako odmiče veče, glas kao da mu se vraća. Treća numera *Highway 61 Revisited* je prepoznatljiva. Čak se razaznaje poneki stih četvrte pesme, *Simple Twist of Fate*. U skladu sa imidžom, izbor pesama je uglavnom lagan, gotovo restoranski, uz po neku bržu stvar radi raznovrsnosti. Posle više od deset godina, Dilan je ponovo u repertoar uključio pesmu iz osamdesetih *Lenny Bruce*, ali više nema standarda kao što su *Blowin in the Wind* ili *Hurricane*. Muziciranje je tačno, dobro uvežbano. Pred kraj bend izvodi još jedan standard iz osamdesetih *Gotta Serve Somebody*, koji je Dilan odsvirao i pre 28 godina u Beogradu. Na sajtu turneje nalaze se liste pesama sa njegovih koncerata koji sežu sve do 1960. godine. Ovde, pored datuma 11. jun 1991. stoji "Belgrade, Serbia. Zadjan Stadium".

Ne može se reći da Dilan vlada scenom. I kad ustane od klavira, strogo se drži daleko od ivice scene. Najveći deo vremena provodi tik ispred seta bubnjeva, stojeći raskoračenih nogu. Ponekad napravi pokoji korak, nikada previše blizu publike. Bend je uglavnom pouzdan. U njemu su dva nova člana, i budući da je ovo sam početak turneje, ponekad se potkrade greška. Dilan ne haje i radi svoje. Ni u čemu nema rok preterivanja. Nema video-ekrana. Čak su i svetla svedena na blage i meke žuto-narandžaste tonove. Iznad muzičara je šest velikih "kanti" koje deluju nekako starinski, a iza njih teška crna zavesa kojoj svetla daju crvenkasti ton. Baš kao jeftini koktel bar. Skroz pozadi, iza muzičara a tik ispred zavese, postavljene su tri voštane figure u prirodnoj veličini: dve ženske u haljinama sa šljokicama i jedna muška, u smokingu. Niko ne obraća pažnju na njih, a najmanje pevač.

Ovaj detalj ukazuje na to da je ovo prva Dilanova turneja posle izlaska filma *The Rolling Thunder Review*. U filmu, Van Dorp je predstavljen kao autor alternativnih filmova kao što je *American Presidents*, snimljen u Muzeju "Madame Tussaud". Isečak iz njega sastoji se od crno-belih snimaka voštanih figura ubijenih predsednika Kennedyja i Lincolna. I Dilan ima šta da kaže o Van Dorpu: da je paranoik, ali da ima stila. Pozvao je dramskog pisca Sama Sheparda da radi sa njim, jer, kako veli, "Shepard ima sjajan osećaj za jezik, kao da komunicira sa mrtvima". To rade pesnici. I setimo se, Dilan je Van Dorp, i obratno. U nastupima tokom turneje *The Rolling Thunder Review*, Dilan se pojavljivao na sceni lica grubo premazanog belim puderom. Kao butoh plesači, kojima je ovo belilo predstavljalo simbol pepela umrlih. Tada je svojim nastupima svedočio o teškom bremenu svog vremena koji pravi pesnik mora da ponese. Sada govori o vremenu koje nezaustavljivo izmiče. To je možda govorio i onda u Beogradu, samo mi to nismo umeli da čujemo. ¶

BRANISLAV JAKOVLJEVIĆ

OD DANA RADOS DECENIJA RAZO

Nakon ujedinjenja Nemačke ljudi sa istoka zemlje su dobili toliko dugo snevanu slobodu da putuju gde hoće i kupuju šta hoće, samo što za to nisu imali para. Životni standard na istoku države je počeo da opada, a na gotovo sve rukovodeće funkcije su postavljani zapadni Nemci, čak i za šefove baleta ili direktore muzeja. Tri decenije nakon pada Berlinskog zida nemačko društvo je i dalje podeljeno, baš kao i raspodela bogatstva. Još jednom se pokazalo da demokratiju i slobodu veličaju samo oni koji je nemaju

Piše: **Ivan Ivanji**

U Berlin sam prvi put doputovao 1957. godine kao dopisnik nedeljnog lista "Mladost". Pre toga sam 1952. i 1953. za list "Omladina" bio u Minhenu, Frankfurtu, Kelnu, Hamburgu i Bonu. Dok sam 17. juna 1953. večerao kod sekretarice naše ambasade u Bonu, procurila je vest da je u istočnom Berlinu izbila pobuna radnika, da su na ulice izašli sovjetski tenkovi, da ima krvoprolića. Ja sam smesta hteo da krenem tamo, ali su mi energično savetovali da to nikako ne činim, uz obrazloženje: "Mogli bi da te uhapse i kažu da si jugoslovenski provokator, da si učestvovao u organizaciji ustanka, pa da onda imamo muke kako da te izbavimo, ako bi to uopšte bilo moguće." Za istočnonemačku propagandu Tito je tada bio "besan pas pušten s lanca", Jugoslavija pod njegovim rukovodstvom oličenje zla.

Takvi su tada bili odnosi između Jugoslavije i Nemačke Demokratske Republike (NDR) zbog razlaza oko Rezolucije Informbiroa 1948. godine. Potom je umro Staljin, Hruščov je došao u Beograd 1955. da se izvini u ime SSSR, za sve je okrivio Lavrentija Beriju, koga su već bili ubili. Nakon toga je 1957. Jugoslavija uspostavila diplomatske odnose sa istočnom Nemačkom, iako je zapadna, Savezna Republika Nemačka zbog toga sa nama prekinula diplomatske odnose. Iznenada je Jugoslavija bila uzor, Tito kao najmiliji gost pozvan da dođe u NDR. Tada sam konačno mogao da otputujem u Berlin i na licu mesta vidim kako to tamo izgleda.

KAPIJA KA ZAPADU

Odmah posle pobede Berlin je podeljen na četiri zone – sovjetsku, američku, britansku i francusku. Kada su se tri zapadne zone u Nemačkoj ujedinile u Saveznu Republiku Nemačku (SRN), istočna zona Berlina je priključena NDR i postala njen glavni grad. U SRN je 1948. sprovedena monetarna reforma, zdrava nemačka marka došla je u opticaj i u zapadnom Berlinu, istok je zbog toga zatvorio sve granice i počeo bojkot tog dela grada.

U zapadnom Berlinu je pretila glad. Sledovanja su snižena na 1500 kalorija po stanovniku sa izgledom da se smanje još više, došlo je do nestašice lekova, goriva, svega. Tada je američko ratno vazduhoplovstvo uspostavilo "vazdušni most", više puta dnevno su bombarderi sletali na zastarelom aerodromu Tempelhof. To je trajalo od 24. juna 1948. do 30. septembra 1949.

Uvidevši da se zapadni Berlin ugušiti ne može, blokada je prekinuta. Zapadni Berlin je postao posebna teritorija formalno odvojena od Savezne Republike Nemačke, ali u praksi sa njenom valutom i bogatstvom. Mladi muškarci sa sedištem u zapadnom Berlinu nisu morali da služe vojsku ni u NDR ni u SRN. Za Nemce koji su sa istoka hteli da pređu – pobegnu – na zapad, put preko zapadnog Berlina je bio otvoren. Bilo ih je mnogo. Između 1945. i 1961. oko tri miliona građana je napustilo istočnu Nemačku. Kada su drugi granični prelazi bili zatvoreni, podeljeni Berlin je ostao porozna kapija ka Zapadu.

Ja sam za svoj put u Berlin 1957. od redakcije dobio skromne dnevnice, trebalo je štedeti i za poklone. Iznajmio sam sobicu kod neke mrzovoljne starice u istočnom delu Berlina gde je sve bilo jeftinije, a kretao se slobodno između dva otuđena dela grada. Vozio sam se gradskom železnicom između istočne stanice Aleksanderplac i zapadne zvane po zoološkom vrtu *Bahnhof Zoo*. Uveče, odnosno u zoru, iz zapadnog sam se vraćao u istočni deo grada u 4.00 ujutro, jer između ponoći i tog prvog voza saobraćaja nije bilo. Tih putovanja kroz berlinsku zoru sam se setio kada je 1961. počela izgradnja Berlinskog zida. Ubrzo je Aleksanderplac postao jedini kontrolisani prolaz i gradskim vozom i automobili-

TI DO ČARENJA

BUDUĆNOST IZA ZIDA: Berlin, 10. novembar 1989.
Foto: Tanjug AP Photo

ma. Sa zapadne strane kontrolni punkt se zvao *Chekpoint Charlie*.

MOJ DOMAĆIN ŠPIJUN

Pre izgradnje zida u Berlinu sam ponovo bio 1960. i napravio intervju sa socijaldemokratskim gradonačelnikom Vilijem Brantom. Tom prilikom mi je njegov bliski saradnik Egon Bar preneo poruku da Brant pregovara sa Kurtom Georgom Kizingerom iz Hrišćansko-demokratske unije da naprave koalicionu saveznu vladu u kojoj bi on bio ministar inostranih poslova, te da će u tom slučaju iz taktičkih razloga prvo uspostaviti diplomatske odnose sa Rumunijom, iako mu je lično više stalo do Jugoslavije. Odmah nakon toga uspostavio bi diplomatske odnose i sa Beogradom. U diplomatskoj praksi nije neuobičajeno da se poruke koje još ne treba da imaju zvaničan karakter prenose preko novinara ili poslovnih ljudi od poverenja. Ja sam je odmah posle povratka u Beograd preneo našem tadašnjem ministru inostranih poslova Marku Nikeziću.

Još uvek štedeći na bednim dnevnicama, ovog puta sam odseo besplatno u zapadnom Berlinu kod jednog člana socijaldemokratske omladine, sećam se samo da se prezivao Gromnika. Ranije je bio moj gost u Beogradu. Kratko vreme posle moje posete kod njega, on je navrat-nanos pobegao u istočni deo Berlina jer je otkriveno da je bio istočnonemački obaveštajac.

KO JE REKAO ZID?

Nemačkoj Demokratskoj Republici, koja se sve više zatvarala u Istočni blok, Berlin je bez pravih granica sa svoja dva sistema bio sve bolniji trn u oku. Zbog toga je 15. juna 1961. novinarka "Fankfurter rundšaua" šefu istočnonemačke Socijalističke partije Valteru Ulbrihtu postavila pitanje da li nameravaju da kod Brandenburške kapije postave granični »

prelaz. Ulbriht je odgovorio: "Ja vaše pitanje razumem tako da u zapadnoj Nemačkoj ima ljudi koji bi želeli da mi građevinske radnike u glavnom gradu NDR mobilišemo za izgradnju zida. Meni takva namera nije poznata, pošto su građevinski radnici u našem glavnom gradu uglavnom uposleni na stambenoj izgradnji, njihova radna snaga je u potpunosti iskorišćena u tu svrhu. Niko nema nameru da izgradi zid." To je bio prvi put da je neki političar u kontekstu podele Berlina upotrebio reč "zid".

Dva meseca posle toga, 13. avgusta 1961, počela je ubrzana izgradnja zida koji je hermetički zatvorio zapadni Berlin, onemogućio svojim građanima NDR da bez posebne dozvole, koja se izdavala samo u izuzetnim slučajevima, napuste zemlju. Za strane državljane, posebno za diplomate i nosioce službenih pasoša, ostala je mogućnost prelaska kod Aleksanderplaca, ali i tu je vršena kontrola da ne bi nekog prošvercovali.

TURISTIČKA ATRAKCIJA

Tito je u prvoj poseti istočnom Berlinu bio od 8. do 13. juna 1965. godine. Na Guglu sam našao podatak da mu je Ulbriht tom prilikom ponosno pokazao zid. To nije tačno – Ulbriht je hteo da Tito obiđe zid, ali u tome nije uspeo. Tokom vožnje najavljene kao razgledanje grada, kolona automobila je stala pred zidom na mestu gde je bio malo niži nego drugde da bi mogla da se vidi čuvena Brandenburška kapija. Istočnonemački protokol je predložio Titu da izađe iz auta i sve pogleda na miru, međutim, on je shvatio da se radi o propagandnoj klopci i nije napustio vozilo. Umesto Tita kako razgleda ozloglašeni zid, fotografija sa tog mesta pokazuje samo veliku stražnjicu istočnonemačkog generala iz pratnje koji se nagnuo kroz prozor auta u kome se nalazio Tito ne bi li nagovorio jugoslovenskog maršala da izađe.

Pogled na zid ubrzo je u zapadnom Berlinu postao turistička atrakcija. Čak je na sigurnom odstojanju sagrađena posebna tribina da bi publika što bolje videla tu sramotu. Prodaja tuđe tragedije nije ništa novo u turizmu. U pokušaju da prebegne na Zapad preko zida u Berlinu poginulo je najmanje 400 ljudi i osam vojnika istočne Nemačke.

Nakon rušenja komadići zida su prodavani kao suveniri. Tako se parče zida ugrađeno u plastičnu kockicu i danas može kupiti po ceni od 9,90 do 12,90 evra, sertifikat da se radi o originalima košta oko pet evra. Zli jezici kažu da je prodato tri puta više takvih kamenčića nego što bi se dobilo kad bi se ceo zid razdrobio. I ja posedujem jednu takvu kockicu sa parčetom Berlinskog zida, poklonila mi je nemačka ambasada, ne sećam se više kojom svečanom prilikom. U Muzeju Jugoslavije čuvaju slično obrađen kamenčić sa Meseca koji je jedan od američkih predsednika poklonio Titu. Izgledaju isto, mogli bi da se zamene.

KRAJ MOSKOVSKE GERONTOKRATIJE

Ako bi se malo dublje zaronilo u prošlost, mislim da bi moglo da se dođe do zaključka da je Andropov, makar nehotice, posejao klicu koja je dovela do rušenja Berlinskog zida, upravo "strašni" Jurij Andrejevič Andropov koji je kao ambasador SSSR u Budimpešti 1956. organizovao krvavo gušenje mađarskog ustanka. Mnogo kasnije je na jednom predavanju na Spoljnopolitičkoj akademiji u Moskvi 1967. godine mladim diplomatama rekao da je Moskva počinila strašne greške, da se u Mađarskoj dogodila "revolucija", a ne "kontrarevolucija", kako se zvanično tumačilo. "Vi, buduće mlade diplomate, treba da znate istinu da jednog dana ne biste ponovili iste greške", rekao je tom prilikom Andropov.

Jedan od slušalaca mi je posle pričao da je pomislio da je Andropov poludeo, da će ga uhapsiti NKVD. Umesto toga Andropov je sledećeg dana postao šef NKVD-a, a od 1982. do 1984. generalni sekretar Partije i predsednik Predsedništva, to jest šef države. Taj isti Andropov je pisao i nežne ljubavne sonete svojoj supruzi.

Možda najznačajnije što je Andropov učinio je to što je za svog naslednika predvideo Mihaila Gorbačova. U tome nije neposredno uspeo, nasledio ga je matori – poslednji u nizu veoma starih sovjetskih lidera koje su nazivali "moskovskom gerontokratijom" – Konstantin Ustinovič Černjenko, ali je vladao samo godinu dana. Posle njega kormilo SSSR je zaista preuzeo Gorbačov i preokrenuo svet. Bez njega ne bi tako brzo došlo do pada berlinskog zida.

GORBAČOV

Gorbačov je 6. i 7. oktobra 1989. bio u Berlinu povodom četrdesetogodišnjice NDR. Kada se pojavio na tribini pored Honekera, masa je počela da viče: "Gorbi! Gorbi!"

Gorbačov je i od zemalja "satelita" SSSR, pa tako i od NDR, zahtevao da sprovedu perestrojku i glasnost, što Honeker nikako nije želeo. Njih dvojica se nisu podnosili. Honekeru su uzde i inače već klizile iz ruku.

DANI KOJI SU PROMENILI SVET:
Brandenburška kapija; Čekpoint Čarli; rušenje zida; Gorbačov i Honeker

Fotografije: Tanjug AP Photo

Na sastanku na vrhu zemalja Varšavskog pakta u Bukureštu 7. i 8. jula 1989. Gorbačov je objavio kraj "Brežnjevljeve doktrine" koja je bila na snazi od 1968. Ona je polazila od "ograničenog suvereniteta" socijalističkih država, što je značilo da SSSR ima pravo da interveniše ukoliko je u jednoj od tih država ugrožen socijalizam. O tome da li je socijalizam negde ugrožen ili ne, naravno da je odlučivao vrh SSSR. Teza vodilja je bila: "Suverenitet pojedinih država je ograničen interesima celokupne socijalističke zajednice."

Honeker je u Bukureštu doživeo bubrežni napad, morao je u bolnicu na operaciju, otkrili su mu i tumor na bubregu, prevezli ga u Berlin gde su ga ponovo operisali, izvadili žučnu kesu i deo debelog creva. U javnosti se ponovo pojavio u septembru, omršaveo i veoma lošeg izgleda. Njegovu zemlju su već potresali nemiri u gotovo svim većim gradovima. Masa je vikala: "Narod, to smo mi!"

HONEKER

Na sastanku politbiroa 16. oktobra 1989. Honeker je rutinski na kraju pitao da li neko još ima nešto da kaže, a predsednik vlade Vili Štof je rekao da ima, da on predlaže dodatnu tačku dnevnog reda na temu: "Oslobađanje Eriha Honekera položaja generalnog sekretara i izbor Egona Krenca za generalnog sekretara"! Honeker se zbunio, ali se brzo snašao i rekao: "Dobro, otvaram debatu!"

Diskutovalo se gotovo tri sata, svi prisutni su zahtevali Honekerovu ostavku, na kraju je predlog Štofa stavljen na glasanje i prihvaćen jednoglasno. Honeker je disciplinovano, kao što se očekivalo od komuniste, glasao "za", znači, za sopstvenu smenu i izbor Krenca. Usledio je sastanak Centralnog komiteta, prisutno je bilo 206 članova, odsutno 16 među kojima Honekerova supruga Margot. Predlog – to jest smena – prihvaćen je sa jednim jedinim glasom protiv.

PROBIJANJE ZIDA

Vrh partije se nadao da će žrtvovanjem teško obolelog Honekera smiriti mase, ali se prevario, za takve igrice bilo je prekasno. Kada su shvatili to, na brzinu je napisan novi nacrt zakona o putovanju po »

USPOMENE: Stradali na zidu; komad zida u Sijetlu, SAD
Fotografije: Tanjug AP Photo

kome bi se svakom građaninu omogućilo da zatraži da putuje u inostranstvo i pređe preko bilo kojeg zvaničnog graničnog prelaza. Sloboda kretanja bila je suštinski zahtev demonstranata, o nekakvom ujedinjenju dve Nemačke nije bilo reči. Važan detalj novog zakona o putovanju bio je da prvo mora da se podnese zahtev i dobije dozvola. To građanima istočne Nemačke nije bilo dovoljno.

Do opšte jurnjave, pravog stampeda koji je na kraju probio zid, došlo je 9. novembra uveče. U opštoj zbrci je do navale na zid zapravo došlo greškom.

Ginter Šabovski, nekada novinar, u to vreme član najvišeg tela partije, odnedavno je postao i njen portparol. Sticajem okolnosti on tog dana nije bio prisutan na svim sastancima, a trebalo je uveče da održi konferenciju za medije na kojoj će obelodaniti novi zakon o putovanju. Konferenciju su uživo prenosili televizija i radio. Krenc mu je u poslednjem trenutku doturio rukom napisanu cedulju sa odlukama. Šabovski je očigledno nepripremljen stao pred novinare, počeo je da govori o predlogu novog zakona koji će svakom građaninu omogućiti putovanja u inostranstvo. Prevrtao je papire i rekao nešto o dozvoli da se prelazi preko granice. Toj konferenciji za medije je kao dopisnik RTS-a prisustvovao i Mihajlo Kovač. Jedan od novinara je pitao od kada važi ta odluka. Šabovski je opet počeo da nešto traži po ceduljama i promrmljao: "Ja mislim odmah! Smesta!"

Na te reči je masa krenula na granične prelaze Aleksanderplac i Čekpoint Čarli. Iako je tamo do zuba naoružana stajala specijalna jedinica vojske, puk "Džernjinski", niko nije reagovao. Sa zapadne strane već su se pojavile grupe za dobrodošlicu sa šampanjcem. Mihajlo Kovač svedoči da su prvi koji su krenuli preko tog prelaza koračali oprezno, korak po korak, jurnuli su i počeli da se vesele tek kad su bili uvereni da su na tlu zapadnog Berlina. Mlada Angela Merkel, koja je pre toga učestvovala na mnogim protestnim zborovima, nije bila na licu mesta. Ne sluteći šta bi moglo da se desi, upravo je bila u sauni.

Berlinski zid nije bio srušen te noći, rušen je kasnije danima i mesecima. Probijeni su prolazi na pojedinim mestima.

Šabovski, koji je u istoriju ušao kao "čovek sa ceduljama", u ujedinjenoj Nemačkoj je osuđen na tri godine zatvora.

OTREŽNJENJE

U toku demonstracija u NDR koje su dovele do pada zida nije se čula ni jedna jedina parola koja bi prizivala ujedinjenje sa zapadnom Nemačkom. Demonstranti su tražili slobodu, demokratske promene u "svojoj državi". Zapad im se dopadao i zbog reklama na zapadnonemačkoj televiziji, zbog izobilja u potrošačkom društvu o kome su mogli samo da sanjaju. Katalozi velikih robnih kuća kao Nekerman bile su kultno štivo za istočnonemačke potrošače, iako su bili bolje snabdeveni od SSSR i većine zemalja bloka u kome su se nalazili.

Do otrežnjenja je došlo nakon ujedinjenja dve Nemačke 3. oktobra 1990. Sloboda je bila tu, demokratija je bila tu, moglo je da se putuje, da se kupuje sve o čemu se decenijama sanjalo – samo što je za sve to trebalo imati para. Životni standard na istoku ujedinjene Nemačke počeo je da opada, mnoge fabrike su propale ili privatizovane, veliki broj radnika je otpušten.

Ubrzo se pokazalo da su naročito u ruralnim sredinama školstvo i predškolske ustanove, ali i zdravstvo, postali gori nego ranije. Razočaranje je bilo veliko i još uvek traje.

Rekao bih da je nostalgija za NDR čak i veće i rasprostranjenija nego jugonostalgija kod nas. To pokazuje i niz reportaža na televiziji RTL, u kojima novinar posećuje "nove krajeve" (kako gotovo tri decenije posle ujedinjenja i dalje često NDR nazivaju na zapadu zemlje) i to u vartburgu, istočnonemačkom modelu automobila. Žal mnogih Nemaca sa istoka za bivšom državom mogu da potvrdim i na osnovu ličnog iskustva, naročito u Tiringiji, centralnom delu sada ujedinjene Nemačke.

Logično je da su na čelo privrednih jedinica postavljani menadžeri sa zapada, jer je valjalo snaći se u svetu tržišne privrede, ali su kao šefovi na gotovo sva rukovodeća mesta, čak i kao šefovi baleta, postavljeni "zapadnjaci iako je makar balet u NDR bio mnogo bolji od onog u zapadnoj Nemačkoj.

Ni trideset godina posle pada zida Nemačka nije srasla u jedno društvo. To pokazuje i sve veća snaga ultradesne partije Alternativa za Nemačku, AFD, ali i neokomunistička partija pod nazivom Levica.

NOVI ZIDOVI

Pao je zid koji je delio Nemačku, ali za protekle tri decenija izrasli su mnogi novi zidovi. Oni, doduše, ne brane da se izlazi iz neke zemlje, nego da se ulazi preko granica, ali zid je zid, gvozdena zavesa je gvozdena zavesa. Primer je "antimigrantski" zid koji je Mađarska izgradila prema Srbiji i Hrvatskoj sa zastrašujućim bodljikavim žicama i surovim policijskim patrolama. Najduži, najskuplji zid gradi Donald Tramp u SAD na granici sa Meksikom. Mnogo ne zaostaje ni Izrael ograđujući se od palestinskih naseobina koje sebe vide kao državu. Zid u Maroku, koji sprečava ljude iz južnijih krajeva da se dokopaju obale sa koje mogu da se prebace u Španiju, visok je šest metara, videli smo zastrašujuće slike kako ljudi pokušavaju da se prebace preko njega i padaju sa te visine neretko u smrt.

Za migrante koji beže sa Bliskog istoka

Podeljeno društvo

U ovogodišnjem izveštaju o stanju nemačkog ujedinjenja samo 38 odsto građana sa istoka Nemačke smatra da je ujedinjenje uspešna priča. To nije pitanje nostalgije, jer je kod mlađih od 40 godina taj procenat čak i manji i iznosi 20 odsto. Čak 57 odsto građana sa istoka Nemačke osećaju se kao "građani drugog reda".

O dubokoj podeli svedoče i druge ankete, kao o pojmu "država nepravde", koji se na zapadu zemlje obavezno koristi kada je reč o Nemačkoj Demokratskoj Republici. Onima koji odbijaju taj novogovor, recimo pojedinim političarima Levice, spočitava se da podržavaju nekadašnju diktaturu. U anketi koju je u oktobru objavio list "Berliner morgenpost" 49,2 odsto Nemaca na istoku zemlje se slaže sa ovakvom oznakom, dok je odbacuje 40,3 odsto. Na zapadu takvu kvalifikaciju prihvata 80,9 odsto ljudi.

i iz Severne Afrike more je zid koji valja savladati na putu do slobode, sigurnosti, normalnog života ili blagostanja. Zahtevalo je mnogo žrtava. Možda je nemoguće sabrati sve mrtve na novim zidovima, pogotovu poginule u moru, ali svakako ih je mnogo više od četiri stotine za 29 godina na Berlinskom zidu.

Iskusni jugoslovenski izdavač Bato Tomašević prešao je u London i postao urednik "Flint Reever Press". Tamo je počeo da izdaje seriju knjiga o pojedinim zemljama, autori nisu smeli da budu iz te, nego iz neke druge države. Zbog toga je meni poverio da napišem knjigu o Nemačkoj. Rukopis je već bio gotov, posebno sam pisao o zapadnoj, posebno o istočnoj Nemačkoj, ali je u međuvremenu došlo do ujedinjenja dve Nemačke, pa sam kraj morao da napišem ponovo kao poglavlje koje sam nazvao "Ujedinjenje". Knjiga je izašla na engleskom jeziku kao prva o ujedinjenoj Nemačkoj. Srpski original je štampan 1991. u izdanju Yutela. Nemačka izdavačka kuća APA Guides negde u isto vreme mi je poverila da kao urednik sastavim zbornik o Jugoslaviji. Ta knjiga je takođe objavljena 1991. godine. Tako sam igrom slučaja napisao prvu knjigu o ujedinjenoj Nemačkoj i uredio verovatno poslednju knjigu o Jugoslaviji. ¶

Izborni bluz

Poraz na političkim izborima može da utiče na psihu. Istraživanja o postizbornom stresnom poremećaju pokazuju da on može da prouzrokuje nevolje u ličnom, socijalnom i profesionalnim životu

Foto: Kat Jayne

Politikolozi vole da ponavljaju izreku *ballots not bullets*, glasački listići, a ne meci, da bi naglasili kako su izbori dobro sredstvo za razrešavanje društvenih napetosti, ali psiholozi učestalo upozoravaju da su izbori u savremenim društvima uzrok besa i stresa, strepnji i teskoba. Više od polovine Amerikanaca (56 odsto) tako kaže da su predsednički izbori 2020. značajan uzrok kolektivnog stresa. To je povećanje u odnosu na 52 odsto sličnih odgovora pred predsedničke izbore 2016, pokazuje istraživanje Američkog udruženja psihologa (*American Psychological Association – APA*), koje je provedeno između 1. avgusta i 3. septembra 2019. anketiranjem 3617 odraslih osoba u SAD.

Nivo stresa u SAD je viši nego u bilo koje vreme tokom poslednjih deset godina (uključujući i recesijske godine počev od 2008). Sedam od 10 odraslih (69 odsto) kaže da je za njih izvor stresa zdravstvena zaštita, više od sedam od 10 anketiranih Amerikanaca (71 odsto) kaže da su to masovna ubistva (71 odsto, za 10 odsto više nego u istraživanju 2018).

Oko 62 odsto odraslih Amerikanaca kao izvor stresa navodi političku klimu, zbog koje ta i druga životna pitanja postaju izvor dodatne napetosti.

ZBRKA I STRES

I u istraživanju Pju centra (*Pew research center*) iz juna 2019. većina ispitanika kaže da su poslednjih godina političke debate u SAD po tonu i po svojoj prirodi postale negativnije, da pokazuju manje međusobnog poštovanja, da su manje bazirane na činjenicama i da se manje bave suštinom. Polovina ispitanika kaže da im je razgovor o politici sa ljudima sa kojima se ne slažu stresan i frustrirajući.

Značajna većina (78 odsto) kaže da "vrući ili agresivni" jezik koji izabrani političari usmeravaju protiv određenih ljudi ili skupina čini nasilje nad njima verovatnijim.

Pozivajući se na pomenuto istraživanje Pju centra, "Vašington post" konstatuje da podaci prilično sugestivno pokazuju da sveprisutni Donald Tramp izaziva mnoge negativne reakcije i stres mnogih Amerikanaca, mada je uzročno-posledičnu vezu teško odrediti. »

Kako se nositi sa stresom

Magazin "Atlantik" je 2016. davao praktične savete čitaocima kako da se pobrinu za sebe i poboljšaju raspoloženje dok čekaju na Trampovu inauguraciju: duboko disati, slušati muziku, čitati poeziju, baviti se sportom, šetati u prirodi, "hidrirati" se, jesti dobro, spavati i održavati fizičku aktivnost.

Uz citat jedne sagovornice "da je samo glasalo malo više ljudi, da samo mediji nisu rekli da Hilari Klinton prednjači...", Meri Meknoton Kasil sa Kalifornijskog univerziteta koja proučava stresni menadžment i emocionalne nevolje ukazuje na istraživanja koja pokazuju da "žaljenje na činjenice" tipa "samo da je" ne vodi oporavku. Umesto toga ona predlaže recept iz knjige o brzom oslobađanju od emocionalnih nevolja (*Rapid Relief from Emotional Distress*): "prihvatite stvarnost".

Predlaže čitaocima da zaborave na pristup "gotovo je, preseliću se u Kanadu", da stvore viziju kako će da zaštite stvari koje su im važne" i, reklo bi se sasvim američki, da se usmere na "preduzimanje akcija". Bilo da se radi o civilnom angažmanu, kandidovanju na lokalnim izborima, obavljanju dobrotvornih poslova, protestima, pisanju ili posvećivanju samo tome da se bude voljen.

Na individualnom planu, preporučivane su aktivnosti poput joge, meditacije, telesnog vežbanja i molitve. Neki psiholozi su preporučivali "kognitivno restrukturiranje", poput gledanja čaše kao polupune, a ne poluprazne.

Direktor Međunarodnog programa za proučavanje trauma Džek Saul opominje da je "fokus na brigu o sebi" nakon kolektivne traume verovatno najgora stvar koja se može učiniti, jer izolacija čini ljude ranjivijima. "Kolektivna trauma utiče na ljudske odnose – stres koji ljudi osećaju može se izraziti razdražljivošću i sukobima među ljudima. Jačanje veza sa porodicom, zajednicom i organizacijama najvažniji je preventivni pristup."

S jedne strane, 54 odsto ispitanika ponekad misli da je to što Tramp govori zabavno, ali istovremeno 55 odsto ispitanika ocenjuje da je on pogoršao ton i prirodu političke debate u SAD. To je dva puta više od 24 odsto onih koji smatraju da je Tramp tu debatu poboljšao.

Da ih Trampove izjave čine zabrinutim kaže 76 odsto ispitanika, zbunjenim 70 odsto, uznemirenim 69 odsto, iscrpljenim 67 odsto, besnim 65 odsto, uvređenim 62 odsto, uplašenim 56 odsto.

ZAVISNICI OD VESTI

Tridesetpetogodišnji politički umeren stanovnik Kalifornije San Mateo, koji je u prošlosti podržavao i demokratske i republikanske kandidate, osećao se "osakaćeno". "Osećam se ljutito, stvarno, stvarno ljutito, daleko sam više ljut nego što sam očekivao da budem." Pokušao je da uguši teskobu. Prvo je zatvorio svoj Fejsbuk profil kako bi ograničio izloženost svakodnevnoj poplavi vesti iz Vašingtona, ali je neobaveštenost o događajima takođe bila stresna. "Deo mozga želi da zna šta se događa, a onda vam drugi deo kaže: ne, ne, to nije dobro za mene!"

Više od sedam od deset odraslih (72 odsto) slaže se sa tvrdnjom da "mediji neproporcionalno naduvaju stvari", a više od polovine (54 odsto) kaže da želi biti informisano, ali da im vesti izazivaju stres.

U tom kontekstu se vide generacijske razlike: tri od pet odraslih pripadnika generacije Z (61 odsto) i milenijalaca (60 odsto), više od polovine "genXersa" (55 odsto) i polovina bumersa (50 odsto) želi da ostane informisano, mada im vesti izazivaju stres. Takav stav ima samo malo više od trećine starijih odraslih osoba (36 odsto). Skoro dvoje od pet anketiranih (39 odsto ukupne populacije) kaže da je u poslednjih godinu dana smanjilo "konzumaciju" vesti.

Direktor Međunarodnog programa studija trauma Džek Saul kaže za magazin "Atlantik" da su se ljudi tokom kampanje 2016. osećali ugroženo i teskobno, ali da je rascep u američkom društvu prethodio tim izborima. Davno pre Trampa osećala se težina institucionalnog rasizma i seksizma, ili ugroženost nekih grupa belih Amerikanaca zbog gubitka radnih mesta.

RANJIVE GRUPE

Žene će znatno češće nego muškarci reći da je dosegnuta najniža tačka u istoriji SAD (60 odsto žena nasuprot 52 odsto muškaraca). To kaže i 72 odsto Afroamerikanaca i barem polovina ispitanika u svim ostalim rasnim i etničkim skupinama (58 odsto Hispanoamerikanaca, 55 odsto Indijanca, 53 odsto belaca i 53 odsto Azijaca). Uticaj diskriminacije posebno stresno deluje na pripadnike manjina – oko 63 odsto "obojenih" kaže da ih diskriminacija onemogućuje da vode pun i produktivan život, 64 odsto pripadnika LGBT populacije kaže isto.

"Boston gloub" izveštava da što psiholozi "kopaju" dublje, postaje očigledniji osnovni uzrok oboljenja i tegoba (kao što su nesanica ili hronično osećanje strepnje) povezanih sa anksioznošću pripadnika manjina, posebno Latinoamerikanki. "Atlantik" je u novembru 2016. pisao kako oni koji su ostali "uzdrhtali i uplašeni", pre svega žene i crnci, imaju dobre razloge da budu anksiozni, s obzirom na seksističke i rasističke poruke koje je tokom kampanje izgovorio Donald Tramp o ženama koje su ga optužile za seksualni napad, o Meksikancima kao kriminalcima, o opravdanju Kju Kluks klana, o zabrani ulaska u SAD muslimanskim emigranatima, o deportaciji miliona imigranata.

Imigracija je stresni faktor za skoro polovinu Amerikanaca starosedelaca (48 odsto), Afroamerikanaca (46 odsto) i belaca (43 odsto), ali pitanje imigracije znatno je stresnije u hispanoameričkoj populaciji (66 odsto), ili među Azijcima (52 odsto).

VIRUS STRESA: Protiv Trampa i Tramp
Foto: Rosemary Ketchum; Tanjug AP Photo

POSTIZBORNI STRESNI POREMEĆAJ

Neki psiholozi na osnovu indicija koje govore da se mnogo ljudi oseća uznemireno, zbunjeno, nezadovoljno i u nevolji zbog političke klime i budućnosti nacije, govore o postizbornom stresnom poremećaju (*Post Election Stress Disorder – PESD*) čiji simptomi mogu da dovedu do potencijalnih nevolja u njihovom ličnom, socijalnom i profesionalnom funkcionisanju.

Dženifer Sviton, koja se bavi kliničkom psihologijom i proučavanjem trauma na Stanfordu i Harvardu, u magazinu "Atlantik" piše o simptomima na koje su se žalile njene klijentkinje i prijateljice sa društvenih mreža: "Nisam spavala dva dana..." Mnogi od njenih pacijenata kažu da imaju problema sa spavanjem i fokusiranjem na poslu ili se više svađaju sa članovima porodice: "Ne mogu da prestanem da jecam..."; "Imam noćne more..."; "To me podseća na vreme kada sam bila seksualno napadnuta..."

DETINJASTO DRUŠTVO

Pripadnici generacije bejbi bumersa i onih koji su od njih stariji, znatno manje su podložni uticaju stresa nego što je to slučaj s pripadnicima generacije X i Z – pripadnici generacije Z (5,8 na skali od 1 do 10), generacije X (5,5), milenijalci (5,4), bumersi (4,2), stariji (3,0).

Međutim, Nensi Molitor kaže da većina njenih psihijatrijskih pacijenta u Čikagu – od milenijalaca do onih u osamdesetim – donose na kauč političke teme. Pred predsedničku inauguraciju 2016. uočila je skok anksioznosti. Naglašava da u 28-godišnjoj praksi nije srela takav nivo stresa. "Neki ljudi su mi rekli da su u žalosti, da su izgubili libido", kaže ona.

"Očito, ovo treba navesti: vaša sposobnost održavanja erekcije ne bi trebalo da zavisi od toga ko stanuje u Beloj kući", ironiše kritičar nauke Aleks Berezov (iz lobističke organizacije Američki savet za nauku i zdravlje), koji je u februaru 2017. vatreno tvrdio da takozvani postizborni stresni poremećaj nije stvaran, već da je reč o tome da Amerika u 21. veku postaje plitko, samocentrično, detinjasto društvo neznalica u kome politika pravi budale od inače racionalnih ljudi i u kome vlada manir patologizacije i viktimizacije svega.

On piše kako je vitriol kojim su politički protivnici ciljali predsednika Džordža Buša naterao psihijatra i političkog komentatora Čarlsa Krautamera da lomi jezik oko termina "Bušov sindrom rastrojstva" (*Bush Derangement Syndrome*), koji je široko prihvaćen, pa su panditi kasnije govorili o "Obaminom sindromu rastrojstva", "Trampovom sindromu rastrojstva"...

"Sada izgleda da neki psihijatri žele da tim satiričnim dijagnozama daju auru medicinskog autoriteta", piše on, naglašavajući da nova psihijatrijska dijagnoza postizbornog stresnog poremećaja (*Post Election Stress Disorder PESD*) nije uvrštena u dijagnostički priručnik za duševne poremećaje, nije ni u jednom priručniku, već da izgleda da je tu "dijagnozu" novembra 2016. u potpunosti fabrikovao jedan bloger na sajtu *Psychology Today*." On se obrušava na "kadar psihologa koji su spremni da napune svoje džepove podstičući takve pustolovine, što je sramota za njihovu profesiju...".

Psiholozi su razložniji u opisu tog psihološkog fenomena: Tomas Plant sa Braun univerziteta piše na sajtu *Psichology Today* da iako je potrebno vreme da se dovrši i objavi (posebno sa američkim sistemom stručne recenzije koji se koristi u nauci) kvalitetno istraživanje utemeljeno na dokazima, izgleda da preliminarni podaci sugerišu da postizborni stresni poremećaj realno postoji.

Istraživanje Američkog udruženja psihologa pokazuje da su Amerikanci pod povećanim nivoom stresa, da ispoljavaju mnogo više brige za svoju ličnu sigurnost nego ranije, a da povećan nivo stresa dovodi do većeg broja telesnih i mentalnih zdravstvenih simptoma, od glavobolje, preko osećaja teskobe i anksioznosti do depresije.

I Dženifer Sviton piše u *Psichology today* da postizborni stresni poremećaj (PESD) nije naveden kao jedna od mentalnih bolesti u dijagnostičkom priručniku psihologa DSM-5, ali da je to fenomen koji se ipak oseća u stvarnosti.

Bezbroj Amerikanaca izveštava da se oseća uznemireno, traumatizovano, na rubu teskobe, besano, besno, beznadežno, izbegava vezu, usamljeno je i iznenada progonjeno prošlim traumama za koje se verovalo da su zakopane. Naravno, ne postoji samo jedna vrsta Amerikanaca koja je iskusila ove vrste simptoma, niti je samo jedan razlog za to. Čini se da postoji neka vrsta kolektivne traume (ili barem stresa). ¶

MILAN MILOŠEVIĆ

Iz salona Berte

Foto: Marija Janković

Haljine, venčanice, odela, šeširi, tašnice po modi koja je u 19. i početkom 20. veka krasila Srbiju, na izložbi u Muzeju primenjene umetnosti

Muzealci tvrde da će izložba imati veliku posećenost ako ispuni jedan od ova dva uslova: ako prikazuje dela poznatog autora ili ako prikazuje svima blisku temu. Izložba "Moda u modernoj Srbiji" je tek otvorena u Muzeju primenjene umetnosti u Beogradu, i za sad potvrđuje navedenu tezu stručnjaka.

Draginja Maskareli, kustos ove izložbe, izabrala je 81 modni predmet iz 19. i s početka 20. veka koji se čuvaju u muzejskoj Zbirci tekstila i kostima, i reprodukcije građanskih portreta i dokumentarne građe iz različitih javnih i privatnih zbirki. Svaki od tih eksponata ima svoju životnu priču.

Smatra se da je tvorac ženske mode u Srbiji kragujevački terzija Ljuba, koji je 1824. godine konstruisao nacionalni kostim za kneginju Ljubicu i njenu ćerku Petriju. U to vreme, u evropskim zemljama u kojima je jačala nacionalna ideja, bilo je uobičajeno da se konstruiše, da se odredi nacionalni kostim kao važan deo vizuelnog identiteta zemlje i, naravno, kao lični identitet vladarske porodice. Povod da srpski dvor angažuje Ljubu bila je Petrijina udaja za Todora Bajića od Vardarije, pripadnika zemunskog ogranka trgovačke porodice Bajić, a kostim je prva obukla ipak Ljubica i to na dan ćerkine prosidbe. Autorka izložbe Draginja Maskareli navodi da su osnovnu varijantu ženskog nacionalnog kostima činili: fistan – duga haljina sa karakterističnim srcolikim dekolteom; košulja, marama za pokrivanje dekolteа; bajader – široki svileni pojas; libade – kratak žaket sa širokim rukavima; i oglavlje – fes i tepeluk. Kreacija kragujevačkog terzije Ljube, nacionalni kostim, bio je obavezan i narednih decenija. Tako je, na samom početku 20. veka, takođe u promotivne svrhe, kraljica Draga Obrenović naručila poseban dvorski kostim – htela je da se pokaže kao prva kraljica Srpkinja posle kneginje Milice. Vladislav Titelbah je napravio nacrte po uzoru na srednjovekovnu vlastelinsku odeću, kostim je izrađen u ženskoj Radeničkoj školi, a ukrašen je vezom u terzijskoj radnji Svetislava J. Kostića.

Sredinom 19. veka u Evropi započinje doba takozvane moderne mode. Modni centar je Pariz, a njegove kuće visoke mode postaju uzori koje konfekcija reprodukuje, a oni postaju dostupni širim društvenim slojevima. Draginja Maskareli ukazuje da na taj način moda dobija internacionalni karakter

Alkalaj

Venčanica Danice Paligorić

Foto: Veselin Milunović

i demokratizuje se, pritom, zahvaljujući pojavi kreatora, dobija status lepe umetnosti. Iz tog perioda, kao primer visoke mode, na izložbi je večernja haljina iz 1909. godine sašivena u pariskom ogranku modne kuće "Redfern". Pripadala je Eleni Jeli Ristić iz Pariza, unuci političara i istoričara Jovana Ristića, a nosila ju je na svojoj veridbi sa Vojislavom Todorovićem, konjičkim oficirom iz Beograda. Haljinu je dizajnirao modni kreator i jedan od partnera vlasnika "Redferna", Čarls Pojnter Redfern, a model je dva puta objavljen 1909. godine u prestižnom francuskom modnom magazinu "Les Modes". Nakon venčanja u Nici, par je živeo u Beogradu gde je Elena prenela i svoju "Redfern" haljinu. Na "Redfernovoj" listi visoke klijentele bila je i kraljica Natalija – britanski modni magazin "The Queen" objavio je 18. septembra 1897. godine da je srpska kraljica Natalija u pariskom ogranku "Redferna" kupila brojna *chef d'oeuvres*.

Modeli koje je lansirala ta modna kuća bili su dostupni Beogradu i Beograđankama, barem njihova *tailor made* odeća – ženski kostimi krojeni po istom principu i od sličnih materijala kao muška odela, zato što su mogli da se kupe kod Živote Lazarevića, muškog krojača. On se godinama "bavio po najvećim i najmodernijim krojačkim radnjama u Beču, Berlinu, Parizu i Petrogradu", kako se reklamirao 1902. godine u "Malom žurnalu", pa je naučio dobro da izrađuje "najmodernije ženske kostime tako zvane *Genre Tailleur*". Na fotografiji odabranoj za izložbu, takav kostim nosi Danica Simić, ćerka trgovca i političara Davida Simića i buduća žena vlasnika mladenovačke Banje Selters, dr Stavre Atanasijevića.

Početkom 20. veka, sve veći broj krojača muške i ženske odeće i druge zanatlije za oblast odevanja i mode koji su u inostranstvu usavršili zanat, uspevaju da pariraju fabričkoj robi iz inostranstva. Autorka izložbe nabraja da su za posebno ugledne majstore u Beogradu važili obućar Miloš Savić, krojači muškog »

Fotografije: Marija Janković

odela Marko Petronijević, Života Lazarević i Trifun Jovanović, i krojačice ženskog odela Berta Alkalaj i Sofija Švarc. Po mnogima, najatraktivniji eksponat izložbe je venčana haljina sašivena u krojačkom salonu Berte Alkalaj. Nosila ju je Danica Paligorić, ćerka kragujevačkog trgovca Trifuna Paligorića, na venčanju sa pešadijskim majorom Nikolom Jorgovanovićem u Nišu 1911. godine. Venčanica je svilena, bež boje, sa detaljima od mašinske čipke. Uz nju su sačuvani i deo nevestinog venca, rukavice i cipele, fotografije, pozivnice za venčanje, jelovnik na svadbenom ručku, red igara i druga slična dokumenta.

Iz vremena mode siluete turnira, to je podupirač koji se nosio pozadi i imao je funkciju da proširi samo zadnji deo suknje, izložena je venčanica od belog svilenog satena koju je nosila Draga Kandić na venčanju sa istoričarem i političarem Ljubomirom Kovačevićem, u Beogradu 1878. godine. Venčanica je princes kroja, što znači da nije sečena u struku već vertikalnim šavovima prati liniju tela naglašavajući grudi i kukove. Turnir haljine nosila je i kneginja i kraljica Natalija Obrenović, koja je u srpskom društvu važila za modnu ikonu.

I pored dominacije pariske mode, u Srbiji je ostao trag osmanske mode u kroju, načinu dekoracije i izboru materijala od koga su pravljene bindali haljine. Bindali na turskom znači hiljadu grana, što u slučaju ove haljine označava vezene cvetne ukrase. Šivene su uglavnom od tamnoplavog ili tamnoljubičastog svilenog somota, a žene su ih najčešće nosile tokom svadbenih obreda. Na izložbi su pokazane dve bindali haljine, nošene su u srpskim porodicama sa Kosova i Metohije. Draginja Maskareli objašnjava da je haljina od tamnocrvenog svilenog somota deo porodičnog nasleđa Poleksije Stanković iz Mušutišta na Metohiji, a da se haljina od tamnoljubičastog somota prenosila kao deo miraza s generacije na generaciju ženskih potomaka Sultane Isailović, rođene Kočmanović, iz Prizrena.

Izložba "Moda u modernoj Srbiji" priča, naravno, i o muškoj modi, i o modnim detaljima, o zanatima, trgovini i industriji, o modnoj reklami, o ukusu, o bogatima i siromašnima, o vremenu kada je bilo ljubavi i volje za vez po haljinama. Sve to je u Muzeju primenjene umetnosti do 31. januara iduće godine. ¶

SONJA ĆIRIĆ

Da li ste n

Pozorište nije deo života za više od 90 odsto stanovnika Srbije i obrnuto. Šta možemo da uradimo povodom toga

Ako je pozorište daleko od vas fizički ili zato što vam njegove teme i estetike nisu bliske, znajte da bi ono moglo da nastane i u vašem stambenom bloku. Ono bi došlo kod vas, sa ciljem da u vašem okruženju otkrije pojave i ljude koji su nevidljivi. Predstavu takvog pozorišta stvarali bi svi koji to žele. Na primer, vaš komšija sa petog sprata koji je u invalidskim kolicima, koga retko viđate i sigurno nemate pojma sa kakvim se sve problemima svakodnevno bori. Naročito vam ne pada na pamet da bi on mogao da pleše, jer kako može da pleše neko ko je u invalidskim kolicima? Pogledajte predstave grupa "Hajde da" i PER ARTA, videćete da je to moguće. A da li bi devojčica sa smetnjama u razvoju mogla da peva ili svira? Ne znate? Nije vam to palo na pamet, kao ni za komšiju u invalidskim kolicima, devojčicu sa smetnjama u razvoju, romskog dečaka koji pere šoferšajbne na raskrsnici, kao i za bivšeg zatvorenika koji bezuspešno pokušava da nađe čestit posao. Svi su oni za vas nevidljivi članovi društva.

A da li se možda i vi osećate (ponekad) nevidljivim? Da li imate utisak da društvo jednostavno ne obraća pažnju na vaš problem i da ste usamljeni i izolovani? Da li biste hteli da ljudima oko sebe skrenete pažnju na problem koji vas muči? Ako se uključite u predstavu, ako participirate, došli biste u priliku da se na sceni postavi vaš nevidljivi problem. Moglo bi se ispostaviti da vaš problem muči mnoge sugrađane i mogli biste zajedno da proigravate situacije koje su u vezi sa tim problemom i zajedno da tražite rešenje. Ovaj vid pozorišta zove se Forum teatar. Forum praktikuje Aps Art, Centar za pozorišna istraživanja Novi Sad, Kulturanova... I pozorište zajednice i Forum

evidljivi?

***Neću da ćutim*, AP "Branislav Nušić", Šid** Foto: Momislav Janjić

Iz predstave *Prozor* Forum teatra iz Novog Sada Foto: Ivana Pejak

teatar deo su primenjenog pozorišta. Šta je primenjeno pozorište? To je takozvani kišobran pojam koji obuhvata različite pozorišne tehnike i metode koje se međusobno prepliću i ukrštaju stvarajući nove pristupe pozorištu u skladu sa potrebama zajednice. To su, na primer, inkluzivno pozorište, pozorište u obrazovanju, pozorište za zajednicu, pozorište u zatvoru, pozorište u muzeju...

Primer: Aps Art radi sa zatvorenicima. U njihovoj predstavi *Banja robija* zatvorenici govore o svojim zatvorskim iskustvima i začaranom krugu zatvor–prekršaj–zatvor, a publika prestaje da ih gleda samo kao prekršioce zakona. Nakon predstave vodi se razgovor sa publikom – neizbežna tema je društvo i njegov odnos prema ljudima iz zatvora. Drugi primer: grupa "Hajde da" stvara plesne predstave sa osobama koje imaju teškoće u kretanju, a mi, publika, vidimo šta sve lepo mogu pokret i ljudsko telo da urade. Treći primer: nastavnica koja je završila master program "Primenjeno pozorište" na Akademiji umetnosti u Novom Sadu i radi u osnovnoj školi, odlučuje da uključi sve u odeljenju u stvaranje predstave. Umesto da decu deli na talentovane i netalentovane, združuje ih u veselu pozorišnu zajednicu. Ta deca su, zbog predstave, udružila sve svoje sposobnosti i talente, što je naravno povećalo i njihovo drugarstvo i samopouzdanje. Četvrti primer: u Narodnom muzeju u Kikindi prave pozorište senki preko koga decu upoznaju sa pričom o mamutu čiji su ostaci muzejski eksponat. Pozorište u muzeju odvija se i u Galeriji "Pavle Beljanski", Galeriji Matice srpske...

Takvih grupa i umetnika nije mali broj. Najviše ih ima u Beogradu i gradovima Vojvodine. Umetnici posvećeni ovoj vrsti pozorišta rade godinama pa i decenijama, ali jako mali broj ljudi zna za njihov rad. Zašto? Primenjenim pozorištem se kod nas uglavnom bave trupe koje idu od projekta do projekta, od jednog do drugog konkursa, jedva sastavljajući kraj s krajem. Često se naziva i alternativnim pozorištem, što će reći "drugim", i kao takvo deli hudu sudbinu svega drugog u Srbiji. No, primenjeno pozorište može biti i Narodno pozorište. Kada je Škotska krenula u kulturnu emancipaciju od engleskog uticaja, formirali su National theatre of Scotland (a to je bilo, nećete verovati, pre koju deceniju). Namera im je bila da ujedine sve građane Škotske tako što će im krenuti u susret svojim predstavama. Njihova misija je uspela i postali su poznata evropska institucija – njihovi predstavnici su gostovali na Sterijinom pozorju pre četiri godine.

No, National theatre of Scotland nije usamljen slučaj. Naprotiv! Kada je pozorište dobro, ono je u suštini uvek pozorište sopstvene zajednice. Tako je oduvek i svuda – od savremene Indije od drevne antičke Atine. Na Velikim Dionisijama, na primer, učestvovali su, bilo kao izvođači ili kao publika, svi slobodni, punoletni građani Atine i njihovi gosti iz prijateljskih gradova. Svaka nova tragedija, danas ih znamo kao dramsku lektiru, u vreme kada je prvi put izvedena otvarala je važno pitanje za grad Atinu. A šta je s nama? Institut za proučavanje kulturnog razvitka je do sada sproveo dva istraživanja pozorišne publike. U oba istraživanja je utvrđeno da najvažniji razlozi za retke posete pozorištu u Beogradu nisu direktno vezani za rad pozorišta i njegove karakteristike, nego za društveno-ekonomske uslove u kojima publika egzistira i dominantne vrednosne orijentacije u društvu. Takođe je utvrđeno da veći deo pozorišne publike ima visoku stručnu spremu. Ako se ima u vidu da građani sa fakultetskom diplomom čine tek nešto više od 8 odsto naše ukupne populacije, lako se može zaključiti da je za više od 90 odsto stanovnika Srbije pozorište nevidljivo i da su oni nevidljivi za pozorište – živimo u jednoj državi, ali u različitim svetovima. Šta možemo da uradimo povodom toga? ¶

MARINA MILIVOJEVIĆ MAĐAREV

Glad je vatra

Pre četvrt veka, preranom i prebrzom smrću Milana Mladenovića sa scene je nestala Ekatarina Velika, rok grupa čiji su najbolji albumi jedan od glavnih razloga zašto se treba založiti da se rokenrol retroaktivno konačno prepozna kao deo ovdašnje kulturne baštine, kanonizovan u istom rangu sa najvažnijim filmovima, romanima ili slikarskim radovima iz tog perioda

Foto: Goranka Matić

Verovatno nije bilo toliko puta ispričane storije iz mitologije domaćeg rokenrola kao što je to priča o Ekatarini Velikoj. Savršeno sledeći obrazac "ukletih pesnika", ova epizoda nam se stalno iznova prezentuje kao mračna i tužna, zbog nesrećnog kraja svih učesnika. Ali, šta zapravo ima nesrećno u tim životima koje su proveli iskreno verujući u nešto i praveći pesme što su nam ostale kao trajno dobro?

Milan Mladenović svakako je jedna od najznačajnijih figura ovdašnjeg rokenrola, jer je sa uspehom preneo književni model romantičarskog pesnika, zabrinutog nad sudbinom sveta, usadivši ga duboko u ovdašnju rok ikonografiju. Grupa Ekatarina Velika tako je sudbinski postala deo opšte umetničke boemije 20. veka, tog verovanja u prokletstvo umetnika, koja je na svoj način pobila dovoljno slikara i pesnika pre njih, čak i u našim krajevima. I to je cela istina o njima, mimo muzike... sa druge strane, samo muzika ostaje, jer sve to ne bi funkcionisalo da Milan nije tako opasno pevao i dobro svirao gitaru; da Magi nije bila tako smela za klavijaturama i dobar aranžer iz senke; da Bojan nije svirao te melodije na basu; da nisu uvek imali sjajne bubnjare.

Iz današnje perspektive, jasno je – u svem tom perfektnom sviranju celog benda, u Milanovoj neprepričljivoj strastvenosti u pevanju, krila se ozbiljna namera: Ekatarina Velika je bila san o drugačijoj *mainstream* kulturi u Jugoslaviji, pre svega civilizovanijoj. Njihova muzika je svedočanstvo da ona jeste bila moguća.

BITKA ZA NAJBOLJU PROŠLOST

Pre neku godinu bio sam pozvan da prisustvujem pesničkoj večeri posvećenoj Milanu Mladenoviću, u svojoj staroj školi, Prvoj beogradskoj gimnaziji. Devojke su recitovale stihove koje je svojevremeno u ko zna kakvim mračnim i svetlim časovima Milan sastavljao, pa ih onda doterivao na probama, pre svega pred Magi Stefanović i Bojanom Pečarom. Stvarno je nemoguće bilo zamisliti da će ikad iko te reči, uglavnom sastavljene od neke muke, jednog dana izgovarati kao ozbiljnu poeziju, tamo negde pored Dučića ili Rakića. Ono što je bilo najdirljivije svakako jeste činjenica da su devojke, možda ne sa punim razumevanjem, ali svakako sa velikim uverenjem, davale sve od sebe pokušavajući da ožive te pesme sada ograničene na papir.

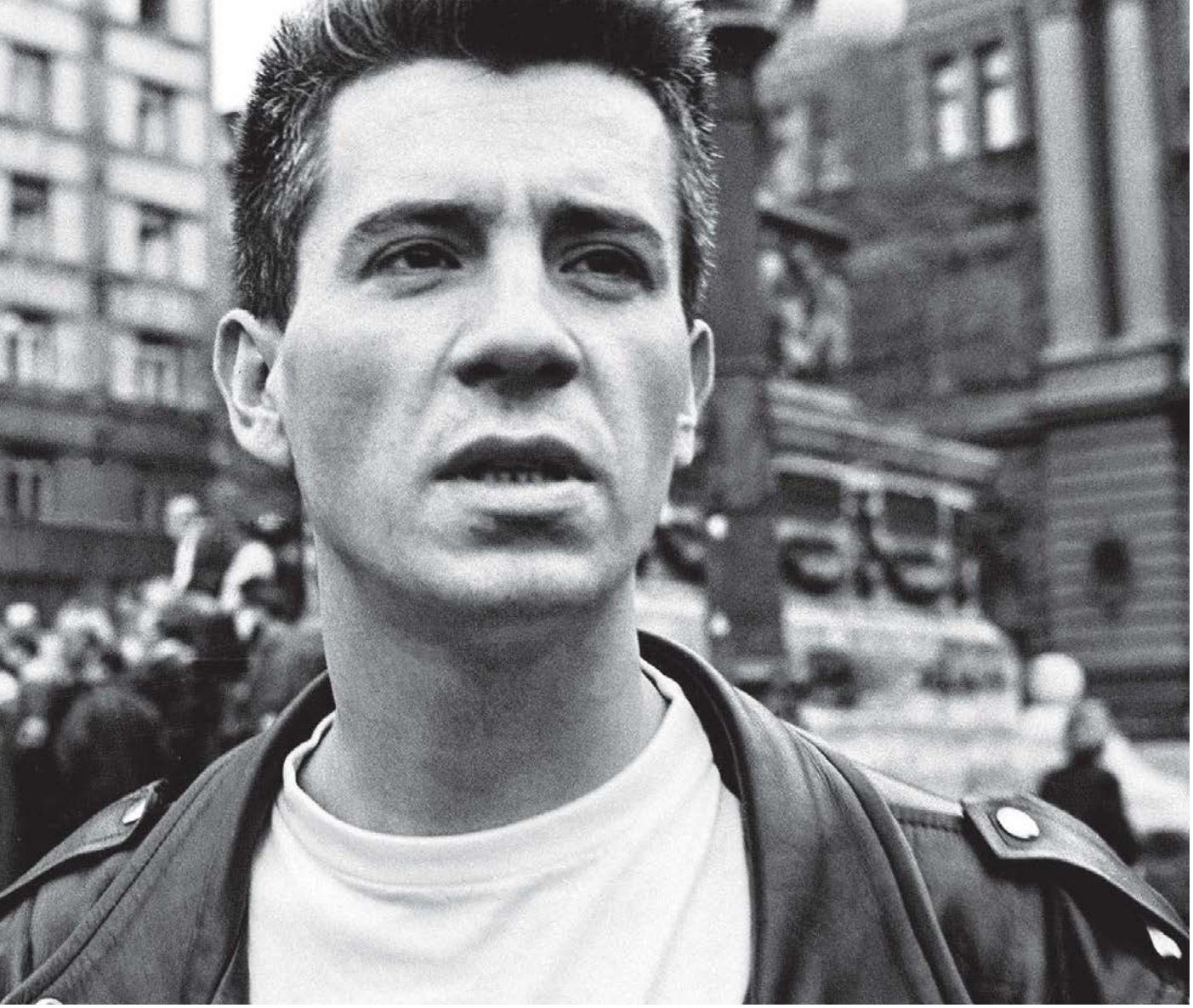
Tako sam s lakoćom shvatio kako živimo u jednoj novoj realnosti, te da je u doživljaju onih koji nisu tad živeli zapravo zapisana jedna nova emocionalna istorija jugoslovenskog rokenrola. U njoj su se bendovi iz prošlosti, koje doživljavamo kao značajne, povukli u sve dalje sećanje – nekom je još uvek sve to važno, jer se priseća ove ili one pesme – ali polako se raščišćava šta je od svega toga ostalo kao deo kolektivne kulture koja se deli na nekada zajedničkom prostoru, odnosno šta se još uvek svuda pušta i sluša. Tu je jedna grupa daleko ispred mnogih čiji nas je broj prodatih ploča i ljudi na koncertima svojevremeno fascinirao... I dok većina nekada popularnih imena polako tone u zaborav i premešta se u enciklopedije, pritisnuta teretom ispadanja iz mode – shvatamo da svi oni ostaju na neki način u zasenku Ekatarine Velike, koja naizgled neobjašnjivo još uvek živi među današnjom omladinom.

POSTOJI RAZLOG ZAŠTO JE TO TAKO

Malo je teško verno preneti današnjoj deci, odrasloj u opštem svinjcu konzumerizma, kako je izgledalo živeti u asketskim vremenima kad su se sve institucije – od porodice, preko partije i vojske, pa do novca – činile neuništivo monolitnim, a putevi kroz život uskim i ubistveno monotonim. Kad je sve bilo isto sivo i musavo, kad ništa nije bilo drugačije, i kad su sva vrata ka bilo čemu samo tvom, bila naizgled zatvorena. Osim ako ih nekako sam ne otvoriš.

Kad se želelo više nego što se smelo.

Milan je uglavnom smeo ono što je želeo, dajući primer drugima, te je Šarlo Akrobata bio ona prava revolucionarna grupa našeg novog talasa, muzički, po stavu i porukama u tekstovima – neukrotivi album *Bistriji ili tuplji čovek biva kad...* (1981) svakako i dalje spada u sam vrh originalnosti na našoj sceni i tačka sa koje se uspešno poredimo sa svetom. Dečko koji je pre toga *Paket aranžmanu* dao njegov najemotivniji momenat – *Ona se budi*, tu pesmu čiji teskobni svet tako opasno liči na žensku realnost bilo kad – nije mogao da pogreši, jer je sledio jedi-

no sebe i svoje doživljaje. Da je samo kroz ovu grupu postojao, opet bi bio upamćen.

Ukoliko je u Beogradu potom uopšte egzistirala popularna grupa koja je, na duže staze i stabilno, predstavljala ono umetničko u rokenrolu, to je bila Ekatarina Velika. Mada je stavljanje umetnosti i rokenrola u istu rečenicu uvek nekima izgledalo kao kontradikcija, u njihovom slučaju sigurno je bilo sa pravim razlogom: uspeli su da opišu iskustvo postojanja *tada i ovde* na način na koji to niko nije uradio, kreirajući rokenrol sredstvima jedan paralelan poetski svet. Poezija koju su na svoj način živeli EKV bila je otelotvorenje jedne moguće gradskosti, što je tražila i nalazila skrivena značenja i mistiku u urbanim pejzažima, tamo gde ih naizgled nije moglo biti. Ovo krajnje individualno proživljavanje stvarnosti, kao pogled na svet, bilo je potpun opozit kolektivizmima svog doba, a pre svega vladajućem jednopartijskom društvenom uređenju u socijalističkoj domovini, dovodeći ga odozdo u pitanje. Razvejani pre pravog razvejavanja, mnogi su osećali da nešto nije u redu u zemlji Jugoslaviji, ali niko to nije tako lepo rekao, čineći čast srpskohrvatskom jeziku.

Najbolji primer za to kako je poetsko postalo političko u pesmama Milana Mladenovića, jeste stvar pod imenom *Budi sam na ulici*. Prva generacija istinski usamljenih u velikim gradovima bivše Jugoslavije prihvatila je oberučke ovu poruku kako ostati svoj, uprkos razuzdanoj gomili, jer je osamdesetih zvučala kao pesnička definicija životne situacije rokenrol manjine – epohe su se promenile, ali i danas ovaj iskaz sa lakoćom može nositi težinu privatnog političkog programa u vreme nasilnog digitalnog populizma kome smo izloženi svakodnevno.

Nimalo nas neće utešiti saznanje da je još u Milanovo vreme bilo slućeno da ne treba pripadati tom svetu u kome je sve surovo relativno, i nikakvi moralni oslonci ne mogu postojati mimo gole moći, fizičke ili finansijske. On je bio savršeno jasan u svojim osetljivim predosećanjima, to već znamo. Brutalno je saznanje da Milanovi stihovi zapravo mnogo više ocrtavaju Srbiju danas nego Jugoslaviju nekad.

ROĐEN TAČNO U ČAS DA VIDI

Ukoliko je provokativna muzika Discipline kičme odgovarala vremenima prvih demonstracija, kad je još neke vere u povoljan ishod za običnog čoveka moglo biti, danas kad nade naizgled više nema u ovoj namerno izazvanoj zbrci, muzika Ekatarine Velike se ukazuje kao ona koja pruža utehu. Neophodnu emotivnu crvenu liniju bez koje život i nema zbog čega da se vodi.

Debi album *Katarina II* (1984) ostaće uvek draga, snažna i naivna uspomena iz perioda sa početka osamdesetih – prvog posle Tita – kad je još iole bilo dozvoljeno sanjati nešto bolje... ali i na njemu nalazimo Milana kako stalno nešto nagoveštava – poslušajte samo pesmu *Geto* u kojoj je "rođen tačno u čas da vidi...", i ne kaže šta je to tako užasno da ostaje neimenovano, ali prepušta gitarskom solu da opiše – tako je na kraju i bilo: ono što se kasnije desilo, nije se moglo zabeležiti »

rečima, osim u formi međunarodnih sudskih spisa. Sledeća ploča *Ekatarina Velika* (1985) bila je programska ploča, stilski skok u magično i začarano – drugačiju egzistenciju koju su neki priželjkivali – ali je imala svojih pretencioznosti koje će ih ponekad pratiti. Tek je *S' vetrom uz lice* (1986) ustoličio ovaj bend kao najsnažniji drugačiji glas na pop rok sceni kod nas, sa one strane Discipline kičme ili Laibacha – nekoliko pesama su naprosto antologijske, energija zarazno zdrava. Produkcijski najfinije izrađen album *Ljubav* (1987) mnogo puta je okvalifikovan kao njihov najbolji, i svakako dobar za prvi kontakt sa grupom – publika onog doba ih je konačno sustigla i shvatila, te su od te godine nekako prihvaćeni kao jedan od poznatijih ovdašnjih sastava, doduše u tada popularnom "dark" fazonu. Svejedno, ova dva albuma zajedno predstavljaju vrhunac EKV i nove gradske lirske pop estetike koju su zastupali.

TRAGEDIJA JEDNOG BENDA, JEDNE EPOHE, JEDNE ZEMLJE: EKV 1989. godine
Foto: Goranka Matić

Svi se slažu da je *Samo par godina za nas* (1989) najava totalnog pomračenja koje će uslediti, a dve ploče iz vremena razornog raspada zemlje – *Dum Dum* (1991) i *Neko nas posmatra* (1993) – predstavljaju to ljudsko zgasnuće samo po sebi. Ali ta poslednja dva dela nam samo prenose jednu tragičnu emociju, koja je odgovarala prilikama u kojima su nastala – ono što nigde ne piše jeste da i na njima ima vanredno osetljivih pesama, koje u ukupnom opusu grupe možda spadaju u ona sporedna ostvarenja, ali dokazuju da je grupa do kraja zadržala najviši mogući autorski standard.

I pre nego što nam je trebao, imali smo u Milanu pesnika koji je opisao dolazak neshvatljivog, apsolutnog zla među ovdašnjim ljudima. Mi danas nemamo nikog ko bi čak i običnim rečima opisao dubinu izmanipulisanog potonuća i forsirane moralne zalutalosti čitave generacije ratnih i poratnih, ovde rođenih. Pišući u osamdesetim, Ekatarina Velika postala je hroničar sumraka korumpiranog društva, koje je jedino u izazivanju rata moglo da doživi ostvarenje svoje prave, grabeške prirode.

OVDE JE OPET NEKO NAPRAVIO GREŠKU

Generacija "novog talasa" nije pristajala na opštu laž u kojoj se tako lepo živelo u SFRJ, pred Titovu smrt. Pravi ishod sistematskog korumpiranja društvenim stanovima, jeftinim automobilima i belom tehnikom, te drugom robom široke potrošnje iz sedamdesetih, bio je moralna sedativiziranost grandioznih razmera, koja je otupela ljude do vremena u kojima je rat stvarno mogao da počne. Jugoslovenski ratovi proizvod su duboke korupcije koja je uništila društvo iznutra – a njihov konačni bilans doneo je samo još para i moći za najbogatije, pa se oni po svojoj socijalnoj dimenziji ni po čemu nisu razlikovali gde god da su vođeni. Nije čudo da je jedna od omiljenih Milanovih knjiga, a čitao ih je mnogo, bila *San rata* (1980) Nemanje Mitrovića – kao da ovde rat nikad nije sasvim prestao i čuvan je u vidu alternativnog političkog scenarija za sve vreme trajanja zajedničke zemlje. Milanov rad zato je krunisan stavom antiratnog aktiviste, onda kad je Jugoslavija počela da se rastaje od sebe. Jedino je takva vrsta pobune bila ostala svim malim ljudima na vetrometini istorije u šta se SFRJ pretvorila.

Pre mnogo godina, baš u vreme kad se Ekatarina Velika pojavila, upoznao sam u Sloveniji jednog starog gospodina koji je svojevremeno imao čudnu sudbinu – bio je prisilno regrutovan u nemačku vojsku, odakle je prebegao u partizane, gde je odbio da nosi pušku, izabravši sanitet. I nisam izdržao, toliko sam do tad pročitao o vojnim sukobima, a nisam znao osnovnu stvar, te sam ga prostodušno upitao: kakav je osećaj biti u ratu? Nikad neću zaboraviti šta mi je rekao: "Nije toliko strašno kad se puca, onda znaš gde je opasnost – strašno je kad je tišina, onda ne znaš odakle opasnost preti. A u ratu su svi sadisti na slobodi i mogu da rade šta žele."

Setio sam se ovih poslednjih reči toliko puta od kad je počeo novi krug nasilja na Balkanu – štaviše, one su mi glavno merilo da li smo u ratu ili nismo. Po svemu sudeći, osećaj stvarnosti koju sad imamo u Srbiji nije daleko od toga: kao da su se sadisti možda samo malo pritajili, ali su još uvek tu i mogu da rade šta žele. U tom smislu, rat koji je počeo 1991. još uvek nije prestao. I zato Milanova antiratna misija nije završena, i dalje je aktuelna kao što je bila i onomad na kamionu projekta *Rimtutituki* dok je kružio centrom Beograda.

Budući da nam se realnost od tada više puta prekidala i raspadala, dok od nje nisu ostale samo kulise, pesme Ekatarine Velike putovale su do danas kroz vreme kao neka vrsta zasebnog sveta, u kome je moguće živeti u miru sa sobom. Ekatarina Velika je, naime, pokušala da nam pokaže da takav život ni kod nas nije nemoguć – jedan život u kome svako može biti ono što jeste, umesto da mora biti ono što nije.

U vremenima kad su političke prilike agresivno upadale u privatne egzistencije i menjale ih, Milan nas je učio da živimo u skladu sa svojim emotivnim istinama. I da ih čuvamo, jer je jedino pravo svetogrđe ići protiv sebe. ¶

DRAGAN AMBROZIĆ

ZORAN STANOJEVIĆ

Profesionalni amateri

Boks meč godine održan je u subotu, 9. novembra u Los Anđelesu. Megdan su podelili Britanac nigerijskog porekla Olažid Olatudži i Amerikanac Logan Pol. Kategorija lakoteška, to jest ona do 89 kilograma, milioni gledalaca širom sveta, a toliki je u dolarima bio i nagradni fond za pobednika. Nije neobično ni to što je obojici boksera starih 26 i 24 godine ovo bio prvi profesionalni meč i odmah su izašli na glavnu scenu. A "predgrupe" su im bili dugogodišnji šampioni koji treniraju od malena. Možda nedostaje samo ključni deo vesti, Olatudži i Pol nisu sportisti već čuveni jutjuberi, s tim da se Olatudži zapravo predstavlja kao Ksi. I dobio je na poene.

Subotnji boks meč nije bio njihov prvi susret u ringu. Boksovali su pre godinu dana u Mančesteru pošto je Ksi izazvao Logana i njegovog mlađeg brata Džejka, ko se usudi prvi da mu izađe na crtu. Beše to amaterski meč "belih kragni", kako se to kaže. Nešto poput dobrotvornih fudbalskih utakmica kada glumci igraju protiv pevača.

Bio je to najveći internet događaj na svetu do tada, sa dvadeset hiljada ljudi na licu mesta, dva i po miliona gledalaca na internetu uživo i 19 miliona naknadno. Tada je bilo nerešeno, ali je interesovanje za njihovo pesničenje i spremnost gledalaca da plate da to vide na internetu podstaklo ideju da se cela predstava digne na viši nivo.

Jutjuberi su se zvanično registrovali kao bokseri, ozbiljno se spremali i po profi pravilima i uslovima boksovali šest rundi po tri minuta, bez zaštitnih kaciga. Logan Pol priželjkuje revanš, Ksiju je dosta, kaže.

Oba boksera ili jutjubera karijeru su počela kao tinejdžeri, pre desetak godina, kačeći svoje videokritike kompjuterskih igara. Dobro im je išlo pa su krenuli da diversifikuju, pre svega na rep muziku (Ksi) i putopise (Logan Pol). Pravili su onlajn skandale, ekscese, formirali i raskidali jutjub grupe zabavljača uz konstantan rast pratilaca (po 20 miliona svaki) i zarade. Onda su se dosetili da naprave obračun, i to pravi, muški, ko je jači od koga, na nivou ranih tinejdžerskih godina kada se pesnice visoko vrednuju. Rijaliti za one koji se podsmevaju rijalitiju. San svakog klinca koji instalira kameru i mikrofon i nudi svoju "ekspertizu" svetu.

Bilo bi smešno, ponekome možda i žalosno, da se iza ovakvih akcija ne krije ogroman novac. S tim da su za mlade srpske jutjubere stotine ili hiljade evra već dovoljno privlačne da se batali sve drugo, uključujući i mozak, i prepusti zadovoljavanju uglavnom niskih strasti gledališta.

Tako smo poslednjih nedelja imali skandaloznu raspravu Bake Praseta, Čode i Kike, domaćih jutjub zvezda, kojoj samo činjenica da je Kika devojka smeta da se pretvori u pravo šaketanje, pod uslovom da je neko spreman da za to plati kartu.

Jer i sami jutjuberi, svetski i srpski, otvoreno govore da sve to rade samo zbog para i klikova.

Što otvara pitanje mogu li se i neki obračuni na Tviteru materijalizovati samo ako se pronađu izdašni sponzori. Takmičara i volje za makljažu ne manjka. ¶

PRODAJA & PRETPLATA

ŠTAMPANO IZDANJE

	kurirom [Beograd]	poštom [Srbija]	običnom poštom [Evropa]	avionom [ceo svet]
6 meseci / 26 brojeva	5800 RSD	5500 RSD	110 EUR	170 EUR
12 meseci / 52 broja	11.600 RSD	11.000 RSD	210 EUR	325 EUR

INTERNET IZDANJE

	iz Srbije uplatnicom	iz sveta karticom
1 broj sa PDF-om	—	2,00 EUR
1 mesec / 4 broja sa PDF-om	—	7,00 EUR
6 meseci / 26 brojeva bez PDF-a	3250 RSD	29,00 EUR
6 meseci / 26 brojeva sa PDF-om	4500 RSD	38,00 EUR
12 meseci / 52 broja bez PDF-a	5375 RSD	46,00 EUR
12 meseci / 52 broja sa PDF-om	7250 RSD	63,00 EUR

Opcija **PDF** podrazumeva i mogućnost preuzimanja fajla u obliku identičnom štampanom izdanju. **ZABRANJENO JE DA VIŠE LICA UPOTREBLJAVA ISTI NALOG.** PDF fajl se daje na ličnu upotrebu registrovanom pretplatniku, fizičkom licu, i **ZABRANJENO JE DISTRIBUIRATI CEO ILI DELOVE FAJLA** bez prethodne pisane saglasnosti NP Vreme doo, Beograd. U sve dinarske cene je uračunat PDV. U sve cene pretplate na štampana izdanja uračunata je poštarina.

Uplatu možete izvršiti lično u prostorijama redakcije, radnim danima od 9.30 do 14.30h.

Ako ne možete doći u redakciju, potvrdu o uplati zajedno sa svojim podacima pošaljite e-mailom na adresu **prodaja@vreme.com**, faksom na broj 011/3238-662 ili poštom na Vreme, Kosovska 17, Beograd, sa naznakom za šta je uplata izvršena. Za internet pretplatu obavezno navesti e-mail za kontakt. Vašu e-mail adresu ne ustupamo trećim licima. Dinarske uplate izvršite u korist NP VREME na račun broj **160-302538-91**.

Za dostavu u inostranstvu, uplata u zemlji se vrši uplatom odgovarajućeg iznosa na naš dinarski račun, u dinarskoj protivvrednosti prema srednjem kursu NBS na dan uplate. Iz inostranstva možete izvršiti uplate za sva naša izdanja pomoću kreditne kartice na internet adresi **http://www.vreme.com/pretplata** ili direktno na naš devizni račun (za detalje obratiti se službi prodaje). Trajanje pretplate na internet izdanje određuje se datumski do isteka poslednjeg dana pred izlazak broja za koji pretplata više ne važi.

DOSTUPNO U DIGITALNOM FORMATU www.novinarnica.net

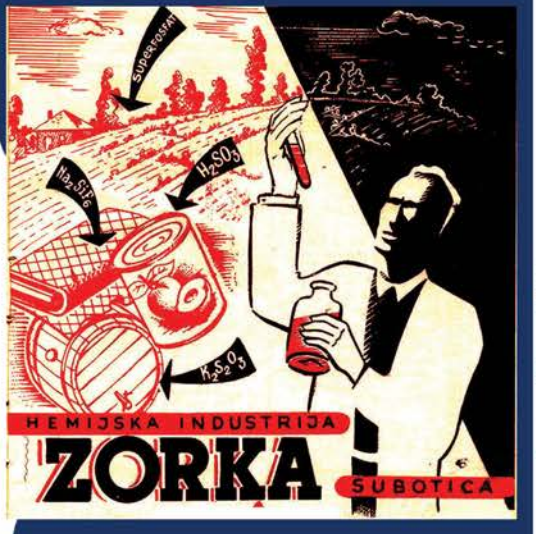
Usluge internet pretplate na Vreme vrši i *www.novinarnica.net* prema svom cenovniku.

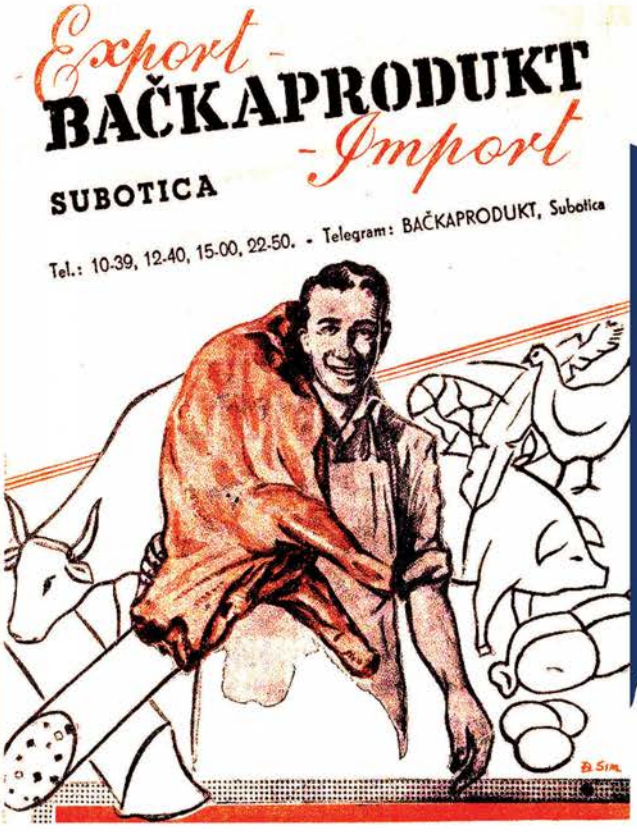
Dodatne informacije u vezi s prodajom i pretplatom: telefonom, radnim danom od 10 do 14h: 011/3234-774 ili e-mailom na *prodaja@vreme.com*

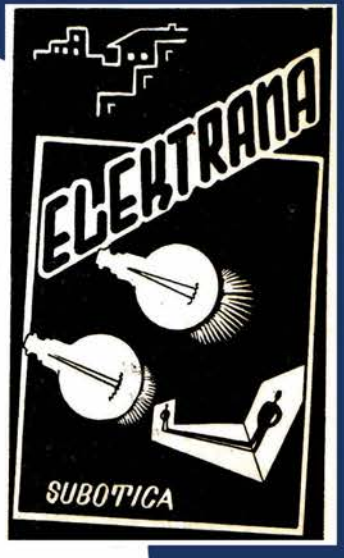
SUBOTICA / SZABADKA (2)

ALEKSANDAR ZOGRAF.

POSLERATNI PERIOD U RATOM RAZRUŠENOJ JUGOSLAVIJI NIJE BIO JEDNOSTAVAN. KADA DANAS POSMATRAMO REKLAME NASTALE PEDESETIH U SUBOTICI, TU IMA I NATMURENOSTI ALI I NADE... IPAK, GRAD KOJI JE DOŽIVEO USPON POČETKOM DVADESETOG VEKA, ULASKOM U JUGOSLAVIJU POSTAO JE POGRANIČNO MESTO, VELIKIH POTENCIJALA, A IPAK DALEKO OD ZNAČAJNIH CENTARA. SRPSKO -MAĐARSKI UMETNIK BÁLINT SZOMBATHY JE, OSVRĆUĆI SE NA OSEĆAJ SKUČENOSTI U TOM GRADU, ZAPISAO: "NA SEVERU SE SUBOTICA GRANIČI SA PEŠČARAMA, DOK NA JUGU IZLAZI NA PLODNE ORANICE, ŠTO ZNAČI DA SE NASELJE PROSTIRE NA NEKOJ VRSTI PRIRODNE GRANIČNE LINIJE. NEMA BRDA NI BREŽULJKE, NEMA REKE – TA OKOLNOST SAMO POJAČAVA OSEĆANJE NEPOMIČNOSTI"....

PA IPAK, U JEDNOJ SASVIM OBIČNOJ POSLASTIČARNICI (ZVANOJ TRIGLAV), U GRADU SKROMNIH MOGUĆNOSTI, NASTALA JE 1969. GODINE UMETNIČKA GRUPA BOSCH+BOSCH, ČIJI JE RAD BIO SVETSKI RELEVANTAN U SVOM VREMENU; JEDAN OD OSNIVAČA BIO JE UPRAVO BÁLINT SZOMBATHY.

NEOFICIJELNI PREDVODNIK AVANGARDNE GRUPE **BOSCH+BOSCH** BIO JE **SLAVKO MATKOVIĆ** (1948–1994), KOJI SE VRLO RANO U TOM DELU EVROPE BAVIO KONCEPTUALNOM UMETNOŠĆU. PORED PROZNIH ZAPISA, NJEGOVE AKTIVNOSTI SU OBUHVATALE KOLAŽIRANJE KAO OBLIK VIZUELNE POEZIJE, ALI I APSURDISTIČKE AKCIJE KAO ŠTO SU PRETVARANJE RAČUNA ZA STRUJU I TELEFON U UMETNIČKE RADOVE, SVE DO IZLIVANJA JOGURTA U JEZERO I OBLEPLJIVANJA LICA LEPLJIVOM TRAKOM...

MATKOVIĆ JE BIO MEĐU PRVIMA U JUGOSLAVIJI KOJI JE SVOJE UMETNIČKO EKSPERIMENTISANJE USMERIO KA STVARANJU NE-KOMERCIJALNOG, AUTORSKOG STRIPA. U JUGOSLAVIJI JE STRIP **MAGNUSA** I **BUNKERA** "**ALAN FORD**" DOSEGAO KULTNI STATUS, KOJI JE PONEŠTO PREVAZIŠAO SLAVU TOG SERIJALA ČAK I U ZEMLJI NASTANKA, ITALIJI. BUDUĆI I SAM NEKA VRSTA AUTSAJDERA, MATKOVIĆ SE LAKO PRONAŠAO U PRIČI O NEKOMPETENTNIM, NAIVNIM I – PRE SVEGA – SIROMAŠNIM TAJNIM AGENTIMA, TAKO DA JE U **ALANU FORDU** VIDEO SVOJ ALTER-EGO, ZAMIŠLJAJUĆI DA JE I ON SAMO JOŠ JEDAN STANOVNIK SUBOTICE...

SVAKI GRAD IMA SVOJU PRIČU, SLOŽENU, KAO ŠTO JE SLOJEVITA I NEPREDVIDLJIVA I LJUDSKA PRIRODA, I ISTORIJSKE OKOLNOSTI... VOLEO SAM DA SE VRAĆAM U SUBOTICU, I DA NASTOJIM DA JE ODGONETAM...

Retrogradni Merkur

Nije baš da verujem u horoskop, štaviše, ne verujem uopšte, iako u vrlo neposrednoj, najneposrednijoj blizini imam osobu koja se astrologijom bavi, pa, može se reći profesionalno. Tako sam usput, htela – ne htela, pokupila mnoga znanja iz ove oblasti. Položaj Meseca u natalnoj karti određuje na koji način iskazujete emocije, ali i kakav vam je odnos s majkom. Venera u Jarcu znači da ćete živeti sto godina, pa sve i da zlostavljate sopstveni organizam, što je super. Međutim, Venera u Jarcu znači i da ćete jedva ili nikako ući u brak, što nekome možda zvuči strašno, ali meni je negde na skali između svejedno i super. Saturn je mučitelj učitelj. Ovo nikad nisam uspela do kraja da shvatim, samo sam napamet nabubala da Saturn pravi ozbiljne nevolje u životu, ali je poenta da iz toga izvučemo neku veliku životnu pouku. Čak i kad bih verovala u astrologiju, opet bih imala problem, jer ne verujem u velike pouke. Tu smo gde smo, rodimo se, isteramo ovaj život najbolje što znamo i onda ništa.

Međutim, osim zdravog razuma, astrologije i života kao takvog, na ovom svetu postoje i tabloidi. A oni, naročito u domaćoj izvedbi, vole da prave frku i paniku oko svega, od kosovskih pregovora do vremenske prognoze. Evo kako to, sa astrološkog aspekta, izgleda poslednjih nedelja: "Retrogradni Merkur ponovo stupa na snagu: Žestok udarac planete na sve znakove", "Počeo je retrogradni Merkur u Škorpiji: Nikome se ne piše dobro, ali ova četiri znaka su najviše na udaru", "10 saveta kojih se morate držati dok ne prođe retrogradni Merkur", "Stiže mračni retrogradni Merkur u Škorpiji: saznajte kakve izazove donosi vašem znaku"... Svi ovi naslovi imaju znak uzvika na kraju, ali ih ne prenosim jer ću povratiti ako budem morala da stavim tri znaka interpunkcije jedan za drugim.

Naravno da ne volim ništa retrogradno, žena sam napredna, ali ovaj Merkur nije nikakav staromodni čiča, nego se tako kaže kad neka planeta ide unazad. Inače, Merkur je retrogradan u proseku tri puta godišnje i putuje unatrag između dve i tri nedelje, dok se, mučenik, ne vrati na pravi put. Iz ugla ovdašnjih medija, to bi značilo da se tri puta godišnje nikome ne piše dobro ili, rečima Gojka Sise – najebaćete. U zemlji u kojoj dnevne novine poklanjaju ikone na kartonu, a štampaju horoskop na nekoj od poslednjih strana, zaista mi nije potrebna astrologija da bih znala kako smo najebali.

Ipak, posle mnogo godina slušanja kuknjave i zapomaganja nad retrogradnim Merkurom, odlučila sam da malo proučim taj planetarni aspekt. Sa astrološkog stanovišta, dabome. Ne znam da li mi je takav horoskop ili nešto drugo, tek, što je stvar nebitnija, to sam ja temeljnija u proučavanju iste. Nakon opsežnog istraživanja ukapirala sam da je taj retrogradni Merkur period kad su ljudi, eto, malo zbunjeni i pogubljeni, gube stvari, zaboravljaju mobilni kod kuće, 'oće nekad pošta da zagubi paket, pokvari se veš-mašina, ali sve u svemu, nije smak sveta, nego period kad nas kosmos malo podjebava. Ništa strašno.

Spremna sam, dakle, dočekala 31. oktobar kad je Merkur krenuo unatraške. Nije mi se desilo ništa bitno, ali kolega je krenuo na posao, pa se zapalio tramvaj u kom je bio, onda je on izašao, pa ušao u drugi, koji se pokvario, pa je pokušao da uđe u autobus i onda su mu vrata priklještila nogu. Onda je drugarici crkao auto, nije imala vremena da ga tera kod mehaničara te je vozila službeni, u kom sam se zatekla kad je i on počeo da štuca, trokira i buni se. Ekspertska presuda je glasila da je otišla bobina. Priznajem, pojma nisam imala da bobina stvarno postoji, mislila sam da je fora iz serije *Složna braća*, ali eto, postoji bobina. Službeni auto je na koncu završio kod majstora, a za privatni se ispostavilo da je naprosto – ostao bez goriva. Jedna poseta benzinskoj pumpi magično ga je izlečila. Onda sam sela da pišem neki jako bitan izveštaj, poslala ga kome treba, međutim, fajl nije mogao da se otvori nijednim programom ni sa jednog uređaja i sad moram sve ispočetka. Nakon te neprijatnosti, kolega i ja smo pokušali da izmontiramo video od dva minuta, posao koji ne bi trebalo da traje duže od sata. Radili smo osam sati jer program za montažu nije prepoznavao format fajlova. Onda smo hteli da kupimo program za konvertovanje jer košta samo 99 centi, ali nam nije uspelo jer je puko internet. Posle sam pokušala da platim struju preko mobilne aplikacije, ali sam zaboravila da me je banka jedno deset puta obavestila da će rekonstruisati sistem i da aplikacija neće raditi. Ulogovala sam se i slučajno samoj sebi blokirala račun. E da, pao nam je i sajt. I neki ugovor za koji je trebalo već da dobijem honorar još nije stigao na potpis, a znam da je poslat pre pet dana. ¶

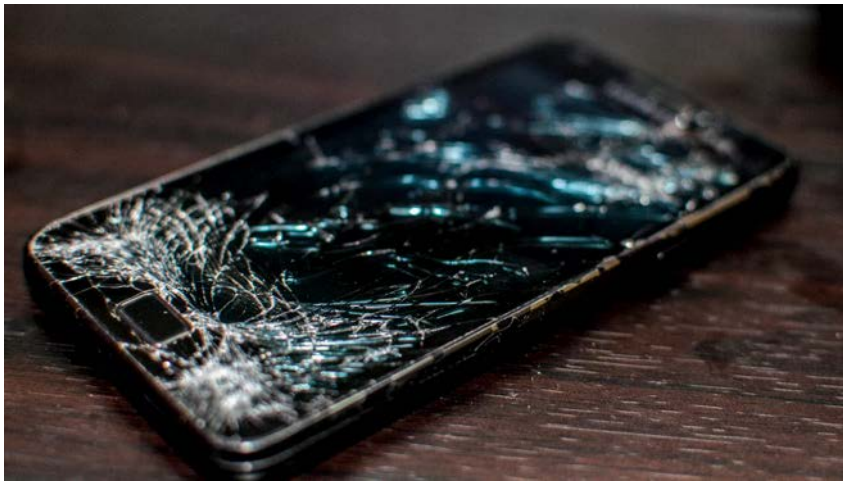

Foto: Ashwin Kumar

JOVANA GLIGORIJEVIĆ

ZASNOVANO NA NEVEROVATNOJ ISTINITOJ PRICI

MATT DAMON CHRISTIAN BALE

LE MAN '66

SLAVNA 24 SATA

U BIOSKOPIMA OD 14. NOVEMBRA

Zadovoljstvo
u vožnji

THE X6

bmw.rs

VREME

Copyright © NP Vreme, Beograd

Upotreba materijala iz ovog fajla u bilo koje svrhe osim za
ličnu arhivu dozvoljena je samo uz pisano odobrenje NP Vreme

PDF IZDANJE RAZVILI: Saša Marković i Ivan Hrašovec

OBRADA: Marjana Hrašovec